

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra české literatury

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové

Correspondence between F. X. Šalda and Růžena Svobodová

Lucie Fürstová

Vedoucí práce: prof. PhDr. Dagmar Mocná, CSc.

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Navazující mgr. ČJ-ZSV

2016

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma korespondence mezi F. X. Šaldou a Růženou Svobodovou vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 15. července 2016.

.....

podpis

Na tomto místě bych chtěla velmi poděkovat vedoucí své diplomové práce prof. PhDr. Dagmar Mocné, CSc. za její vstřícnost, trpělivost a podporu nejen po stránce odborné, ale také po stránce lidské. Poděkování patří i zaměstnancům literárnímu archivu Památníku národního písemnictví v Praze za umožnění dlouhodobého studia archivních materiálů.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá korespondencí mezi F. X. Šaldou a Růženu Svobodovou. Na základě rozsáhlé badatelské činnosti, jejímž cílem bylo seznámit se s korespondencí v celém jejím rozsahu, se pokouší podat obecnou charakteristiku této korespondence (rozsah, datace, problém jejího uveřejňování a zveřejňování, záměr ji literárně zužitkovat apod.) a porovnat korespondenci otištěnou ve výboru *Tíživá samota*, který je i přes svou značnou rozměrnost pouze zlomkem celku dochované korespondence, s dopisy do výboru nezařazenými. Analyzuje sebestylizace, event. stylizace adresáta v dopisech a z podnětu výjimečného charakteru dopisů obsažených ve výboru se zamýšlí nad otázkou, nakolik je dochovaná korespondence obrazem žité reality svých pisatelů a nakolik je literární fikcí.

KLÍČOVÁ SLOVA

dopis, korespondence, F. X. Šalda, Růžena Svobodová, sebestylizace

ABSTRACT

This master's thesis elaborates correspondence between F. X. Šalda and Růžena Svobodová. Based on extensive research of their entire correspondence, it tries to give general characteristic of letters (their extent, dating, the question of their publication, the intention for its literary utilization ect.) and compare all of the correspondence with publication *Tížívá samota*. Despite of the scope of the publication it includes only fragment of their conversations. The thesis analyses letters and their content of self-stylisation of the authors themselves, alternatively stylisation of the addressee, and out of the extraordinary nature of letters it polemizes to what extent is their correspondence reflection of lived out reality or a literary fiction.

KEYWORDS

letter, correspondence, F. X. Šalda, Růžena Svobodová, self-stylization

Obsah

1	Úvod	7
2	Teoretický úvod.....	9
2.1	Dopis.....	9
2.2	Stylizace	10
2.3	Autostylizace	11
3	Základní charakteristiky korespondence	17
3.1	Rozsah dochované korespondence	17
3.2	Umístění dochované korespondence a způsob jejího zpracování	23
3.3	Počátek písemného styku	24
3.4	Délka písemného styku.....	26
3.5	Datace a návaznost dopisů.....	27
3.6	Literární zužitkování vzájemné korespondence a problém jejího uveřejnění a zveřejnění	30
4	Charakteristika výboru z korespondence F. X. Šaldy a R. Svobodové <i>Těživá samota</i> v porovnání s dopisy do výboru nezařazenými	42
5	Sebestylizace autora, event. stylizace adresáta ve vzájemné korespondenci F. X. Šaldy a R. Svobodové.....	64
5.1	Sebestylizace Růženy Svobodové v jejích dopisech F. X. Šaldovi.....	64
5.2	Sebestylizace F. X. Šaldy v dopisech Růženy Svobodové	75
5.3	Shrnutí	86
6	Závěr.....	90
7	Seznam použitých informačních zdrojů	92
8	Seznam příloh.....	97
9	Přílohy	98

1 Úvod

Edice soukromé korespondence významných osobností bývají mezi čtenářskou veřejností oblíbené. Člověk je od přírody tvor zvědavý a možnost nahlédnout do soukromého života takových osobností je přitažlivá. Tím spíše, jsou-li jimi spisovatelé (čtenář z četby jejich dopisů očekává zážitek umělecký), a jde-li nadto o korespondenci milostnou.

Oba výše zmíněné atributy nese i publikace *Tíživá samota*, výbor z korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové, který se stal základem a výchozím bodem této práce.

Díky němu je odborná i široká veřejnost s dopisy mezi F. X. Šaldou a R. Svobodovou vyměněnými obeznámena. Vědomi si však toho, že výbor, přestože je poměrně rozsáhlý, představuje pouze zlomek dochované korespondence, kladli jsme si otázku, do jaké míry známe její skutečnou podobu a do jaké míry tuto skutečnou podobu výbor odráží.

Cílem práce se stala obecná charakteristika dochované korespondence, charakteristika výboru v porovnání s dopisy, které do něj zařazeny nebyly, a analýza sebestylizací, event. stylizací adresáta v dopisech obsažených. Charakter korespondence představené výběrem, která rozhodně není běžná, nás současně přivedl k úvahám, nakolik je celek dochované korespondence odrazem reálně žitého vztahu obou komunikantů a nakolik, pokud vůbec, jde o literární fikci. Využívanými metodami byly komparace a analýza.

Korespondence Růženy Svobodové a F. X. Šaldy nebyla ve svém celku doposud reflektována. Jedinými, kdo se s korespondencí seznámil v celém jejím rozsahu, byli patrně editoři výboru *Tíživá samota*. Předmluva k němu se však soustředí na osobnosti obou pisatelů, na jejich chápání a prožitek lásky, obsahuje krátké zamyšlení nad etickou rovinou uveřejňování soukromé, intimní korespondence, charakteristiku korespondence v jejím celku však nepřináší. Nepatrnou zmínku nalezneme pouze v ediční poznámce. Nebylo možné se tedy opřít o žádnou sekundární literaturu.

V případě reflexe výboru je tomu jinak. Existuje recenze F. Kautmana *Šalda téměř neznámý*, která se však, jak napovídá již název, soustředí především na Šaldovu osobnost a její nově objevené dimenze, jak je odhaluje výbor z korespondence. Pro naši práci byla významnější studie Jaroslavy Janáčkové *Román v listech: Nad vybranou korespondencí F. X. Šaldy s R. Svobodovou*. Největším přínosem a inspirací nám však byla studie Dagmar

Mocné vzniknuvší jako příspěvek do sborníku *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století* nesoucí název „*Miluji sen: A stůňu životem.*“: *Komunikace a izolace v korespondenci F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Zde je poprvé tematizována a pojednána ona myšlenka, nakolik je milostný vztah obou pisatelů odrazem skutečné podoby jejich vztahu a nakolik jde o literární fikci. Na ni při tematizaci této otázky ve své práci navazujeme a z ní především vycházíme.

Pro poznání dobového pozadí a osobností obou pisatelů nám posloužily publikace biografického charakteru, na prvním místě monografie Jarmily Mourkové *Růžena Svobodová*, studie s ukázkami z díla. Základ metodologický nám poskytla především Lucie Saicová Římalová a její *Komunikační strategie v dopisech Boženy Němcové*.

Během přípravných prací jsme se s největšími problémy potýkali při četbě rukopisných materiálů. Především Šaldův rukopis je obtížně čitelný a během let se navíc proměňoval. Rukopis Růženy Svobodové je čitelnější a víceméně konstantní po celou dobu písemného styku, resp. nedosahuje takových diferencí.

Veškeré citace rukopisných materiálů obsažené v práci jsou přesnými transkripcemi, tzn. nedoplňujeme chybějící interpunkci ani diakritická znaménka, neopravujeme pravopis, vychýlení z vazby ani jiné stylistické nedostatky v některých případech znesnadňující porozumění a vedoucí ke vzniku „nesmyslných“ vět, pouze asi ve dvou případech doplňujeme dle smyslu chybějící slovo do hranatých závorek. Nejsme-li si jisti transkripcí konkrétního výrazu, uvádíme variantu, která se nám zdá pravděpodobnější, s následnou značkou [?] za příslušným slovem. V ojedinělých případech, kdy je slovo zcela nečitelné, toto vynecháváme a na jeho místě uvádíme [XXX].

Práce je opatřena přílohou s ukázkami dopisů, které – pokud bychom je citovali přímo v textu – by mohly narušovat jeho konzistentnost. Protože jsme však považovali za vhodné a přínosné jimi některá svá tvrzení doložit, ukládáme je do přílohy, k níž v textu odkazujeme.

2 Teoretický úvod

2.1 Dopis

Dopis je definován jako „žánr primárně určený k písemné komunikaci mezi pisatelem a adresátem“¹ Dopis soukromý, jímž se v této práci zabýváme, je žánrem svou podstatou hraničním. Stojí na hranici mezi psaností a mluveností, oficiálností a intimitou, monologem a dialogem.²

Někteří badatelé (např. M. Jelínek či F. Ruščák) hovoří v souvislosti s dopisem a korespondencí o existenci samostatného epistolárního stylu, a zařazují ho dokonce do kategorie stylů funkčních.³ J. a B. Hoffmannovi⁴ připouští, že dopisy mají jistě společné znaky, na jejichž podkladě je tento styl vydělován (adresnost, psanost, dialogičnost, ustálené formule v jeho rámcových částech – úvodu a závěru apod.), příklání se však, stejně jako my, k názoru J. Krause a J. Mistríka, že dopisy představují tak různorodé texty, že je nelze přiřadit k jednomu stylu. Dopisy jako např. pozvánka, žádost, stížnost, objednávka, přihláška apod. řadíme ke stylu administrativnímu, otevřené dopisy, často stylizované v kódech jiných žánrů (např. črty, fejetonu apod.), řadíme ke stylu publicistickému, dopisy, v nichž výrazně převládá funkce estetická, ke stylu uměleckému apod.⁵ Soukromý dopis běžně zařazujeme ke stylu prostěsdělovacímu, avšak ve skutečnosti není toto jeho zařazení zdaleka tak jednoznačné – z tzv. sekundárních stylů se zde uplatňuje minimálně styl konverzační⁶ a svým celkovým charakterem, obsahem, funkcí, užitým slohovým postupem atd. může náležet k různým funkčním stylům.

Dopis píšeme vždy s nějakým záměrem, za určitým účelem. K tomu, abychom na adresáta působili v námi zamýšleném směru a dosáhli svého cíle, dopomáhá vedle jiných prostředků právě i autostylizace a stylizace adresáta event. dalších subjektů v textu ztvárněných.

¹ List. In: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. s. 349.

² JANÁČKOVÁ, J. Slovo úvodem ke knize JANÁČKOVÁ, J. et al. *Řeč dopisů, řeč v dopisech Boženy Němcové*. Praha: ISV, 2001. s. 9.

³ HOFFMANNOVÁ, J. a HOFFMANN, B. Žánr milostného dopisu v korespondenci některých českých umělců. In: HOFFMANNOVÁ, J. a HOFFMANN, B. *Dialogické interpretace*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. s. 15.

⁴ Tamtéž, s. 15–40.

⁵ Tamtéž, s. 15. a List. In: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. s. 350.

⁶ HOFFMANNOVÁ, J. a HOFFMANN, B. Žánr milostného dopisu v korespondenci některých českých umělců. In: HOFFMANNOVÁ, J. a HOFFMANN, B. *Dialogické interpretace*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. s. 15.

Dříve než pojednáme o autostylizaci, považujeme za přínosné osvětlit nejdříve samotný termín stylizace.

2.2 Stylizace

Problematiku stylizace nejpřehledněji a nejúplněji pojednal Karel Hausenblas ve své publikaci *Výstavba jazykových projevů a styl* z roku 1971. Rozlišil čtyři významy, v nichž se termínu stylizace užívá:

„(1.) Především se stylizací rozumí jazyková formulace, gramaticko-lexikální výstavba textu (a to jak jako proces ‚formulování‘, tak i jako výsledek tohoto procesu v hotovém textu) vzhledem k jeho náplni věcně obsahové. Tak se mluví o ‚nedostylizovanosti‘ některých rukopisů odevzdaných tisku, o ‚stylizačních neobratnostech‘ ve vyjadřování žáků ve škole atp. [...]

(2.) Někdy se stylizací nemyslí jazyková formulace, jazyková výstavba v celém rozsahu, nýbrž jen (ev. především) ty její složky, které nepodléhají obecně platným pravidlům gramatickým, a také ne ty, které jsou dány věcnými požadavky daného okruhu jevů (srov. požadavek ‚věcné správnosti‘ v prakticky sdělovacích projevech), nýbrž pouze ty, které závisí na faktorech ovlivňujících styl promluvy, jako je zvl. funkce sdělení (srov. zvláštnosti obezřetné stylizace právnícké nebo vyhybavé stylizace diplomatické atd.). V tomto užším významu se tedy váže stylizace na oblast zvláštního a jedinečného. [...]

(3.) Někdy se stylizací rozumí příklon ke stylu určité žánrové formy nebo autorské individuality, popř. i jednotlivé promluvy, tedy způsob výstavby promluvy, který je utvářen podle určitého stylu jiných promluv. Tak se mluví třeba o tom, že některé Kainarovy básně jsou stylizovány jako lidové popěvky folklórní, v próze Z. Wintra se zjišťuje silná archaizující stylizace, a to nejen v řeči postav, ale i ve způsobu zobrazení prostředí a celého života. [...]

(4.) Avšak nejčastěji se míní stylizací takový vztah mezi zobrazením (v našem případě zobrazením verbálním) a předmětem, který je zobrazován, při němž jde nikoli o pouhou nápodobu (imitaci) jevu, jenž je k zobrazení podkladem, předlohou, modelem nebo vzorem, nýbrž o určité přetvoření, záměrné modifikování předlohy, a to přetvoření, jehož charakteristickým rysem bývá zjednodušení, zhuštění příznačných

vlastností, jindy zase zpravidelnění tvaru atd. a tím zároveň zvýraznění určitých vlastností zobrazených jevů.“⁷

Zároveň však připouští, že „vlastně každé zobrazení v sobě zahrnuje prvek určité stylizace“⁸, protože „prostředky jazyka, které v daleko převažující většině nemají ikonický charakter, je vůbec ‚věrné‘ napodobení prakticky nemožné uskutečnit“⁹.

Závěrem připomíná, že chápání stylizace v tomto čtvrtém významu „se pochopitelně netýká jen ztvárnění vlastních prostředků jazykových“¹⁰ a upozorňuje na pojetí stylizace Stefanií Skwarczyńskou, která vedle stylizace jazykové rozlišuje ještě stylizaci tematickou, týkající se základní celkové koncepce tématu, a konstrukční, týkající se konkrétního rozvedení tematických složek.¹¹ Jakkoli dle jeho mínění není tato koncepce tematické a konstrukční stylizace příliš přesvědčivá, „je nesporné, že princip stylizace se podílí ve výstavbě uměleckého díla slovesného (a dodejme, svým způsobem vůbec v každém jazykovém projevu) velmi rozmanitými způsoby a v různých sférách výstavby díla často i různou měrou“¹².

2.3 Autostylizace¹³

Karel Hausenblas, jehož kompletní pojednání problematiky stylizace jsme citovali výše, v souvislosti s autostylizací autorského subjektu odkazuje k eseji F. X. Šaldy *O básnické autostylisaci, zvláště u Bezruče* z roku 1935 a připomíná skutečnost pro naši práci zásadní: že „se autostylizace netýká snad jen děl slovesného umění, nýbrž prakticky každého jazykového projevu, v němž autorský subjekt výrazněji vystupuje do popředí, jako např. v projevu řečnickém, ve vyprávění vlastních zážitků atd.“¹⁴. Takovým jazykovým projevem, kde autorský subjekt výrazně vystupuje do popředí, je právě i dopis.

F. X. Šalda rozlišuje autostylizaci v širším a užším smyslu:

⁷ HAUSENBLAS, K. *Výstavba jazykových projevů a styl*. Praha: Univerzita Karlova, 1971. s. 45-46.

⁸ Tamtéž, s. 46.

⁹ Tamtéž, s. 46.

¹⁰ Tamtéž, s. 46.

¹¹ Tamtéž, s. 46.

¹² Tamtéž, s. 46.

¹³ Srov. podkapitolu 2.3.1 Sebestylizace subjektu narátora/produktora (definice a vymezení vůči příbuzným pojmům) v publikaci SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, L. *Komunikační strategie v dopisech Boženy Němcové*. Praha: Karolinum, 2005. s. 35-38.

¹⁴ HAUSENBLAS, K. *Výstavba jazykových projevů a styl*. Praha: Univerzita Karlova, 1971. s. 46.

„Autostylisací v širším smyslu je mně podmíněn vznik každé básně, i nejjednodušší, i té, která bývá označována za zcela upřímnou, naivní, spontánní, i té, v níž prý básník zpívá „wie der Vogel singt, der in den Zweigen wohnet“ (Goethe, *Der Sänger*), neboť i tahleta představa je autostylisací: předpokládá zaujetí určitého postoje, zde postoje přírodní radostnosti a oproštěnosti. [...] Každý člověk, který chce básnit a dobásnit se básně, zaujímá chtěj nechtěj postoj, který je označován za typický postoj básníka; osvojuje si jeho zvyky, obyčeje, zvláštnosti, pózy, odborný ritus, triky, fortele, formule, stylisační prostředky: napodobí jeho postoj k poesii. Všecky trópy a figury slouží mu za aparát autostylisační.“¹⁵ V dalším textu pak Šalda na příkladech především z Dantovy *Božské komedie* dokládá, jakými způsoby básník tento svůj postoj manifestuje čtenáři a dává mu tím najevo, že se pohybuje ve světě umělém, ve světě čiré fikce.

Autostylizací v širším smyslu je tedy Šaldovi zaujetí určitého konkrétního postoje. Má-li být výsledným produktem báseň, tedy postoje básníka, má-li jím být dopis, jako je tomu v případě našem, pak postoje pisatele dopisu. Zaujetí postoje pisatele dopisu se projevuje předně v respektování a dodržování žánrových norem (event. vědomím jejich porušení), jež upravují především rámcové části dopisu, dále pak v uvědomění si svých záměrů a cílů, charakteristik adresáta, povahy vzájemného vztahu apod.¹⁶

Autostylizaci v užším smyslu pak Šalda chápe takto: „Zde vystupuje básník sám v první osobě a charakterisuje sám sebe, vykládá smysl svého zjevu, ať lidského, ať básnického; charakterisuje přímo své dílo nebo svou osobnost, kreslí sám přímo svůj profil, ať mravně lidský, ať básnický. Tu všude záměrně staví čtenáře nebo kritika na myšlenkové stanovisko, z něhož chce, aby byl nazírán; dává mu zorný úhel, s nímž má být viděn, chápán, souzen, ospravedlňován...“¹⁷ Dává tím čtenáři event. kritikovi signál: takto a nejinak přejí si, aby mi bylo rozuměno.¹⁸ Podle Šaldy se jedná o věc záměrnou: „autoři dávají nám na ruku, jak si přejí, aby byli viděni a souzeni vrstevníky i potomky. A kritik a literární historik sedá obyčejně na lep: bere tyto autostylisace a autokarakteristiky za plnozvučnou minci, neboť je zajisté pohodlnější opsat odněkud charakteristiku, než ji udělat sám. A zapomíná se obyčejně, že obsah výpovědi autostylisační musí být brán s nedůvěrou a přezkoušíván, už proto, že jest největší měrou záměrná; ale fakt sám, že básník se

¹⁵ ŠALDA, F. X. *O básnické autostylisaci, zvláště u Bezruče*. in *Slovo a slovesnost*, 1935, roč. 1, č. 1, s. 13-28. Dostupné z <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4>

¹⁶ Srov. SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, L. *Komunikační strategie v dopisech Boženy Němcové*. Praha: Karolinum, 2005. s. 36.

¹⁷ ŠALDA, F. X. *O básnické autostylisaci, zvláště u Bezruče*. in *Slovo a slovesnost*, 1935, roč. 1, č. 1, s. 13-28. Dostupné z <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4>

¹⁸ Tamtéž.

stylisuje, že vidí toho potřebu a nutnost, jest velmi výmluvný a bývá neprávem často přehlížen a nevykládán. Proto je třeba podtrhnout, že takováto autostylisace svědčí vždycky o nejvyšší míře záměrného uvědomění, které se promítá velmi často polemicky na černé pozadí odpůrců nebo nepřátel, aby se od něho tím světleji odrazilo.¹⁹ Na příkladě Petra Bezruče, jenž nemilosrdně odsuzuje sentimentální erotickou poesii, a přitom ji sám píše, dokazuje, že autostylizace je prostředek umělecký, jenž může být se skutečností v rozporu: „skutečnost (básnická) je něco jiného, autostylisace (negativná, polemická) také něco jiného. Autostylisace je právě autostylisace: prostředek strukturálně umělecký. Onoho polemického pozadí ulízaných módních panáků básnických bylo Bezručovi třeba k jeho autostylisaci přímé. Jen na tomto pozadí mohl se stylisovat jako divoký, drsný, barbarický, démonický, polomytický zjev zvláštním symbolisačním uměním opravdu mohutným, přímo monumentálním.“²⁰

Rozlišuje autostylizaci přímou a nepřímou. Teoreticky je nedefinuje, ale z příkladů je zřejmé, že o autostylizaci přímou se jedná v případě, vypovídá-li o sobě básník „já jsem takový a takový“. Autostylizace nepřímá se pak realizuje skrze manifestaci vlastních názorů, preferencí, hodnocením ostatních (chvála, kritika, útok, zesměšnění...), vymezením se proti něčemu apod. Autostylizace tak může mít mnoho poloh: „pohybuje se od konfese (není jiné konfese než autostylisační — jakmile se chceš zpovídat na papíře, již se chtěj nechtěj stylisuješ) až do invektivy a spílání“²¹. Dále si všímá odstínů jednotlivých autostylizací a odlišuje autostylizace jemné, skromné, plaché a cudné, proti nimž stojí vášnivé, odvážné, až vtíravé a agresivní.

V neposlední řadě si všímá velmi podstatné a dnes poněkud opomíjené skutečnosti, již je role kontextu, v němž autostylizace vzniká, a jeho znalost: „ale podmínkou každé takové autostylisace je velmi probuzená a citlivá polarisace myšlenková, velmi dobré rozpoznání literární a básnické přítomnosti, různých jejích duchovních směrů a proudů, útvarů a soudů i sudidel, neomylná orientace v nich a výbojně charakterné reagování na ně.“²² Stejně to vidí i Miroslav Červenka: „V kolektivním vědomí a nezávisle na autorovi existuje jistá představa, zřetelně negativně vymezená, o tom, co je v měřítku člověka té doby a toho společenského kontextu, v němž dílo povstalo. Napíše-li básník na konci

¹⁹ ŠALDA, F. X. *O básnické autostylisaci, zvláště u Bezruče*. in Slovo a slovesnost, 1935, roč. 1, č. 1, s. 13-28. Dostupné z <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4>

²⁰ Tamtéž.

²¹ Tamtéž.

²² Tamtéž.

minulého století ‚Svůj hrad jsem vystavěl ve mračné výši spádné‘, je rozestup mezi touto představou a charakterem lyrického subjektu evidentní²³.

V dopise se autostylizace v užším smyslu projevuje stejným způsobem – jako obraz, který nám o sobě autor – prostřednictvím subjektů v textu ztvárněných – podává.

Jak uvádí již Lucie Saicová Římalová, obdobou koncepce Šaldovy je přístup Vladimíra Macury.²⁴ Podle Macury se termínem autostylizace označuje „*fiktivní mluvčí (tj. mluvčí jako fakt díla), který, řečeno velmi přibližně, umožňuje při vnímání textu iluzi ztotožnění s autorem, ale nedostatečně se přihlíží k faktu (již zřejmému v teorii prózy), že se mluvčí v uměleckém díle realizuje nejméně dvojitým způsobem. Je možné odlišit: 1. mluvčího jako průmět specifického tematického rozsahu, vnitřní hierarchizace tématu, jazykověstylistických kvalit díla a ‚hodnotícího‘ kontextu, jenž vzniká konfrontací stylistických a tematických řad, tj. mluvčího jako vedlejší produkt výstavby kontextů jiných; 2. mluvčího, který je v díle budován jako samostatný tematický kontext.*“²⁵ Mluvčí v tomto druhém významu odpovídá Šaldovu chápání autostylizace v užším smyslu a „*vyžaduje jazykovou stylizaci, při níž hrají významnou úlohu zájmena osobní (já, my), přivlastňovacích zájmena (můj, náš), která vztahují k mluvčímu určité výseky tematického plánu, podstatná a přídavná jména, popisující, pojmenovávající a hodnotící mluvčího, a především slovesa 1. osoby, signalizující ‚zaangažovanost‘ mluvčího ve světě v díle představovaném*“²⁶.

Sama Lucie Saicová Římalová – dříve než přistoupí k definici autostylizace, resp. sebestylizace – definuje nejdříve pojem stylizace. Vyslovuje se, že užívá tohoto termínu ve výše uvedeném čtvrtém významu definice Hausenblasovy, avšak vymezuje ji pouze jako „*určitý způsob ztvárnění, zobrazení skutečnosti v textu*“²⁷. Sebestylizaci pak definuje takto: „*Sebestylizaci chápeme (v návaznosti na výše definovaný termín stylizace) jako způsob, jakým je v komunikátu ztvárněn subjekt narátora, resp. produktora, tj. podobu, ‚obraz‘, který autor prostřednictvím subjektů narátora/produktora připisuje sám sobě, jak sama*

²³ ČERVENKA, M. *Významová výstavba literárního díla*. Praha: Karolinum, 1992. s. 113.

²⁴ Srov. SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, L. *Komunikační strategie v dopisech Boženy Němcové*. Praha: Karolinum, 2005. s. 35.

²⁵ MACURA, V. K typologii autostylizací v Slezských písních. *Česká literatura*, 1972, roč. 20, č. 3. s. 194.

²⁶ Tamtéž, s. 194.

²⁷ SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, L. *Komunikační strategie v dopisech Boženy Němcové*. Praha: Karolinum, 2005. s. 35.

sebe vykresluje, jaké si přisuzuje charakteristiky, co o sobě vypovídá (popř. co nikoli), a to bez ohledu na to, zda tak činí záměrně a zda jsou charakteristiky ztvárněny explicitně.²⁸

Na první pohled by se tedy mohlo zdát, že zcela opomíjí Hausenblasem zdůrazňovaný prvek „přetvoření předlohy v určitém směru“²⁹, avšak není tomu tak. Již při vymezení termínu stylizace upozorňuje, že si neklade za cíl „posuzovat, nakolik ztvárnění odpovídá ‚předloze‘ (ta je ostatně nedostupná), či nakolik jde o stylizaci záměrnou (vědomou).“³⁰ V dalším textu se k tomuto faktu opakovaně vrací: „Neklade si za úkol hledat nějakou ‚skutečnou‘, ‚pravdivou‘ tvář psychofyzické osoby autorky či čtenáře-adresáta. Nesnaží se usuzovat na záměrnost (či nezáměrnost) stylizací a sebestylizací.“³¹ Neopomíjí tedy Hausenblasem zdůrazňovaný prvek „přetvoření předlohy v určitém směru“, pouze zastává názor, že v případě epistolárního materiálu nelze rozhodnout, zda (a v jaké míře) dochází k nějakému „přetvoření“ ani o jeho event. záměrnosti či nezáměrnosti.

Nepatrnou poznámkou v závorce: „(popř. co nikoli)“ se Saicová Římalová dotýká dalšího prvku autostylizace, který zdůrazňuje především P. Eisner³², a to je prvek selekce. Podle Eisnera je termín autostylizace „mátlivý“: „Vede k domněnce, jako by autostylizace byla nějakým modelováním osobnosti podle cizích vzorů, předloh, modelů. Autostylizace však po pravdě není nic jiného než autoselekce a záleží v tom, že individuum provede výběr ze svých psychických možností (obdobou k »volbě povolání«). Nikdo totiž není od přírody psychická dispozice jen A nebo jen B nebo jen C, každý z nás je na nějaký způsob A i B i C atd. atd.; postupem autoselektivním, který není vědomou akcí volní, rozhodne se individuum pro své složky a možnosti B, C, D; tak se pomalu vyhraní autostylisovaná osobnost s hypertrofickým (nadměrným) A a s atrofovaným (zakrnělým) B, C, D. To jsou pak autostylizace životní a osudové především velkých umělců (ale např. i velkých vědců); kdežto autostylizace všedního života se v normálních případech v jedinci navzájem vyvažují, jsouce pomíjivé, povrchové a protichůdné.“³³ Eisnerovi je autostylizace jiným termínem pro autoselekcí a procesem nezáměrným. Zároveň však připouští, že nejen

²⁸ SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, L. *Komunikační strategie v dopisech Boženy Němcové*. Praha: Karolinum, 2005. s. 35.

²⁹ HAUSENBLAS, K. *Výstavba jazykových projevů a styl*. Praha: Univerzita Karlova, 1971. s. 47.

³⁰ SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, L. *Komunikační strategie v dopisech Boženy Němcové*. Praha: Karolinum, 2005. s. 34.

³¹ Tamtéž, s. 39.

³² EISNER, P. Pod černým závojem (Mácha epistolograf) In: EISNER, Pavel. *Na skále: dvanáct zastavení Máchovských*. Praha: Karel Voleský, 1945. s. 119-143.

³³ Tamtéž, s. 120.

autorovo předjímání adresáta, ale opačně i představa, kterou má adresát o autorovi, autorovo sebestylizační úsilí spoluurčuje.³⁴ To tedy do určité míry zpochybňuje jeho tvrzení o nezáměrnosti autostylizace.

Vidíme tedy, že pojetí autostylizace se u jednotlivých autorů liší. My ve své práci vycházíme z definice Lucie Saicové Římalové, která současně zahrnuje i autoselekční prvek zdůrazňovaný P. Eisnerem. Avšak vzhledem ke všem oblastem našeho bádání se nemůžeme distancovat od ohledů na záměrnost, resp. od faktorů, které na záměrnost či nezáměrnost podoby korespondence jako celku, jíž je autostylizace podstatnou součástí, mohly mít vliv.

V tomto významu termíny sebestylizace, resp. stylizace adresáta v dalším textu užíváme. Máme-li na mysli úžeji stylizaci jako užití jazykových prostředků, uvádíme adjektivum *jazykový* (jazyková stylizace).

³⁴ EISNER, P. *Na skále: dvanáct zastavení Máchovských*. Praha: Karel Voleský, 1945. s. 120.

3 Základní charakteristiky korespondence

3.1 Rozsah dochované korespondence

Vzájemná korespondence Růženy Svobodové a Františka Xavera Šaldy patří k jedné z nejrozsáhlejších korespondencí mezi českými literáty vůbec. Čítá necelých 1400 položek, přičemž jednotlivé položky mají různý charakter a rozsah. Najdeme mezi nimi dopisy, fragmenty dopisů, koncepty dopisů, vzkazy, korespondenční lístky, pohlednice, navštívenky, telegramy apod.

Množství položek dochované korespondence F. X. Šaldy Růženě Svobodové je však nepoměrně větší než počet položek dochované korespondence Růženy Svobodové F. X. Šaldovi. Přesnější čísla jsou více než 1000 položek korespondence Šaldovy R. Svobodové oproti necelým 380 položkám korespondence R. Svobodové F. X. Šaldovi. Tento nepoměr je natolik výrazný, že je třeba tázat se po jeho příčině.

Nabízelo by se vysvětlení, že část dopisů Růženy Svobodové zničil F. X. Šalda. Otázkou však zůstává, co by ho k tomu vedlo? Povaha dochované korespondence R. Svobodové F. X. Šaldovi nenaznačuje, že by Šalda provedl nějaký výběr a ponechal si např. pouze listy milostné, nebo takové, které mají literární či jinou hodnotu, a ostatní zničil. Tuto skutečnost vylučuje už jen fakt, že v korespondenci najdeme mnoho fragmentů. Měl snad na paměti tato slova její poslední vůle: „*Jen F. X. Šalda má právo rozhodnouti, co má být vytištěno z korespondence soukromé mezi námi vyměněné. Po jeho smrti již nikdo.*“³⁵ a chtěl zajistit, aby byla naplněna? V takovém případě by ovšem musel zničit veškeré dopisy R. Svobodové jemu adresované... A vzpomeňme, jakou cenu pro něho měly: „*Má drahá přítelkyně, schytala jste – nevím jakým zázrakem – všecku krásu nebes a vod, zahrad a chrámů, paláců a hrobek, zavázala ji do některého obláčku jako do kouzelného šátečku a poslala ji po prvním větru, který dul k severu: takový dojem mám z Vašeho listu. Nevěřím, že šel poštou. Je v něm všecko ještě půlnoční rosa, nic není setřeno, a jak by to bylo možno, kdyby ho byl nepřinesl vítr? Miluju dnes již jen slova, na kterých neoschla rosa, ta jediná miluju a všecko ostatní mne trudí jako těžká strava pro tažné lidi. Proto pochopíte, jakou strašnou radost jsem měl z Vašich vět, které hoří jako červánky a právě tak jsou lehké a právě jako ony nesou všecku krásu a žeň celého dne. / Strašně jste mně jimi vyzlatila pašijový týden, který byl pro mně jakousi jedinou dlouhou*

³⁵ Rukopis závěti R. Svobodové týkající se jejího literárního odkazu, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka XVIII.

olověnou bolestí hlavy. Říkal jsem si, pozvedaje jednotlivé větičky proti slunci, abych užil jejich průhlednosti a krystalové čistoty: hle, poèmes dorés. Máte pravdu, že nemá pro mne smyslu cestovat po světě, když dostanu essenci všeho od Vás v listech: co zbývá je právě tak jen námaha a trud cesty, wagony a hôtely, tíha a hmota – krása a sláva, nehmotná žeň všeho, jest ve Vašem listě.³⁶, jak je až fetišisticky uchovával: „Neboj se, tvé listy nemohou přijít nikomu do ruky. Ukládám je všechny do kufru (nic jiného tam není než ony a předměty od Tebe) a zamykám klíčem, který jsem dal zvlášť zhotovit: Kdybych ho ztratil, nemůže ho ani zámečník otevřít, musil bych ho dát rozštípat, abych se dostal do vnitř. Jen jediným klíčem, jež nosím stále u sebe, dá se otevřít. Žádným paklíčem, žádným jiným klíčem. Jsi upokojena trochu, ty ptáčku plachý?³⁷, a co měsíc po smrti Svobodové ve svém projevu týkajícím se uveřejňování její pozůstalosti prohlásil: „V životě Růženy Svobodové není nic nečestného, co by musilo býti skrýváno; já žádný z Jejích dopisů ani nezničil ani nedovolím nikomu zničit. Všecky jsou mně cenné [...]“³⁸

Pravděpodobnější se však zdá, že své dopisy F. X. Šaldovi zničila sama Svobodová. Několikrát prosila Šaldu o navrácení listů, které mu napsala: „Slíbila jsem, že si po svém příjezdu pošlu pro své listy. / Činím tak, i prosím Vás, abyste je laskavě vydal tomuto sluhovi.“³⁹; „Neposlal jste mi všechny listy. Poněvadž odjíždím, nežádám je teď! Ale Vaše vrátím, až budu mít všechny své. Mary Vám poví, kdy se vrátím. Vyměníme je pak.“⁴⁰ apod. Výroky z jiných jejích dopisů pak jednoznačně potvrzují, že některé z nich měla v úmyslu spálit:

„Děkuji za to poslední pokoření.

Pošlu si pro listy počátkem příštího týdne.

Všemu je tedy konec i klamu i snům.

Spálíme všechno.

„Vše jsem spálil, čemu jsem se klaněl, poklonil se všemu, co jsem spaloval,“

Sbohem navždy.

³⁶ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové pravděpodobně z dubna roku 1903, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka XXVI.

³⁷ Rukopis dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové kolem roku 1896, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka XVI.

³⁸ ŠALDA, F. X. Pod čarou. *Venkov: orgán České strany agrární*, 1920, roč. XV, č. 31, 6. února. s. 3.

³⁹ Nedatovaný rukopis dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka II.

⁴⁰ Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 141.

Pošlete mi vše do poslední písmenky, ať ani tma po mně nezůstane, ale prázdno. Já ani sobě nejsem víc.

Nic.

*Hluchavka, která odkvetla a kterou spálily mrazy.*⁴¹

Mnohokrát o spálení svých listů žádala přímo Šaldu: „*A pak jsem tě chtěla prosit abys spálil mé listy. Nemyslím všechny. Ponech si některé. Ale je tam tolik zbytečného, a mne by bylo pokojněji kdybych věděla že nejsou[?] takové domluvné, udávající spal všechny, nebo vůbec spal vše za poslední dvě léta nebo nechceš-li pošli mi je až přijedu spálím je sama. Já sporádala svůj stůl. Vše je připraveno tak jako na věčnost. Mne se každý odjezd tak zdá.*“⁴² V jiném dopise: „*Jsi li nemocen pak prosím tě spal všechny listy. Hod' je do ohně jako trávu. Já vždycky myslela když jsem stonala budu li mít tolik síly abych listy spálila a cítila jsem že budu a kdykoli jsem byla v nebezpečí života, vždy se mi jednalo ne o něj ale o listy. Nechtěla jsem aby kdo poznal po vyhrané hře, že jsem měla znamenání karty, nepoznal-li to při hře samé.*“⁴³ Z konceptu dopisu: „*A jen jedno Vás prosím, spalte pak i moje i svoje listy, všechno co zanechává vysvětlení. Já nechci aby kdo věděl víc než jste dovedl poznat vy zaslepený nespravedlností a prosáklý jí do samého dna duše.*“⁴⁴ Na jeden takový dopis patrně kolem roku 1903 Šalda reaguje: „*Drahá přítelkyně, / nepalte, prosím, příliš radikálně. Třeba-li již pálit, tož s mírou a obezřetně. Rád bych byl při té prohlídce, abych se mohl po případě zastat lečehos. Nestačí-li Vaše kasetka, dám Vám po případě i svůj psací stůl k dispozici a nestačí-li ten, jest tu knihovna, již lze také uzamknout.*“⁴⁵ Z citovaných úryvků vyplývá, jak úzkostlivě Svobodová lpěla na tom, aby některé její dopisy nepřišly do cizích rukou. Neboť „*Je to strašné odchází li člověk a nevypálí li svůj psací stůl a pak příbuzní najdou to co vždycky skrýval.*“⁴⁶

Existují však svědectví, která naznačují ještě další možné vysvětlení. Prvním z nich je dopis F. X. Šaldy bratru Růženy Svobodové, Gabrielu Čápovi, z 26. srpna 1931:

⁴¹ Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 141.

⁴² Nedatovaný rukopis dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka II.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Nedatovaný rukopis konceptu dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi z let 1893 – 1898, literární pozůstalost R. Svobodové uložená v LA PNP v Litoměřicích, korespondence odeslaná.

⁴⁵ Nedatovaný rukopis dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové kolem roku 1903, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka XXIII.

⁴⁶ Nedatovaný rukopis dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka V.

„Vážený pane Čápe, [...] co se stalo s knihami, které si zemřelá paní Růžena od Vás vypůjčila, nevím. Já nemám z její knihovny nic, všeho se zmocnil Svoboda, i knihy, které jsem kdysi nebožce věnoval, zůstaly u něho. On se zavřel do pokoje a při zavřených dveřích řádl v korespondenci, trhal a páčil. Proti tomu byl jsem bezmocný, poněvadž jsem neměl dost sil, dost zdraví, abych se dovolal proti tomuto soudu – ostatně nebylo by to nic platné, když z větší části byli již zničeny. Já jsem děkoval osudu, když jsem vyvázl z jeho blízkosti. [...]

Ale konečně snad bych mu odpustil, čeho se dopustil vůči mně, ale nemohu mu odpustit, co provedl s literárním majetkem zvěčnělé!

*Nasadil do něho ženu cizí, s níž se milkoval a z které udělal “spisovatelku” tím způsobem, že ona zneužívala literárního materiálu sebraného zvěčnělou paní (Svobodovou) Růženou. Hnusí se mi vůbec o tom psát, na to je jen odplivnutí. O tom člověku nechci nic slyšet, pro toho je jen veřejný pranýř. A buďte jist, že ho na něj postavím. [...]*⁴⁷

Tutéž událost popisuje i dopis F. X. Svobody jednatele společnosti Šaldovy Dr. Bedřichu Fučíkovi z 18. června 1940, který pojednává nejen o osudu korespondence v pozůstalosti R. Svobodové, ale i o způsobu, jakým s ní nakládala:

„Vážený příteli, [...].

V posledních dvou létech svého života pořádala choť má pilně svoji korespondenci. Měla k tomu sekretářku. Spoustu bezvýznamných listů vyházela a to, co se jí zdálo důležité, složila do balíčků. Na obalech je napsáno jméno, od koho dopisy jsou. Korespondence Šaldova byla zvlášť, a myslím, že ji společně se Šaldou podrobili bedlivému zkoumání, co by z ní měli zachovati a co odstarniti. Bylať tehdy doba, kdy se z korespondence Boženy Němcové vynášeli hanlivé závěry o jejím soukromém životě. To choť moji pobuřovalo a nutilo, aby spoustu dopisů prohlédli. Z toho důvodu požádala Šaldu, kdyby zemřela, aby bděl nad její korespondencí, která byla veliká. On příliš důrazně v té věci zakročil, takže nikdo mu neodpověděl, žádných opisů nedostal a ovšem ani dopisu mu nikdo nevydal. Soudím, že tehda při pročitání své korespondence většinu časově sestavili a již k sobě složili, takže velikou část k sobě určitě Šalda vzal. Ve stole své choťi po její smrti jsem našel balíčky, na nichž bylo napsáno, aby byly spáleny. Co v nich bylo, nevím, ale jistě takové věci, na nichž mé choťi velmi záleželo. V jedné zásuvce stolu bylo něco dopisů

⁴⁷ Dopis F. X. Šaldy adresovaný Gabrielu Čápe (bratru R. Svobodové) z 26. srpna 1931, citováno dle SKÁCELÍK, F. *Krásná setkání*. Praha: Vyšehrad, 1970. s. 279-280.

Šaldových, v balíček nesvázaných. Snad to byly takové, jež se jim nezdály důležité. Nedovolil jsem si je přečísti a všechny jsem ihned zabalil a odevzdal Šaldovi. Když se Šalda ke mně přestěhoval, prohlédli jsme společně ještě stůl mé choti a i všechny balíčky. Tehda jsme smutně seděli nad několika z nich, na nichž bylo napsáno: Spálit! Nebylo pochyby, že přání splníme, ale oba jsme rozhodnutí prodložovali. A tu Šalda najednou rozhodl učiniti to ihned. Spálili jsme je. Co v nich bylo, nevím a nevěděl jsem.

Tedy: U mne Šaldových dopisů již není. Které jsem našel, všechny jsem mu ihned poslal nebo osobně odevzdal. Bylo jich dost, ale jistě ne všechny. Větší část asi měl již za života mé choti u sebe. On v té věci byl trochu nepořádný a nedbalý, z bolesti nedbalý. [...] Snad ani nevěděl, kde to všecko má zastrkáno. Chybí-li nějaká část, měl by být požádán bratr Šaldův, aby opatrně pátral ve spoustách papírů, které jistě v bytě zesnulého bratra našel. Třeba též uvážit, že Šalda byl denně u nás a že často vyřídil on nebo má choť odpověď na dopolední list odpoledne ústně, takže takový list má pak náhodou mezeru. Nezapomenu ovšem ani já na věc tu myslit a kdybych náhodou ještě na nějaký list takový přišel, ihned bych Vám jej zaslal. [...]"⁴⁸

Máme před sebou dva dopisy. Oba popisují tutéž událost, pálení dopisů, avšak zcela odlišným způsobem. V dopise F. X. Svobody Šalda vystupuje nejen jako přímý aktér inkriminované události, ale dokonce jako její iniciátor („*A tu Šalda najednou rozhodl učiniti to ihned.*“), zatímco v dopise Gabrielu Čápkovi staví Šalda sám sebe do pozice účastníka uvedené události pouze přihlížejícího a nemajícího sílu jí zabránit („*On se zavřel do pokoje a při zavřených dveřích řádil v korespondenci, trhal a pátil. Proti tomu byl jsem bezmocný, poněvadž jsem neměl dost sil, dost zdraví, abych se dovolal proti tomuto soudu – ostatně nebylo by to nic platné, když z větší části byly již zničeny.*“). Kterému z nich tedy máme věřit?

Vraťme se k již citovanému výroku Šaldova projevu o uveřejňování literární pozůstalosti Růženy Svobodové z 6. února 1920: „*V životě Růženy Svobodové není nic nečestného, co by musilo býti skrýváno; já žádný z Jejích dopisů ani nezničil ani nedovolím nikomu zničiti. Všecky jsou mně cenné [...]"⁴⁹ Toto Šaldovo tvrzení bychom mohli pokládat za hodnověrné jedině za předpokladu, že přistěhování k F. X. Svobodovi a následné pálení dopisů proběhlo teprve až po sepsání tohoto projevu, tedy více jak měsíc po smrti R. Svobodové, což není vyloučeno. Proběhly-li by tyto události dříve, bylo by*

⁴⁸ LOUŽIL, J.: Ediční poznámka ke knize LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tíživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 319-320.

⁴⁹ ŠALDA, F. X. Pod čarou. *Venkov: orgán České strany agrární*, 1920, roč. XV, č. 31, 6. února. s. 3.

Šaldovo tvrzení buď nepravdivé, nebo přinejmenším zvláštní. Byl-li by Šalda aktérem-iniciátorem pálení dopisů, bylo by jeho tvrzení lživé a předpokládáme, že v takovém případě by neměl jediného důvodu otázku zničení dopisů tematizovat. Byl-li by pouhým přihlížejícím události, jak bychom si pak měli vyložit jeho předsevzetí, že nikomu nedovolí dopisy zničit? Nikomu dalšímu? Kdo jiný by měl takové úmysly? Snad Josef Svatopluk Machar, k němuž Svobodová na krátký čas citově vzplanula? Zde už bychom se však pouštěli na příliš tenký led spekulací.

Nyní je možná ten pravý čas nechat promluvit současníka všech osob do otázky korespondence mezi F. X. Šaldou a R. Svobodovou zainteresovaných Františka Skácelíka, svého času švagra R. Svobodové, v jehož knize *Krásná setkání* je výše citovaný dopis F. X. Šaldy Gabrielu Čápovi otištěn v plném znění. Skácelík k němu dodává: „Z tohoto dopisu lze vyčíst ortel celé korespondence, která zůstala v její pozůstalosti. Podle toho, co bylo zničeno z dopisů mně zvěčnělou napsaných⁵⁰, lze soudit, že bylo zničeno lecos kulturně i národně dokumentárního. F. X. Svoboda však vždy nevrátil na osobní dopisy a hlavně na ty, o kterých tušil, že nehovoří příznivě o osobách, s nimiž sám chtěl žít ve svém *biedermeierovském poklidu a pohově*. Není tedy nic logičtějšího, než věřit doslova tomu, co napsal F. X. Šalda panu G[abrielu] Č[ápovi].“⁵¹

S přihlédnutím ke všem okolnostem je tedy možné, že Šalda skutečně žádný z dopisů R. Svobodové nezničil. Naopak z úryvků dopisů R. Svobodové F. X. Šaldovi citovaných výše se jeví jako velmi pravděpodobné, že některé dopisy spálila ona sama – poté, co jí je Šalda vrátil – už za svého života. Zda zničila i některé dopisy Šaldovy, nevíme. To, že z jeho korespondence R. Svobodové se dochovalo přes 1000 položek, ještě neznamená, že jich původně nemohlo být více. Mějme však na paměti, že skutečné důkazy o tom, že Svobodová část svých listů zničila, nemáme. Zamýšlet něco, mluvit o tom a třeba být i rozhodnut a odhodlán to udělat ještě neznamená, že k tomu skutečně došlo. Naopak jisté je, že ke zničení části korespondence, která byla součástí literární pozůstalosti R. Svobodové, došlo po její smrti. Je to skutečnost, kterou potvrzují oba účastníci osudového aktu – jak F. X. Šalda, tak F. X. Svoboda, ačkoli ji líčí naprosto odlišným způsobem. Pro nás je však podstatná především informace, že k pálení nějakých dopisů došlo. O jaké

⁵⁰ Tyto si od něho R. Svobodová vyžádala s odůvodněním, že je potřeby pro práci na svých pamětech, jak Skácelík vysvětluje výše. Dodává, že zpátky už je nikdy nedostal. To samé se prý přihodilo i Sigmundu Bouškovi. (srov. SKÁCELÍK, F. *Krásná setkání*. Praha: Vyšehrad, 1970. s. 279.)

⁵¹ SKÁCELÍK, F. *Krásná setkání*. Praha: Vyšehrad, 1970. s. 280.

dopisy šlo (od koho / komu adresované), kolik jich bylo a jak události přesně proběhly, se však již nedovíme.

3.2 Umístění dochované korespondence a způsob jejího zpracování

Očekávali jsme, že Šaldovy dopisy Růženě Svobodové nalezneme v literární pozůstalosti Růženy Svobodové a opačně – její dopisy Šaldovi v literární pozůstalosti Šaldově. Situace je však zcela odlišná. Téměř celá jejich oboustranná korespondence je součástí literární pozůstalosti F. X. Šaldy uložené v literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze. V literární pozůstalosti Růženy Svobodové, donedávna uložené v literárním archivu ve Starých Hradech (nyní v Litoměřicích), jsou uloženy pouze 3 nedatované dopisy F. X. Šaldy, z pera Růženy Svobodové pak: 1 nedatovaný fragment dopisu, 8 konceptů dopisů z let 1893 – 1898, 17 pohlednic a 1 korespondenční lístek z let 1902 – 1909. Vysvětlení této skutečnosti podává výše citovaný dopis F. X. Svobody Dr. Bedřichu Fučíkovi: „[...] *U mne Šaldových dopisů již není. Které jsem našel, všechny jsem mu ihned poslal nebo osobně odevzdal. Bylo jich dost, ale jistě ne všechny. Větší část asi měl již za života mé choti u sebe.*“⁵² Budeme-li tento dopis považovat za hodnověrný (k některým nesrovnalostem mezi tímto dopisem a dopisem F. X. Šaldy Gabrielu Čápkovi viz dále), podává nám poměrně uspokojivé vysvětlení, proč Šaldovy dopisy Růženě Svobodové nenajdeme v její literární pozůstalosti. Vedle toho máme doklad o tom, že nejen Svobodová, ale i Šalda žádal v průběhu korespondování o navrácení svých listů: „*Odjíždím dnes z Prahy, až se vrátím, poprosím Vás několika slovy o moje listy – do té doby již bude Míla v Praze a může Vám je vydat. V zimě bývají dlouhé noci, noci k nepřechání zvláště nemocným a osamělým – a chci si je krátit a ohřívát si ruce, studené ruce nad popelem ještě.*“⁵³ (Dle obsahu se jedná o nedatovaný dopis z období rozchodu, editory výboru je zařazen do roku 1903.) Snad ho k tomuto rozhodnutí vedla prostá lidská touha těšit se krásnou vzpomínkou, touha „*ohřívát si ruce, studené ruce nad popelem ještě*“, snad stará, avšak stále živá obava, aby nějakou formou nedošlo k jejich zveřejnění, jak ji vyslovil již při rozchodu v lednu roku 1897: „*Vracím Vám všechny listy Vaše, každý Váš papírek, ale chci nazpět také všechny svoje listy. Scházejí mi zcela první, jež jsem psal na jaře a v létě 1893 Vám na Malou Stranu, pak listy asi z posledního roku. Ty musíte mít*

⁵² LOUŽIL, J.: Ediční poznámka ke knize LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969, s. 319-320.

⁵³ Nedatovaný dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969, s. 237.

*u sebe a musíte mi vrátit. Očekávám od Vaší cti, že se tak stane co nejdříve. Pamatuju se na trapnou jednu scénu, jak jste do své práce jedné opsala skutečný list, jež Vám kdosi psal. Tehdy mnou šlehla strašná představa, že se to snad stane také jednou s některým mým listem. Dnes věřím, že je všechno možné, i to, co včera jsem pokládal za nemožné ještě. Potřebuju svoje listy k duševnímu klidu.*⁵⁴ (více o tom viz dále).

Pro úplnost se v krátkosti zmiňme ještě o způsobu zpracování dopisové části literární pozůstalosti F. X. Šaldy, ke kterému v dalším textu odkazujeme. Dopisy jsou rozděleny na dvě části: první část tvoří dopisy F. X. Šaldy adresované R. Svobodové, druhou pak dopisy R. Svobodové F. X. Šaldovi. Zhruba po dvaceti jsou roztríděny do složek označených římskými číslicemi, přičemž každá složka je opatřena seznamem položek, které v ní nalezneme. Seznamy obsahují tyto informace: místo a datum vzniku, je-li známo (v případě vyvození místních a časových údajů na základě jiných skutečností, než je přímá datace autorova, jsou tyto vloženy do rovných závorek), druh dokumentu („navštívenka“, „pohlednice“, „dopisnice“ apod., v případě dopisů, jichž je většina, pouze počet listů a formát) a incipit.

3.3 Počátek písemného styku

Z rukopisných poznámek Bohumíra Lifky nalezených v literární pozůstalosti F. X. Šaldy se dovídáme o prapočátcích osobních i korespondenčních styků F. X. Šaldy a R. Svobodové rozené Čákové: „*První setkání FXŠ s Růženou Svobodovu (15 l.) bylo roku 1883, když Š. byl sextán (16 l.) a Alois Š. sekundán, oba byli na svačině u strýce Aloise Kleinera a jeho choti Marie roz. Vladykové na Smíchově, v Přemyslově ulici (č. 8.) v rohovém domě, souvisejícím s Vltavskou ulicí. Růžena Čáková tam přišla se svou kamarádkou, dcerou Aloise Kleinera a sestřenicí obou Šaldů Marií (provd. později Marholdovou), s níž chodila do školy do Sacré Coeur ibid. Vzájemně si recitovali svoje básně a Š. její velmi zkritisoval. Pak chodila do Vyšší dívčí a zdá se, že se scházeli před školou spolu.*“⁵⁵ „*Po druhé byla známost obnovena, když Svoboda a Sova pozvali FXŠ na*

⁵⁴ Dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové z 21. ledna 1897, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tiživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 145.

⁵⁵ Malý lístek (legitimace Náprstkova muzea), v pořadí první, s rukopisnými poznámkami Bohumíra Lifky týkajícími se styků R. Svobodové a F. X. Šaldy, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence přijatá od R. Svobodové, složka XVIII.

večeři, Svoboda byl už ženat, bylo to roku 1892 na podzim. Odtud se počíná pak korespondence: [XXX]“⁵⁶

Bohumír Lifka tedy klade začátek písemného styku mezi R. Svobodovou a F. X. Šaldou do období podzimu 1892, zatímco Jarmila Mourková (v předmluvě k *Tíživé samotě*, knižnímu výboru z této korespondence) až na počátek roku 1893. Vedou ji k tomu hned dvě skutečnosti: na jedné straně fakt, že nejstarší dochovaný datovaný dopis, zařazený i ve výboru na první místo, pochází z 12. ledna 1893, na druhé straně pak poměrně jednoznačná slova Šaldova dopisu z 18. ledna 1893, jímž reaguje na odpověď R. Svobodové na svůj list z 12. ledna: „*Tedy, hlavní věc: všechno je teď v nejlepší pořádku. Z přátelství, které jste mi loajálně a srdečně nabídla, mohu se bezpečně těšit. Promiňte mi jen ještě tu chvíli banální nudy, kterou Vám způsobil můj první list a způsobí snad i tento druhý.*“⁵⁷ S přihlédnutím k názoru B. Lifky, jenž však není podložen žádnými argumenty ani důkazy, a máje na paměti, že většině Šaldových dopisů chybí přesná datace (k problematice datace viz níže), bychom mohli uvažovat nad tím, zda z kontextu dopisu jednoznačně vyplývá, k čemu číslovka „*první*“ odkazuje. Odkazuje-li k tomu, že dopis z 12. ledna byl skutečně vůbec prvním Šaldovým dopisem adresovaným Růženě Svobodové (varianta A), anebo bylo-li jí zde užito spíše ve významu „*předchozí*“ (varianta B). Současné užití číslovky „*druhý*“ by mluvilo pro variantu A, protože v kontextu, v němž by číslovka „*první*“ neodkazovala k prvnímu vznikuvšímu dopisu vůbec, jevílo by se užití číslovky „*druhý*“ jako nesmyslné a nadbytečné. Pro variantu B by ovšem mluvil obsah a charakter dopisu z 12. ledna. Je poměrně asertivní: srov. užití expresivního výrazu „*nenávidím*“ hned v druhé větě: „*Milostpaní, / nevím, jestli Vám formuju dost srozumitelně celou otázku. Ale je to tak: nenávidím každou nejistotu a každé pološero, každou narážku.*“⁵⁸ bezprostředně po němž pak následují slovesné tvary podobného charakteru – „*je protivná*“ a „*dráždí mne*“: „*Je mi protivná zakuklená tma zapomenutých a minulých představ. Dráždí mne nevrácené kabáty a nezaplacené účty.*“⁵⁹ Níže pak nacházíme vyloženě konfrontační pasáž: „*Bojím se vystydlého popele, toho šedivého popele z dávno shořelého dříví. Nesnesu, aby mi kdo chce kdy chce do něho fouknul. Takový prach je totiž hořký a štípe. Právě proto Vám píšu, poněvadž v cizí společnosti jsem Vám to nemohl*

⁵⁶ Malý lístek (legitimace Náprstkova muzea), v pořadí druhý, s rukopisnými poznámkami Bohumíra Lifky týkajícími se styků R. Svobodové a F. X. Šaldy, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence přijatá od R. Svobodové, složka XVIII.

⁵⁷ Dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové z 18. ledna 1893, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tíživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 18.

⁵⁸ Dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové z 12. ledna 1893, tamtéž, s. 17.

⁵⁹ Tamtéž.

včera povědět. Jak se asi pamatujete, zalíbilo se Vám včera fouknout do mého popelníku (figura je básnická, ale nevadí) podruhé. Je tedy nejvyšší čas vyrovnat účet. Lituji, že jsem to neučinil hned při první příležitosti. Včera padla věta o odpuštění. Dovolte, abych Vám řekl přímo, že mi nemáte vůbec nic co odpouštět, že jste mi neměla nikdy nic co odpouštět. Poněvadž jsem Vám nikdy, vím určitě, vědomě neublížil ani nechtěl ublížit.“⁶⁰ V takovém duchu bychom si asi první vyměněný dopis nepředstavovali. Vezměme však v úvahu fakt, který připomíná Jarmila Mourková jak v předmluvě k výboru, tak ve své monografii o Růženě Svobodové, a který zásadně mění situaci: že „oba mladí lidé se již více než rok potkávali při různých společných příležitostech, patrně také v domácnosti Svobodových“⁶¹, resp. že Šaldova návštěva v domácnosti Svobodových na počátku roku 1893 není jejich prvním setkáním od studentských let, „naopak z dopisů je patrné, že se formálně znali již dříve“⁶². Tuto skutečnost obsah dopisu z 12. ledna stvrzuje. Jeho spíše konfrontační tón si tedy můžeme vysvětlit jako reakci na dosavadní styk pouze osobní a přiklonit se k názoru J. Mourkové, která dopis z 12. ledna skutečně považuje za první dopis této rozsáhlé korespondence. (Srovnejte i formulaci z její biografie o Růženě Svobodové: „Svobodová ihned využívá příležitosti, kterou jí Šalda poskytl svým prvním dopisem, a nabízí mu své přátelství.“⁶³. Toto přátelství je Šaldou tematizováno v jeho druhém dopise Růženě Svobodové z 18. ledna 1893, viz naši citaci tohoto dopisu výše.) Za definitivní stvrzení pak považujeme výrok Šaldova dopisu – dle teorie J. Mourkové v pořadí třetího – z 24. ledna 1893: „Stěžujete si, že můj druhý list dýchá zimu.“⁶⁴

Úvaha o interpretaci v duchu varianty B tak chtěla spíše upozornit na odlišný názor B. Lifky na straně jedné a na překvapivé ladění prvního dopisu této korespondence na straně druhé.

3.4 Délka písemného styku

Korespondence mezi F. X. Šaldou a Růženou Svobodovou trvala dlouhých 27 let. Od ledna 1893 s největší pravděpodobností až do smrti R. Svobodové (1. ledna 1920).

⁶⁰ Dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové z 12. ledna 1893, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tiživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 17.

⁶¹ MOURKOVÁ, J.: Řeka ohně, předmluva ke knize LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tiživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 9.

⁶² MOURKOVÁ, J. *Růžena Svobodová*. Praha: Melantrich, 1975. s. 58.

⁶³ Tamtéž, s. 58.

⁶⁴ Dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové z 24. ledna 1893, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tiživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 18.

Poslední dochovaný datovaný dopis R. Svobodové F. X. Šaldovi pochází z roku 1919, bez bližšího určení měsíce. Poslední dochovaný datovaný dopis F. X. Šaldy R. Svobodové pak z 13. dubna 1917. Vzhledem k velkému množství nedatovaných dopisů však pro nás v tomto ohledu nemohou být příliš směrodatné. Nemáme důvodu se domnívat, že by korespondence byla ukončena dříve než smrtí R. Svobodové.

3.5 Datace a návaznost dopisů

Datace dopisů je v případě korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové velmi problematická. Ani jeden z účastníků korespondence své dopisy důsledně nedatoval. Právě naopak.

V ediční poznámce *Tiživé samoty* se můžeme dočíst: „*Zatímco Šaldovy dopisy jsou z větší části datovány, Růžena Svobodová datovala své listy jen zcela výjimečně (a spíše až v pozdějších letech).*“⁶⁵ S tvrzením o dataci Šaldových dopisů si však dovolujeme nesouhlasit. Ani Šalda většinu svých dopisů nedatoval. Z celkového počtu přes 1000 dochovaných dopisů jich opatřil datem pouze něco přes 200, tedy cca 20 %, což opravdu nelze považovat za většinu. To, že v konečném výsledku známe někdy přesnou, jindy alespoň přibližnou dataci (buď do konkrétního roku: „*dopisy kolem roku 1903:*“ nebo do rozmezí let: „*dopisy pravděpodobně z let 1913 – 1914:*“) skoro poloviny Šaldových dopisů – což stále není většina, je především zásluhou těch, kteří dopisovou část fondu F. X. Šaldy zpracovávali. Jinou otázkou je, do jaké míry se na ni můžeme spoléhat. Nápomocna jim mohla být poštovní razítka, věcný obsah dopisů nebo místo jejich vzniku, datace či časové „orientátory“ dodatečně vepsané R. Svobodovou („*9. II. 1917*“, „*pred stredným dňem 1906*“, „*v dubnu 1909*“, „*jaro 1914*“, „*Hromnice 1917*“, „*Přání k svátku do Trhanova kde jsem byla s mužem*“, „*Psáno myslím do Franffurtu*“ apod.), obálky nadepsané R. Svobodovu, v nichž byly některé Šaldovy dopisy patrně uloženy (tyto jsou pak v seznamech datovány zařazením pod označení „*obálka nadepsaná R. Svobodovu – dopisy z r. 1914:*“, „*obálka nadepsaná R. Svobodovu, r. 1909:*“ apod.). Dalším možným vodítkem mohl být i Šaldův rukopis, který se v průběhu let měnil, nebo druh papíru.

Růžena Svobodová skutečně datovala své dopisy jen výjimečně. Z celkového počtu přes 370 dochovaných dopisů (počítáme-li mezi ně i zmíněných 8 konceptů) obsahuje

⁶⁵ LOUŽIL, J.: Ediční poznámka ke knize LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tiživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 321.

autorskou datací něco málo přes 50, což je pouhých cca 14 %. Díky pořadatelům dopisové části literární pozůstalosti F. X. Šaldy však známe někdy přesnou, jindy alespoň orientační datací až menší poloviny jejích dopisů F. X. Šaldovi. I zde svou roli sehrály skutečnosti výše zmíněné (poštovní razítka, věcný obsah dopisů atd.), nemohlo však pravděpodobně být přihlédnuto k takovým věcem, jako je druh papíru nebo rukopis, jehož podoba se – ve srovnání s Šaldovým – v průběhu let zásadním způsobem nezměnila. Taktéž na jejích dopisech nenacházíme Šaldovy přípisky⁶⁶ a pouze 20 dopisů je časově zařazeno na základě Šaldova označení na obálce, v níž byly patrně uloženy: „*dopisy z let 1913 – 1916 – označeno F. X. Šaldou.*“. Nalezneme zde i několik málo datací, které svou podobou dávají tušit, že jde o datace vepsané až dodatečně. Jsou-li psány rukou R. Svobodové, můžeme o jejich dodatečném vzniku rozhodnout pouze v případech pro nás zřejmých, kdy např. celý dopis je psán obyčejnou tužkou a rok je vepsán perem (minimálně dva případy). Na hypotetickou dodatečnost některých dalších datací učiněných R. Svobodovou by bylo možno usuzovat pouze z porovnání grafické úpravy vepsaného roku a zbytku dopisu, na což si netroufáme a není to pro nás ani informace nezbytná.

Situaci ohledně dodatečně vzniklých datací v listech obou komunikantů komplikuje fakt, že některé do odpisů obyčejnou tužkou vepsané roky s velkou pravděpodobností nepocházejí ani od F. X. Šaldy, ani od R. Svobodové, ale jsou dílem třetí osoby nebo skupiny osob, které se touto korespondencí zabývaly po zpracování a zpřístupnění obou literárních pozůstalostí. Tuto skutečnost by potvrzoval fakt, že právě tyto datace v seznamech zcela chybí (nevyskytují se tam ani v rovných závorkách, jež naznačují, že datace nepochází od autora dopisu, ale je vyvozena jiným způsobem).

Pokud dopisy autorskou datací mají, většinou je úplná a obsahuje informaci o dnu, měsíci a roce sepsání dopisu, v mnoha případech i o místě vzniku. Výjimkou ale nejsou ani neúplná časová určení typu: „*Janské Lázně*“, „*Stadt Prag*“. „*Ve středu odpoledne.*“, „*V Praze v pátek o 11 dop.*“, „*Ve středu dopoledne 11 hod.*“, „*V neděli večer.*“, „*V sobotu (21) večer.*“⁶⁷; „*V pondělí ráno*“, „*Statenice čtvrtek.*“, „*Neděle.*“, „*V sobotu*“⁶⁸, které nám ovšem příliš objektivních informací neposkytnou.

Badatelé hlouběji se zabývající touto korespondencí jsou tak postaveni do situace, v níž jsou nuceni rezignovat na chronologické řazení dopisů i jejich návaznost.

⁶⁶ Platí do té míry, do jaké jsem schopni rozpoznat Šaldův rukopis.

⁶⁷ Z dopisů F. X. Šaldy adresovaných R. Svobodové.

⁶⁸ Z dopisů R. Svobodové adresovaných F. X. Šaldovi.

Ty jsou navíc zproblematizovány několika dalšími skutečnostmi. V první řadě tím, že písemný styk mezi R. Svobodovou a F. X. Šaldou probíhal souběžně se stykem osobním. Především Šalda Svobodovou často navštěvoval, a odpověď na dopis tak mohla proběhnout ústně, jak se o tom zmiňuje F. X. Svoboda ve svém dopise z 18. července 1940: „*Třeba též uvážiti, že Šalda byl denně u nás a že často vyřídil on nebo má choť odpověď na dopolední list odpoledne ústně, takže takový list má pak náhodou mezeru.*“⁶⁹ Dalším problémem je předpokládaná neúplnost dochované korespondence, zvláště Růženy Svobodové F. X. Šaldovi, jak jsme o ní mluvili výše. Neméně důležitým se v souvislosti s chybějící datací jeví fakt zmíněný již Jarmilou Mourkovou v ediční poznámce k výboru – že vzájemný vztah prodělal několik krizí, během nichž došlo k přetrhání vazeb a následnému opětovnému citovému sblížení, kdy se korespondence počínala jakoby od začátku, od listů konvenčních až po milostné.⁷⁰ Orientaci v korespondenci naposled velmi znesnadňuje to, že v některých obdobích zcela určitě probíhala paralelně ve dvou rovinách – v rovině oficiální a intimní.⁷¹

Důkazy nalezneme v dopisech obou účastníků. Nejvýmluvněji o tom pojednává nedatovaný dopis Růženy Svobodové:

„Prosím tě, nepiš mi poštou tak neprozřetelné listy! Každý nemohu ukrýt. A knihu mi neposýlej kterou bych musila schovat. Nemám ji kam schovat a musila zůstat zase u tebe jako článek o franz. litteratuře.

Ale piš mi často co si myslíš aspoň jednou týdně.

Mne neoficiální listy strašně vysilují strachem. ty nemohou být časté. Holka je nosí na poštu. Zná vyborně tve jméno a poznamená kdy a to je ten a ten.

Ve středu přijede Jena.

Tož v úterý chceš-li mi napsat napiš o deváté.“⁷²

Zmínky podobného charakteru se vyskytují i v dalších jejích dopisech. Srovnajme přípisky na dvou z nich: „*Kromě oficiálních zadný list dokavad nenapišu!*“⁷³; „*Listky*

⁶⁹ Dopis F. X. Svobody jednateli Společnosti Šaldovy Dr. Bedřichu Fučíkovi z 18. července 1940. Citováno dle LOUŽIL, J.: Ediční poznámka ke knize LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tiživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 320. Celek dopisu, z něhož na mnoha místech citujeme, je k nahlédnutí v příloze.

⁷⁰ Srov. LOUŽIL, J.: Ediční poznámka ke knize LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tiživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 321.

⁷¹ Srov. tamtéž, s. 321.

⁷² Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka III.

⁷³ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, tamtéž, složka IV.

otevřené oficiálně. Je tu plný hotel Čechů.⁷⁴ Jinde: „Oné debatty v of. listě je mi třeba pro práci. Promiňte.⁷⁵ Nebo: „Čekala jsem tě denně. Myslíla že přijdeš ve čtvrtek jistě proto jsem neurčila kdy list. / Je nyní nový listonoš možno pak[?] psáti časteji. Jak se ti vede? Napiš mi odpověď of. na kartu alespoň at dostanu dnes nebo zítra ráno. Kdy přijdeš? / Je tak smutno!⁷⁶ Tyto citace zároveň dokládají další skutečnost s dvojkolejností korespondence úzce spjatou – že Svobodová dávala Šaldovi přesné instrukce, kdy smí poslat list neoficiální, kdy je to bezpečné.

I v listech Šaldových je oficiálnost tematizována: „Přikládám i list oficielní.“⁷⁷; v mnoha případech ve francouzštině – např.: „J' écris officieusement ne sachant pas, si vous êtes encore chez vous.“⁷⁸ Překvapivé je, že někdy i jako přímá součást dopisů oficiálních: „Píši úmyslně ofic. list.“⁷⁹, zkratkou „Of.“⁸⁰

Kromě případů, v nichž je tímto způsobem manifestováno, že jde o listy oficiální, však nejsme schopni jednoznačně rozhodnout, kdy se skutečně jedná o dopis oficiální a kdy např. pouze o list z období citového ochladnutí vzájemného vztahu. První zmínku o současně probíhající korespondenci na oficiální rovině nacházíme v dopise ze 7. listopadu 1896, většina dalších se pak vyskytuje převážně v listech z let 1913 – 1914. Kdy se tato oficiální korespondence počala, probíhala-li nepřetržitě, jak dlouho trvala a které všechny dopisy do ní patřily, se však můžeme jen dohadovat. Jisti si snad můžeme být jen důvodem, který k jejímu vzniku vedl – utajení.

3.6 Literární zužitkování vzájemné korespondence a problém jejího uveřejňování a zveřejňování

Především v počátcích písemného styku měla Růžena Svobodová v úmyslu vytvořit na podkladě jejich vzájemné korespondence román, s největší pravděpodobností román

⁷⁴ Dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi z 9. července 1913, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 301.

⁷⁵ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka IV.

⁷⁶ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi pravděpodobně z let 1900-1912, tamtéž, složka VII.

⁷⁷ Dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové ze 7. listopadu 1896, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 136.

⁷⁸ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové pravděpodobně z let 1913-1914, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka XLIII.

⁷⁹ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, tamtéž, složka VIII.

⁸⁰ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, /jaro 1914/, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka XLVI.

v dopisech. (Tento žánr byl nasnadě nejen s ohledem na dopisovou povahu materiálu, ale i s ohledem na stále trvající dobovou oblibu románu v dopisech.) Její představa byla patrně taková, že by ke své korespondenci prozatím převážně ideového obsahu, intelektuálně laděné přimysleli fiktivní postavy a příběh, na něž by bylo možno tento ideový obsah „navěsit“. Šalda to tematizuje v nedatovaném dopise editory *Tíživé samoty* zařazeném do období mezi dubnem a srpnem 1893: „*Ten román, který máme psát, má ale ještě jiné horší chyby, než je ta, že bychom jej nikdy nedopsali (to by byla právě veliká přednost) – že bychom se dřív omrzeli. Předně: co je to za román – taková podivná ideová korespondence dvou podzimních mozků. Píšete, že by se sestrojila k tomu nějaká dívka, nějaká hra. Ale odpusťte, v románě je taková „hra“ – citové drama – hlavní věc, to nejde jen přistavět jako marcipánovou věž. A jak bychom navěsili takového filosofického hastroše na slušné mladé masité stvoření? To je groteska. [...] – Hodí-li se Vám něco z mého listu k umělecké práci (pochybuju o tom), užijte toho klidně. Já sám budu tomu nejradši. Ale nedovedl bych Vám napsat psaní, o němž bych věděl již napřed, že má být uměleckým materiálem. [...] Vy myslíte, že umění, pravdivost v umění je ‚najít myšlénce formu, která nejvíce jí odpovídá‘. Ale ani tady se s Vámi neshoduju (my se vůbec neshodujeme v žádném bodě pod sluncem – ubohý román, ten by byl ‚harmonický a jednotný‘, jak má být podle ctihodné estetiky každé umělecké dílo!).“⁸¹ Vidíme, že Šalda s návrhem své přítelkyně nesouhlasí hned z několika důvodů. Předně si jako budoucí ikona literární vědy velmi dobře uvědomuje, že „citové drama“, založené právě příběhem a postavami jej konstituujícími, je něčím, co musí stát v samém základu románu, má-li mít tento naději na úspěch. Opačný postup nemilosrdně odsuzuje jako groteskní. Zároveň reflektuje jejich vzájemnou názorovou protikladnost, která se mu s ohledem na panující estetické normy (ačkoli je v citovaném výroku hodnotí s ironickým příděchem) jeví jako další překážka. V neposlední řadě podle všeho stojí o opravdovou, přirozenou komunikaci, jejímž současně přítomným záměrem nebude ambice aspirovat na umělecký materiál.⁸²*

Na Šaldovo odmítavé stanovisko Svobodová, taktéž v dopise nedatovaném, reaguje takto: „*Frantík* včera povídal, že je škoda neznati vyspívání názorů vlastních, nepamatovati si jich, neznamenati. Román psát nebudeme, ale vyspívání názorů to bude,

⁸¹ Nedatovaný dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tíživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 32-33.

⁸² srov. o tom již JANÁČKOVÁ, J. Román z listů: Nad vybranou korespondencí F. X. Šaldy s R. Svobodovou. *Česká literatura*, Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1970, roč. 18, č. 3/4, s. 306. a MOCNÁ, D. „Miluji sen: A stůňu životem.“ Komunikace a izolace v korespondenci F. X. Šaldy a R. Svobodové. In: *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 21. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 8.-10. března 2001*. Praha: KLP, 2002. s. 333 (v pozn. pod čarou).

jako oběh krve v skleněných rourkách.“⁸³ (Běžnému čtenáři výboru bohužel tato reakce patrně unikne, jelikož dopis je editory zcela evidentně chybně zařazen – předchází dopisu, na nějž však ve skutečnosti reaguje.) Z reakce se zdá, že Svobodová pro tentokrát akceptuje a přijímá Šaldovy argumenty a ustupuje od původně zamýšleného žánru, nikoli však od záměru korespondenci literárně zužitkovat.

Později však, zřejmě v souvislosti s brzkou proměnou jejich korespondence z „ideové“ v bytostné „citové drama“, se k myšlence na žánr románu vrací, pokud ji vůbec kdy vážně opustila. Dokládá to zmínka v jejím nedatovaném dopise editory *Tíživé samoty* zařazeném do období mezi prosinec 1898 a červenec 1899: „Milý hochu, dala jsem se do balení dopisů a počala čísti. Bože, to je vůně zvláštní z nich. A co muk, co marných muk! Co jsem Ti dala práce, než jsi mne vyvedl. A co malichernosti. Knihy Ti podruhé pošlu rozřezané, obtěžuje-li Tě je rozřezávat. / A jak zestárly ty listy. Takové jsou z módy jako „Nová Héloisa“! To bude „Sentimentální vychování“⁸⁴, až to budeme psát.“^{85, 86}, kde sice nemluví o žánru explicitně, ale paralela s věhlasnými romány (mezi nimiž nacházíme právě i *Novou Heloisu* – román v dopisech), necht' je argumentem pro naši hypotézu.

Úvahy o budoucí společné práci se týká i poznámka z nedatovaného dopisu R. Svobodové, jehož vznik editoři *Tíživé samoty* kladou zhruba doprostřed období mezi vznikem dopisů citovaných výše, konkrétněji mezi leden a duben 1896: „Napíšu Ti zase brzo. A pokrokáře, dá-li bůh, budeme psát spolu. Mám sto stran poznámek. Líbám Tě a jsem Tvá.“⁸⁷ Tuto neurčitou zmínku z úplného závěru dopisu zde uvádíme pouze na okraj z toho důvodu, že si jí všimá Jaroslava Janáčková ve své studii *Román z listů* a svou interpretací „pokrokáře“ jako možné alternativy či náhražky za Šaldou odmítnutý román z jejich korespondence klade obě potenciální díla – byť vzdáleně – do vzájemné souvislosti: „Když se jí nedařilo získat Šaldu pro román ze vzájemných dopisů, snažila se Svobodová patrně dosáhnout jeho spoluautorství.“⁸⁸ S ohledem na podobu a povahu výroku dopisu, jeho strohost a bezkontextovost, si však netroufáme tuto hypotézu

⁸³ Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tíživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 27.

⁸⁴ Gustave Flaubert: *Citová výchova* (1869)

⁸⁵ Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tíživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 173.

⁸⁶ srov. o tom již JANÁČKOVÁ, J. Román z listů: Nad vybranou korespondencí F. X. Šaldy s R. Svobodovou. *Česká literatura*, Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1970, roč. 18, č. 3/4, s. 309.

⁸⁷ Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tíživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 119.

⁸⁸ JANÁČKOVÁ, J. Román z listů: Nad vybranou korespondencí F. X. Šaldy s R. Svobodovou. *Česká literatura*, Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1970, roč. 18, č. 3/4, s. 310.

jednoznačně přijmout či odmítnout ani klást výrok o zmíněném díle do jakékoli souvislosti s románem z korespondence. Naopak se přikláníme k interpretaci výroku dopisu nezávisle na něm. Vede nás k tomu jednak fakt, že původní Šaldův argument o chybějícím „*citovém dramatu*“ jejich listů, který Svobodová v první chvíli skutečně přijímá jako opodstatněný, se s následnou proměnou korespondence v toto „*citové drama*“ stává irelevantním, jednak skutečnost, že – považujeme-li orientační řazení nedatovaných dopisů výboru za relativně odpovídající skutečnosti – cca tři roky po tomto výroku mluví Svobodová o románu z korespondence jako o něčem, s čím stále počítá (viz výše „*To bude „Sentimentální výchování“*“, *až to budeme psát.*“). Že myšlenka spoluautorství jí nebyla cizí, je pravděpodobné. Dokazují to slova jiného jejího nedatovaného dopisu: „*Ráda bych s Vámi mluvila, ráda bych napsala s Vámi lehce, jen tak jako se tančí veselohru * „českou Modernu.*“ *Chcete? [...] * ale musili bychom obětovat všechny i sebe.*“ Není však důvodu se domnívat, že by to měla být „náhražka“ za román z dopisů, jejichž literární zužitkování jí patrně nešlo z mysli.

Další skutečností, která by záměr vzájemnou korespondenci literárně využít nepřímou potvrzovala, je i pečlivost, s jakou nejen Svobodová sama, ale i společně se Šaldou svou korespondenci pořádali a rozhodovali o tom, co z ní uchovají, jak o tom podává zprávu F. X. Svoboda v námi již citovaném listě Bedřichu Fučíkovi na str. 20.

Přijmeme pro tento okamžik Svobodovu hypotézu, že korespondenci „*společně podrobili bedlivému zkoumání*“. Kdyby důvodem této aktivity byla pouze obava Svobodové, aby se dopisy po její smrti nestaly kompromitujícím materiálem, zdrojem obdobných „*hanlivých závěrů*“ o jejím životě, snad by stačilo, kdyby je prohlédla sama. Byl-li k tomu přizván i Šalda, můžeme se dohadovat, bylo-li to pouze z ohledu Svobodové k němu, aby se ani on nemusel cítit ohrožen podobnými „*hanlivými závěry*“, anebo zda to mělo i jiný důvod – rozsáhlejší literární využití korespondence. Šalda se sice opakovaně vyjádřil, že použije-li Svobodová něco z jeho listů ke své umělecké práci, bude tím jedinečně potěšen (viz výše na str. 31 citaci jeho dopisu), avšak počín větších rozměrů, o němž dle dochovaných dokumentů není pochyb, že se v určité době připravoval, vyžadoval jistě „*spolupráci*“ obou účastníků korespondence.

Tímto počinem měl být snad již ne román, ale opravdový výbor z jejich korespondence. Dokumenty, které to dokládají, jsou především obálky (některé číslované) s rukopisnými poznámkami Růženy Svobodové uložené v literární pozůstalosti F. X. Šaldy. Texty na nich poznamenané jsou tohoto obsahu: „*Dopisy Šaldovi psané v létech*

1900 / Literárně bezcenné.“, „Listy Š-y 1905. / Uveřejnit vybraně až po smrti. Kde není podotknuto „Spálit“: odevzdat Arnovi Novákovi do uschování.“ – poslední věta je červeně zvýrazněna, avšak přeškrtnuta, „Listy Š-y 1909. / Možno otisknout.“, „Panu F. X. Šaldovi / dopisy asi z r. 1914. / Prohlédnuto pro Korespondenci v květnu 1917.“, „Panu / F. X. Šaldovi / dopisy z r. 1916. / Prohlédnuto pro Korespondenci v květnu 1917.“, „Majetek F. X. Šaldy. / po me smrti odevzdat jemu / Dopisy uchystané k opsání pro Retzla.“⁸⁹. Vedle obálek je tu pak výmluvný přípisek Růženy Svobodové „Opsáno“ na několika Šaldových dopisech⁹⁰ a její dodatečné datace některých listů.

Zastavme se ještě na chvíli u výše jmenovaných obálek a poznámky Jaromíra Loužila: „Které dopisy byly původně ve zmíněných obálkách uloženy, nelze dnes již bohužel zjistit.“⁹¹, jež je přinejmenším diskutabilní. Dle našeho názoru ve třech případech lze s velkou pravděpodobností určit, které dopisy byly v té které obálce uloženy – a to díky způsobu zpracování dopisové části literární pozůstalosti F. X. Šaldy, jak jsme ji popsali výše. Seznamy dopisů totiž evidentně reflektují jejich původní uložení v těchto obálkách. Bohužel pouze tímto způsobem: „obálka nadepsaná R. Svobodovou, r. 1909:“ – kdy přesný text z obálek chybí, a bohužel ne ve všech případech – obálek nadepsaných R. Svobodovu najdeme celkem sedm, seznamy však explicitně reflektují pouze čtyři z nich (resp. je dobře možné, že reflektují všech sedm případů – označení typu „dopisy kolem r. XY“ je v seznamech několik –, avšak potom by u zbylých tří musela chybět důležitá poznámka, že jde o časové zařazení právě na základě obálky nadepsané R. Svobodovou.) Situaci komplikuje fakt, že ani v jednom případě už dopisy v těchto obálkách fyzicky uloženy nejsou, obálky jsou prázdné. Pět z nich je uloženo ve speciální složce, odděleně od dopisů. Dvě z nich jsou však pohromadě s dopisy. Jsou-li tedy dopisy ve složce č. XXXVIII a datově zařazeny označením „obálka nadepsaná R. Svobodovou, r. 1909:“ a nalézáme-li v ní i obálku nadepsanou R. Svobodovou „Listy Š-y 1909. / Možno otisknout.“, nemáme nejmenšího důvodu se domnívat, že by v ní měly být uloženy jiné dopisy, než které ve složce nacházíme. Stejně tak je tomu s obálkou nadepsanou „D. S. 1914 / Odevzdat F. X. Šaldovi“. Obálka nadepsaná „Panu F. X. Šaldovi / dopisy asi z r. 1914. / Prohlédnuto pro Korespondenci v květnu 1917.“ není sice pohromadě s dopisy, ale

⁸⁹ Obálky jsou uloženy v LA PNP v Praze jako součást literární pozůstalosti F. X. Šaldy, korespondence odeslaná.

⁹⁰ Srov. o tom již LOUŽIL, J.: Ediční poznámka ke knize LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tiživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 319.

⁹¹ LOUŽIL, J.: Ediční poznámka ke knize LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tiživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 319 (v pozn. pod čarou).

vyučovací metodou ji lze přiřadit právě jen ke složce č. *XLII*, protože pouze její seznam obsahuje časové označení „obálka nadepsaná R. Svobodovou – dopisy z r. 1914:“ a současně v ní tato obálka chybí. Podobně dopisy ze složky č. *XLVIII* na základě datace označením „obálka, nadepsaná R. Svobodovou:“ (bez roku) patří nejspíše k obálce nadepsané buď „Panu / F. X. Šaldovi / dopisy z r. 1916. / Prohlédnuto pro Korespondenci v květnu 1917.“ nebo „Majetek F. X. Šaldy. / po me smrti odevzdat jemu / Dopisy uchystané k opsání pro Retzla.“

Můžeme tedy téměř s jistotou říci, že Růžena Svobodová počítala s uveřejněním části své korespondence s F. X. Šaldou. A předpokládejme – nemaje kromě prvotních úvah o románu důkazů o opaku – že i pod jejich pravými jmény.

Toto uveřejnění pak tematizuje i ve své závěti z 21. března 1917. Týká se výhradně jejího literárního odkazu a s patřičným důrazem je zde vysloveno přání, jakým způsobem má být s její odeslanou korespondencí nakládáno:

*„Prosím, aby F. X. Šalda ujal se mého literárního odkazu a stal se jeho vydavatelem. V literární majetek můj náleží kromě mých prací belletristických tištěných a netištěných také všechny dopisy osobní, rodinné, literární, ať jsem je psala komukoli. Přeji si, aby byly od adresátů doručeny mým literárním vykonavatelům, jak je zde jmenuji, za prvé F. X. Šaldovi a po jeho úmrtí pí Boženě Benešové a Marii Zátkové. * Je prosím, ať ustanoví ve své závěti nového vykonavatele. Jim náleží rozhodnouti, co z nich a kde má býti uveřejněno, přičemž vyslovuji jim se vším důrazem jako směrnicí zásadu, aby nevydávali nic rázu soukromého a obmezili se na části zájmu všeobecně literárního, filosofického a kulturního.*

Zakazuji si také všecko kramaření se svou pozůstalostí listovou, veškerý v ní lov za interessantností jakkoliv pojímanou. Vím, že v mé korespondenci jako v každé korespondenci jsou věci čistě efemérní, které vznikly z chvíle a pro chvíli, jejichž zájem pominul touto chvílí; ty buďtež rozhodně potlačeny, a otištěno budiž z listů jen to, co má hodnotu básnickou a dosah všeobecný.

Jen F. X. Šalda má právo rozhodnouti, co má být vytištěno z korespondence soukromé mezi námi vyměněné. Po jeho smrti již nikdo.“⁹²

**eventuelně Ferdinandu Pujmanovi a Václavu Brtníkovi*

⁹² Rukopis závěti R. Svobodové týkající se jejího literárního odkazu, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka XVIII.

Nyní bez jakýchkoli pochyb můžeme konstatovat, že Svobodová s uveřejněním vzájemné korespondence s F. X. Šaldou počítala. Není však zcela jednoznačné, měla-li na mysli nějakou konkrétní její část, a pokud ano, tedy jakou. Budeme-li důslední, lze totiž v jejích slovech nalézt potenciální rozpor. Zatímco v prvním odstavci stanovuje svým literárním vykonavatelům s F. X. Šaldou v čele přísnou a jednoznačnou „směrnici“, aby z její korespondence „*nevydávali nic rázu soukromého a obmezili se na části zájmu všeobecně literárního, filosofického a kulturního*“, v posledním odstavci – příznačně právě v souvislosti s korespondencí mezi ní a F. X. Šaldou – má tendenci svou předchozí „směrnici“ snad zmírnit, upřesnit, když připojuje: „*Jen F. X. Šalda má právo rozhodnouti, co má být vytištěno z korespondence soukromé mezi námi vyměněné. Po jeho smrti již nikdo.*“ Tento potenciální rozpor vnáší do problematiky uveřejňování vzájemné korespondence F. X. Šaldy a R. Svobodové nejasnost a nutí nás zamyslet se nad přesným významem posledního odstavce, konkrétně nad možnými interpretacemi slova „*soukromé*“.

Vztahovalo-li by se slovo „*soukromé*“ úzce k obsahu korespondence, tzn. rozuměli bychom mu v intencích vyjádření z odstavce prvního jako korespondenci „*rázu soukromého*“, šlo by opravdu o vyjádření s prvním odstavcem rozporné, jehož účelem by bylo vyjmout z jeho dosahu korespondenci s F. X. Šaldou. Chápali bychom slovo „*soukromé*“ jako svým způsobem pleonasmus, uvážíme-li, že korespondence mezi blízkými přáteli je vždy soukromá (což ovšem zároveň nutně neznamená, že musí mít pokaždé soukromý, důvěrný, intimní ráz, jak dokládají i příklady z korespondence F. X. Šaldy s R. Svobodovou), potom by se o žádný rozpor nejednalo a tvrzení prvního odstavce by mohlo být pokládáno za absolutní, tzn. vztahující se na veškerou její korespondenci, dopisy Šaldovy z ní nevyjímaje. Jak svá vyjádření Svobodová myslela, není v naší kompetenci – a obáváme se, že ani v kompetenci kohokoli jiného než jejich autorky – jednoznačně rozhodnout.

Jistým vodítkem by nám snad mohl být Šaldův projev týkající se uveřejňování pozůstalosti Růženy Svobodové, který vyšel 6. února 1920, tedy zhruba měsíc po smrti Svobodové, v deníku České strany agrární *Venkov*.

„*Zakázal jsem po výslovném přání velké Zvěčnělé a vlastními Jejími slovy, aby nikdo nic neuveřejňoval z Jejích dopisů bez mého svolení. [...] Nejde o nic jiného, než aby horkokrevní ochotníci neuveřejňovali její jednotlivé dopisy, které buď mají nebo jichž se náhodou zmocnili, nýbrž aby Její korespondence byla zpřístupněna obecnstvu odborníky*

a jako celek v tom, co má všeobecně významného i závažného. A takové a nijaké jiné jest i stanovisko literárně historické vědy k dopisovým pozůstalostem významných autorů. Uveřejňovati náhodně a nesoustavně jednotlivé listy jest počínání nesprávné již proto, že se tím nutně obraz autora zkresluje; každý ví přece, že správný obraz může podati teprve korespondence úplná, neboť jeden dopis doplňuje a po případě opravuje dopis druhý. Jednotlivý dopis jest nutně jednostranný [...].

A že Růžena Svobodová zakázala uveřejňovati dopisy efemérní a že chce připustiti jen dopisy nebo části dopisů, které mají myšlenkovou hodnotu a všeobecný význam, jest takové stanovisko, které neodporuje literární historii. Vážná literární historie francouzská na př. odsoudila sbírky dopisů, podnikané z pouhé sensačnosti nebo z malicherného kultu osobního, dopisů, které nemají myšlenkového jádra a nepřispívají k osvětlení tvorby autora.

Tímto zákazem, opakuji znova, nepodniká se nic proti odbornému kritickému studiu života a díla R. Svobodové. V životě R. Svobodové není nic nečestného, co by musilo býti skrýváno; a já žádný z Jejích dopisů ani nezničil ani nedovolím nikomu zničiti. Všecky jsou mně cenné: a nic nebrání tomu, aby po uplynutí určité doby nebyly uloženy v Museu a nebyly zpřístupněny odborným badatelům: záleží jen na adresátech, aby je v Museu skládali. Pravím: po uplynutí určité doby mohou být zpřístupněny – po 40 až 50 letech, až zemrou osoby, o nichž jednají.

*A tak jest to správné: Literární pozůstalost jest částí literárního díla autorova a má býti svata jeho národu jako jeho dílo. A národ má povinnost zabrániti, aby jí nebylo kramařeno, aby v ní nebyly podnikány lovy za sensací a vůbec aby jí nebylo jinak nakládáno, než jak určil autor.*⁹³

Vidíme, že F. X. Šalda interpretuje slova poslední vůle R. Svobodové tak, že „zakázala uveřejňovati dopisy efemérní a že chce připustiti jen dopisy nebo části dopisů, které mají myšlenkovou hodnotu a všeobecný význam“. Všimněme si, že v celém projevu není jediné zmínky o dopisech „rázu soukromého“, důvěrných, které jistě nepočítáme do kategorie efemérních. I přesto tato interpretace jejich uveřejnění implicitně vylučuje. Současně však Šalda prohlašuje, že korespondence R. Svobodové musí být obecenstvu zpřístupněna „jako celek v tom, co má všeobecně významného i závažného“, protože „každý ví přece, že správný obraz může podati teprve korespondence úplná, neboť jeden dopis doplňuje a po případě opravuje dopis druhý“. Ač jsou tato slova pronesena

⁹³ ŠALDA, F. X. Pod čarou. *Venkov: orgán České strany agrární*, 1920, roč. XV, č. 31, 6. února. s. 2-3.

v souvislosti s odsouzením nesystematického, nahodilého uveřejňováním jednotlivých dopisů, přesto poněkud zaráží užití výrazu „úplná“. Přes veškerý kontext totiž vzbuzuje představu množiny širší, než je množina dopisů, „*kteřé mají myšlenkovou hodnotu a všeobecný význam*“.

V tomto duchu se pak nese i tvrzení, že „*V životě R. Svobodové není nic nečestného, co by musilo býti skrýváno,*“, které bezpochyby odkazuje k jejich vztahu a nepřímo tedy i k důvěrnější části jejich korespondence, oné části „*rázu soukromého*“.

Nevzniká tedy i zde jakýsi potenciální rozpor? Neprosakují do volby výrazu „úplná“ Šaldova dávná přesvědčení, která formuloval už v roce 1911 ve svém článku „*Karolina Světlá a Jan Neruda*“ v Národních listech? (Jednalo se mimo jiné o reakci na článek Anežky Čermákové-Slukové, v němž otiskla ve výtahu korespondenci Karoliny Světlé a Jana Nerudy, a to přes výslovné přání Světlé, aby tato korespondence byla po smrti Sofie Podlipské spálena.)⁹⁴ Zde Šalda pronesl slova zásadního významu: že nerespektování vůle zesnulého autora lze plně ospravedlnit a vedle literárně-historické ceny dopisů vyzdvihl i jejich cenu psychologickou.⁹⁵ Prohlásil, že „*opravdový pohled do duševního i myšlenkového a mravního života vynikající ženy-básničky*“⁹⁶ je něčím, co literární historie nemůže napříště opomíjet. A my se ptáme: Je tento pohled možný a úplný bez korespondence „*rázu soukromého*“? Nebyl si Šalda ve skutečnosti vědom, že teprve korespondence „úplná“ včetně své složky důvěrné, nenarušuje-li pietu k zesnulému autorovi, může o něm podat skutečně pravdivý obraz? A nespadá proto i důvěrná korespondence vpravdě do kategorie „*všeobecně významného i závažného*“? Jak si potom ale vysvětlit rozpor, který by tím vznikl mezi Šaldovou interpretací poslední vůle R. Svobodové a jeho tvrzením, že s korespondencí nemá být „*jinak nakládáno, než jak určil autor*“?

Z tohoto úhlu pohledu jeví se Šaldův postoj k otázce rozsahu uveřejňování korespondence R. Svobodové nejednoznačným. Nikoli však jeho postoj k jejímu zveřejnění. Mluví-li Šalda o zveřejnění dopisů, mluví již zřetelně o množině všech dopisů: „*a já žádný z Jejích dopisů ani nezničil ani nedovolím nikomu zničit. Všecky jsou*

⁹⁴ Srov. CHALUPNÝ, E.: Uveřejňování korespondence F. X. Šaldy, dodatek ke knize ŠALDA, F. X. a MARTEN, Miloš. *Vzájemná korespondence*. V Praze: Společnost F. X. Šaldy, 1941. s. 114.

⁹⁵ Srov. CHALUPNÝ, Emanuel: Uveřejňování korespondence F. X. Šaldy, dodatek ke knize ŠALDA, F. X. a MARTEN, Miloš. *Vzájemná korespondence*. V Praze: Společnost F. X. Šaldy, 1941. s. 115.

⁹⁶ ŠALDA, F. X. *Karolina Světlá a Jan Neruda*. cit. dle CHALUPNÝ, Emanuel: Uveřejňování korespondence F. X. Šaldy, dodatek ke knize ŠALDA, F. X. a MARTEN, Miloš. *Vzájemná korespondence*. V Praze: Společnost F. X. Šaldy, 1941. s. 114.

mně cenné: a nic nebrání tomu, aby po uplynutí určité doby nebyly uloženy v Museu a nebyly zpřístupněny odborným badatelům: záleží jen na adresátech, aby je v Museu skládali. Pravím: po uplynutí určité doby mohou být zpřístupněny – po 40 až 50 letech, až zemrou osoby, o nichž jednají.“

Pokud bychom interpretovali závět R. Svobodové stejným způsobem jako Šalda, mohlo by se zdát, že se tímto záměrem proti slovům své přítelkyně i svým vlastním (s korespondencí nemá být *„jinak nakládáno, než jak určil autor“*) prohřešuje. R. Svobodová však ve své poslední vůli mluví výhradně o uveřejňování korespondence, tzn. o jejím vydání tiskem, nikoli o jejím zveřejnění jako takovém.

Celou situaci kolem uveřejňování a zveřejňování vzájemné korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové komplikuje pak ještě Šaldova závěť z 25. dubna 1936. V ní svého přítele Emanuela Chalupného prosí, aby jeho důvěrná korespondence nebyla uveřejňována, a dokonce se domáhá jejího zničení: *„Přítele prof. Chalupného prosím, aby všemi silami zabraňoval uveřejňování mé důvěrné korespondence. Z ostatní korespondence zcela výjimečně at' připustí publikování jen listů všeobecného rázu myšlenkového nebo kritického⁹⁷ závažných projevů o závažných otázkách..... Ostatní náleží ohni a prosím prof. Chalupného, aby jej krmil co nejštědřeji.“⁹⁸*

Ve své poslední vůli mluví Šalda explicitně pouze o uveřejňování své důvěrné korespondence, o jejím vydání tiskem. Avšak z formulace *„Ostatní náleží ohni“* implicitně vyplývá, že nejen že si nepřál její uveřejnění, ale nepřál si ani její zveřejnění. Uveřejnění listů *„všeobecného rázu myšlenkového nebo kritického“* sice připouští, avšak jen *„zcela výjimečně“* – tedy v co nejmenší možné míře.

Jak si toto rozhodnutí vysvětlit? Vždyť po smrti R. Svobodové se nijak nebránil tomu, aby podle všeho i její důvěrná korespondence jemu adresovaná byla v budoucnu zpřístupněna v muzeu. Proč by tedy ten *„správný obraz“*, který dle jeho vlastních slov *„může podati teprve korespondence úplná“* a který žádal pro svou přítelkyni, nechtěl i pro sebe? (Současně by tím doplnil i obraz její.) Jak si vysvětlit jeho obhajobu publikování

⁹⁷ V citaci téhož místa Šaldovy závěti Emanuelem Chalupným nacházíme namísto výrazu „kritického“ výraz „básnického“. (viz CHALUPNÝ, Emanuel: Uveřejňování korespondence F. X. Šaldy, dodatek ke knize ŠALDA, F. X. a MARTEN, Miloš. *Vzájemná korespondence*. V Praze: Společnost F. X. Šaldy, 1941. s. 110.)

⁹⁸ Strojopisný opis poslední vůle F. X. Šaldy podle opisu O. Girgala, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze.

korrespondence Karoliny Světlé s Janem Nerudou a Sofie Podlipské s Jaroslavem Vrchlickým, spolupráci s R. Svobodovou při pořádání jejich korespondence, která měla vyústit snad v jakýsi výbor, jak o ní podává svědectví F. X. Svoboda atd.?

Emanuel Chalupný poukazuje na to, že Šalda psal svou závěť v rozrušení, předráždění. Stvrdili to i pamětníci, kteří se se Šaldou v době, kdy svou závěť sepsoval, osobně stýkali. Dle jejich svědectví měl před smrtí v úmyslu její podobu pozměnit, k realizaci tohoto kroku však již nedošlo.⁹⁹

Následující odstavec Šaldovy závěti tuto skutečnost potvrzuje. Je psán v jakémsi rozčilení. Chybí mu nadhled a distance, které bychom u tohoto typu dokumentu očekávali. Srov. užití velmi expresivních výrazů: „hlupáci“, „duševní ubožáci“, „ženská psice“ atd. (Upozorňujeme, že jde o odstavec bezprostředně předcházející Šaldovým instrukcím E. Chalupnému citovaným výše.)

„Ve svém životě literárního kritika, spisovatele i redaktora musil jsem napsat veliké množství dopisů; největší část z nich byla psána z potřeby chvíle, pro chvíli nebo z nálady a nemá významu. Žil jsem, co žijí všichni lidé; trochu světla a mnoho šera a stínu, ždíbec jasu a radosti a mraky starostí a hory a hory lítosti, utrpení, vystrážlivění z ilusí. Můj pravý život je uložen v mém díle, jen hlupáci a duševní ubožáci mohou se domnívati, že je v korespondenci. Vzplanul jsem v životě několikrát vášní nebo láskou k ženám a kál jsem se z toho hořce – byly to illuse. Najdou se snad ubožačky, které budou chtít z mých dopisů kořistit, polepovat se lacinou svatozáří nebo činit se zajímavými; slyším, že jedna z nich /dnes vdova – a z božího dopuštění i spisovatelka/ ukazuje již nyní mé dopisy různým lidem a hraje si na mou velikou lásku. Jednání takové ženské psice, lačné laciné sensace, nemusím snad zvláště zde odsoudit, a nemusím snad ani připomínat, že jí již dlouhá léta opovrhují.“¹⁰⁰

Snad měl na paměti slova poslední vůle R. Svobodové, že jen on jediný má právo rozhodnout, co bude vytištěno z korespondence soukromé mezi nimi vyměněné, po jeho smrti již nikdo. Vzpomeňme dřívější vlastní jeho výroky pronesené u příležitosti uveřejnění korespondence jiných spisovatelů, jak je cituje E. Chalupný: „Vydavatel jest povinen ,vmysliti se ve stanovisko básníka, o něhož jde‘ a státi se ,obhájcem jeho práv

⁹⁹ Srov. CHALUPNÝ, Emanuel: Uveřejňování korespondence F. X. Šaldy, dodatek ke knize ŠALDA, F. X. a MARTEN, Miloš. *Vzájemná korespondence*. V Praze: Společnost F. X. Šaldy, 1941. s 112.

¹⁰⁰ Strojopisný opis poslední vůle F. X. Šaldy podle opisu O. Girgala, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze.

proti sobě samému, aby si tak ,vymohl souhlasu od něho, byť mrtvého‘. ¹⁰¹ event. že nerespektování vůle zesnulého autora lze plně „plnit ospravedlnit“ (viz výše citaci týkající se počinu Anežky Čermákové-Slukové). Snad se bál, že budou jednou použity proti němu, a chtěl zajistit, že poslední vůle R. Svobodové bude naplněna. V tom případě však měl jejich vzájemnou korespondenci zničit on sám, protože tato obava se skutečně naplnila.

V závětech Růženy Svobodové a F. X. Šaldy – i vzhledem k jejich jiným vyjádřením či aktivitám – nalézáme určité nejasnosti až rozpory. Čím je to způsobeno? Snad onou lidskou vlastností, díky níž mnohdy ani „člověk sám neví, co skutečně chce“. A ta, zdá se, leží v samém základu celého problému točícího se kolem uveřejňování a zveřejňování korespondence F. X. Šaldy a R. Svobodové. Je to problém vnitřního rozporu, na jehož jedné straně stojí vědomí mnohostranné hodnoty vlastních dopisů a na druhé uvědomění, že jde o část jejich soukromí.

Velkou roli při tom sehrála doba, ve které žili. Přelom 19. a 20. století byl obdobím, kdy kulminoval kult dopisu a korespondování. Dopis se stával „výrazem (a obrazem) zčeřené duše moderního člověka.“ ¹⁰² Psát dopisy bylo znakem jisté kulturní úrovně a vyspělosti a dopis pomalu ale jistě nastoupil cestu k tomu stát se pevnou položkou sebraných spisů jednotlivých autorů. Od počátku 20. století se množí edice korespondencí: v roce 1907 vychází spolu s básněmi, dramatickými zlomky a deníkem i dopisy Karla Hynka Máchy, v roce 1912 korespondence Karoliny Světlé s Janem Nerudou, roku 1917 korespondence Jaroslava Vrchlického se Sofií Podlipskou a tato éra vrcholí třísvazkovou *Korespondencí* Boženy Němcové vycházející v letech 1912, 1914 a 1920. ¹⁰³

Není tedy divu, že R. Svobodová i F. X. Šalda, vědomi si hodnoty svých listů, jistě toužili po tom, postavit se po bok Karoliny Světlé a Jana Nerudy či Sofie Podlipské a Jaroslava Vrchlického prostě proto, že skutečnost, že si vzájemně napsali něco tak hodnotného a krásného, je v očích jejich vlastních i v očích všech ostatních povyšovalo a povyšuje. Této touze však konkurovaly neméně silné zábrany, obavy a nejistoty pramenící z toho, že dopis je svou povahou soukromou záležitostí. Odtud tedy ony zmíněné nejasnosti či rozpory.

¹⁰¹ CHALUPNÝ, Emanuel: Uveřejňování korespondence F. X. Šaldy, dodatek ke knize ŠALDA, F. X. a MARTEN, Miloš. *Vzájemná korespondence*. V Praze: Společnost F. X. Šaldy, 1941. s. 113.

¹⁰² List. In: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. s. 357.

¹⁰³ Srov. tamtéž, s. 357.

4 Charakteristika výboru z korespondence F. X. Šaldy a R. Svobodové *Tíživá samota v porovnání s dopisy do výboru nezařazenými*

Výbor z korespondence F. X. Šaldy s Růženou Svobodovou čítá celkem 237 dopisů, což představuje cca 17 % všech dochovaných položek této oboustranné korespondence. Nalezneme zde 158 dopisů F. X. Šaldy Růženě Svobodové a 79 dopisů R. Svobodové F. X. Šaldovi. Na první pohled je zřejmé, že více prostoru je věnováno dopisům Šaldovým. Tato poměrně zásadní disproporce je motivována celkovou větší hodnotou Šaldových listů¹⁰⁴, odráží však současně i disproporční charakter dochované korespondence jako celku, jak jsme ho popsali výše.

Výbor je rozčleněn do čtyř oddílů. První z nich přináší úplný počátek korespondence z ledna 1893 a sahá pravděpodobně někam do první třetiny roku 1895 (dopisy tohoto oddílu jsou z velké části nedatované). Druhý oddíl pokrývá období mezi dubnem 1895 a lednem 1897, třetí oddíl je uzavřen patrně červencem roku 1903, poslední, čtvrtý oddíl, zahrnuje období od července či srpna 1903 do listopadu 1916. Jako mezníky editorům sloužily přechodné rozchody a opětovná sblížení F. X. Šaldy a R. Svobodové v letech 1895, 1897 a 1903, jak je vysvětleno v ediční poznámce.¹⁰⁵

Je patrné, že editoři věnovali nejvíce prostoru prvním dvěma obdobím, zvláště pak druhému, která pokrývají až menší polovinu celého výboru, přičemž reflektují pouze první čtyři roky vzájemného písemného styku. Zbylé dva oddíly se pokoušejí podat obraz o dalších téměř dvaceti letech vzájemného korespondování. Nejúsporněji je pojat oddíl poslední – na ploše sedmasedmdesáti stran je představena korespondence za více jak třináct let (pro srovnání oddíl druhý čítá sedmašedesát stran a zahrnuje korespondenci necelých dvou let). Tento oddíl končí listopadem 1916, ačkoli korespondence probíhala až do smrti R. Svobodové na počátku roku 1920. Tuto skutečnost vysvětluje Jaromír Loužil následovně: „*Dopisy z posledních let nedosahují již intelektuální úrovně a citové intenzity předchozích listů – nepochybně proto, že tehdy už padla většina vnějších překážek přímého osobního styku a dopisování ztratilo funkci výlučného anebo aspoň hlavního média vzájemného styku obou přátel.*“¹⁰⁶ Charakter dopisů posledního oddílu tomu skutečně odpovídá (viz dále.)

¹⁰⁴ LOUŽIL, J.: Ediční poznámka ke knize LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tíživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 320-321.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 321.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 321.

Vzpomeňme, že sám Šalda charakterizoval jejich počáteční korespondenci jako „ideovou“. Korespondence prvního oddílu do prosince roku 1893 má opravdu tento charakter. Nacházíme v ní především Šaldovy úvahy na rozličná témata. Od prosince 1893 se pak počíná korespondence milostná (místy proložená dopisy, které o podobě jejich vztahu bezprostředně nevyprávějí – viz níže). Spolu s Jaroslavou Janáčkovou můžeme vrcholné období vzájemné korespondence, jak ji představuje výbor, vymezit léty 1893 – 1903, která pokrývají celé první tři oddíly výboru.¹⁰⁷ Povaha korespondence oddílu čtvrtého je poněkud odlišná. Dopisy zde obsažené se již podobají běžné komunikaci. Jedná se často o dopisy, jež si oba komunikanti psali z lázni (popisují, jak to tam vypadá, svůj denní program apod.) Až na výjimky nejsou již tak „ideové“, ubývá v nich i tematizace vztahu. I zde nacházíme milostné listy charakterově podobné těm, které jsou obsaženy v oddílech předchozích – stylizované (i jazykově) a vypjaté (např. na str. 283), je jich avšak mnohem méně. Celkově milostných vyznání ubývá, a ač zůstávají více či méně stylizovaná, stávají se prostšími, zaujímají v dopisech menší prostor a mnohdy se omezují na pouhé konstatování smutku z odloučení, vzpomínání na druhého apod. („*Je mi smutno, moje já je v dálce a kolikrát denně se uleknu, že jsem v Gradu a sama. / Vzpomínám si na Tebe stále. Číms mi byl, čím mi jsi a vedle Tebe nikdo v životě neobstojí.*“¹⁰⁸; „*I já jsem zde všecek zoufalý a není mi ani fyzicky valně. Ostatní žijí sdružení a člověk sám jako starý vlk; pak mám veliké starosti o Tebe a stýská se mi nesmírně po Tobě – a to všecko nedopomáhá ke zdraví. [...] Ať tak ať onak, jedno bych rád, abychom zrušili již svoje vyhnanství od sebe.*“¹⁰⁹).

Celkově lze souhlasit s Jaroslavou Janáčkovou¹¹⁰ i Dagmar Mocnou¹¹¹, že výbor je pojat jako milostný román v dopisech. Ostatně toto zacílení publikace bylo programové a je explicitně uvedeno jak v předmluvě („*Soustředili jsme se [...] právě na to neopakovatelné lidské drama vzájemné a opěťované lásky, spíše bolestné než šťastné, na onen vnitřní a nikdy nekončící zápas o novou formu a nový obsah tohoto vždy znovu se proměňujícího vztahu, který nelze nazvat jinak než milostným. Spatřujeme totiž právě zde*

¹⁰⁷ JANÁČKOVÁ, J. Román z listů: Nad vybranou korespondencí F. X. Šaldy s R. Svobodovou. *Česká literatura*, Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1970, roč. 18, č. 3/4, s. 309.

¹⁰⁸ Dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi z 2. července 1913, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 297.

¹⁰⁹ Dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 299.

¹¹⁰ JANÁČKOVÁ, J. Román z listů: Nad vybranou korespondencí F. X. Šaldy s R. Svobodovou. in *Česká literatura*, Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1970, roč. 18, č. 3/4, s. 306-315.

¹¹¹ MOCNÁ, D. „Miluji sen: A stůnu životem.“ Komunikace a izolace v korespondenci F. X. Šaldy a R. Svobodové. In: *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 21. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 8.-10. března 2001*. Praha: KLP, 2002. s. 326-336.

jejich prvořadou hodnotu uměleckou a etickou.“¹¹²), tak v ediční poznámce („*Pokud jde o základní hledisko výběru jednotlivých listů, snažili jsme se pokud možno vyčerpávajícím způsobem osvětlit vzájemný vztah obou osobností ve všech jeho rovinách i v jeho proměně; dopisům tohoto typu jsme dávali přednost před listy s výlučně pracovními, literárně kritickými, kulturně politickými nebo organizačními sděleními [...]*“¹¹³) Zcela v souladu s tímto zaměřením výbor skutečně obsahuje převážně dopisy různým způsobem reflektující jejich vzájemný vztah a jeho vývoj.

Vztah F. X. Šaldy a R. Svobodové měl vícero dimenzí a byl i vztahem milostným, ač podle všeho pouze platonickým, který je výborem programově akcentován. Najdeme v něm tedy mnoho listů milostných, stejně jako mnoho listů z období krizí a rozchodů, což samo o sobě není nikterak zvláštní, právě naopak. Citová vyznání však přesto překvapují – svou vypjatostí, sebestylizacemi a stylizacemi adresáta v nich obsaženými (viz kapitolu č. 5), stylizací jazykovou atd. Za všechny citujme tuto pasáž: „*A já v lásce chci Ti dát všechno, můj anděli. Víím, že nedávám nic vnějšího ani nic darovaného – všechno, co Ti jsem, řekla jsi dobře – je jen zrcadlení a pochopení – věrnost a spolehlivá přesnost odrážející desky. A nic nedává zrcadlo ze svého – vždyť je samo čistě pasivní. Všecko přijímá. A tak je to v naší lásce. Ty víš, čím mi jsi. Já umírám touhou po Tobě, abych mohl ve sklonu hlavy a přilnutí rtů vyšeptat Ti všechny sny svoje, všechny myšlenky. Cítím, že je plno ve mně, co není zformováno a co bude zformováno jen Tebou. Něco, co stydne samo a umírá pod přilivem studeného vápenného denního světla a co čeká Tvého svatého slunného čistého tepla. A jaké Ty máš vonné sladké rty, rty, na kterých se rozsvěcí každý sen! Takové svaté nestřísněné oltáře, kde se proměňuje chléb a víno. Zázračná, věřím tomu. Milostiplná. / A není pravda, na všechny otázky Ti odpovídám a odpovídal jsem vždycky. A kleče odpovídal, ano, jako před oltářem. Když zapomenu, stane se bez viny. Ani jedné otázky není pro Tebe bez odpovědi, můj anděli. A Ty ani odpovědi nepotřebuješ, protože věřím, že víš všechno, že jsi změřila moji lásku, že víš, že vyplnila celou mou duši, teď a věčně, stále. Žiju Tebou a budu žít jen Tebou. To jsou dva prahy a za nimi zavřená vrata s nápisy jako v ‚Eumenidách‘: nerušte, zvědaví, stíny a mlčení – a druhý: odtud se nevrací. A na všechny otázky je pro Tebe odpovědi: láska. A netaž se vůbec, jen rozkazuj. Pro Tebe nejsou otazníky, pro Tebe jsou vykřičníky. Ano,*

¹¹² MOURKOVÁ, J.: Řeka ohně, předmluva ke knize LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tíživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 12-13.

¹¹³ LOUŽIL, J.: Ediční poznámka ke knize LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tíživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 321.

rozkazuj a jen rozkazuj a nikdy se neptej. Ty smíš, **všecko** smíš. Ty jediná na světě. Sladká! Drahá! Svatá! Jediná moje spásu, moje Lásko.“¹¹⁴ Dále viz přílohu č. 1. Tato podoba citových vyznání, v dalších listech mnohokrát variovaná, a celkový charakter milostné korespondence (i té z období rozchodů), nás nutí zamyslet se nad tím, co všechno ji mohlo ovlivnit.

Je jisté, že F. X. Šalda a R. Svobodová se vídali osobně, že jejich korespondence probíhala paralelně se stykem osobním. Jak častý byl, můžeme se jen dohadovat. Na jedné straně máme svědectví F. X. Svobody: „[...] Šalda byl denně u nás [...]“¹¹⁵, na druhé straně Šaldův povzdech: „Což myslíte, že může stačit lhostejný hovor ve společnosti, jednou za měsíc, v sobotu? Vloni ještě vídali jsme se jednou týdně na nábřeží dopoledne a promluvili občas spolu. A dnes již ani toto Vám není třeba.“¹¹⁶ V průběhu let, s jednotlivými etapami vztahu se tedy pravděpodobně zcela zákonitě proměňoval. Důležitější než četnost zdá se nám však intenzita, způsob a charakter jejich vzájemného setkávání. Máme důvod se domnívat, že v mnoha případech, patrně většinou, nešlo o setkání, jaká by si bývali oba přáli. Anebo minimálně Šalda. Z jeho dopisů je zřejmé, jak moc toužil po společných chvílích v soukromí. Úpěnlivé prosby naznačují, že se vídali převážně v přítomnosti třetích osob (často dokonce za účasti samotného F. X. Svobody – vzpomeňme jím navrhovaný kompromis, jež Svobodová cituje v jednom z dopisů F. X. Šaldovi: „„Scházejte se dvakrát týdně, já proti tomu nic nemám, já půjdu s Vámi rád dvakrát týdně.““¹¹⁷), ve společnosti, kde nebylo možné chovat se přirozeně, dát průchod svým emocím a své city vyjádřit. Ty se pak mohly kumulovat, stupňovat a ústit ve vypjaté milostné listy, jakým je výše citovaný. Snad svou lásku žili spíše ve svých dopisech než ve skutečnosti.¹¹⁸ Nemohli-li ji sdílet obvyklým způsobem, ventilovali vzniknuvší emoční „přetlak“ ve svých listech. Tak je možné vysvětlit si intenzitu milostných vyznání, kterou bychom snad očekávali spíše tam, kde jsou partneři od sebe odloučeni. Situaci i složité vyrovnávání se s ní, popisují následující úryvky: „Dvě leta Vás prosím marně o hovor duše k duši, tváří v tvář. Ta veliká grandiozita, ta přítomnost a prostota, ten dech čekaného

¹¹⁴ Nedatovaný dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 56.

¹¹⁵ Dopis F. X. Svobody adresovaný jednateli Společnosti Šaldovy Dr. Bedřichu Fučíkovi z 18 června 1940, citováno dle LOUŽIL, J.: Ediční poznámka ke knize LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 319-320.

¹¹⁶ Nedatovaný dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 152.

¹¹⁷ Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, tamtéž, s. 109.

¹¹⁸ Srov. MOCNÁ, D. „Miluji sen: A stůňu životem.“ Komunikace a izolace v korespondenci F. X. Šaldy a R. Svobodové. In: *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 21. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 8.-10. března 2001*. Praha: KLP, 2002. s. 326-336.

*tajemství je pryč. / Dnes jsou mžikové malicherné hry u přítomnosti třetích, změlčení srdce a vysušení duše. Dnes si zahrajete se mnou na chvilku starou rokokovou hru, zcela slušnou a miniaturní hru, kde je mnoho drobných krůčků a mnoho hry vějířem, trochu polostínů, trochu polosvětla a mnoho střízlivosti a mnoho rozumu. A k ničemu to neslouží, než aby srdce bylo zmateno, aby na chvíli uvěřilo stínu a zase rozrušeno pobíhalo v žaláři, ono, které již přestávalo doufat a věřit a zvolna odumíralo. K ničemu, než aby tíže se mu umíralo, aby stín mu připomněl skutečnost a rozbolavěl a rozjitřil, na čem se počal chytat první povlak hřbitovní trávy.*¹¹⁹ Dále pak: „*Jak dávno je tomu, co jsme nehovořili spolu sami, dva jenom! / A já tolik stůňu po takovém hovoru ve dvou. [...] Prosím Tě o hovor, sami, ve dvou. / Ve třech je již bída světa. Je akrobacie, je žonglérství a jsou rány, které bolí, třeba byly zasazeny v umělé hře. / Cítím po včerejšku také, bolí ještě. / A pak, já nevím, ale je mi, jako bych byl vinný parodií. My máme si říci tolik těžkého a slavného a velkého, a my to přecházíme a nahraňujeme hrou, travestií, šaškovstvím. Rozuměj mně: miluju Tě ve všem, jsi mi drahá ve všem, já rozumím hře a vím, že je jen symbol a že dáváš do svých rozmarů všecku svou poezii a roztomilost a něhu a přechody a přemety duševní. Já vím a věřím, že je krásná, grandiozní píseň, kterou jen pískáme na dřevěnou píšťalku, poněvadž nemáme klavír ani housle. / Ale já nemohu za sebe – já jsem nemocný citově – mně chytí chvíle některá a sevře srdce úzkostí. Já jsem takový vůbec. Já vydržím být půl hodiny nervózně veselý, dovedu hrát s ostatními, předběhnout je snad i – ale potom přijde deprese – a mně je k smrti teskno a smutno, mně je, jako kdybych se byl rouhal velikosti a slávě života a urazil boha.*¹²⁰ Jinde: „*V listech mluví se pořád o ideové duševní blízkosti, ale bůhví, jestli my mluvili o podstatě svých duší, o svých názorech a citech půl hodiny v roce. Všecko chvat, přelet, drobet, který spadl s tabule ustrojené pro jiné besedníky. A tak to šlo leta.*¹²¹

R. Svobodová si tuto skutečnost také dobře uvědomuje: „*Nebylo možno žít, jak jsme žili. / Almužny rozmluv, v nichž jsme se ztráceli sami sobě, byly příliš chudobné. My se musíme seznat znova, cele, poněvadž již dávno nejsme těmi jako před třemi léty, a vystavět všechno znova.*¹²² Zřetelně pak tuto situaci popisuje v dopise Zdence Braunerové, kde vysvětluje i hlavní příčinu tohoto stavu: „*Já mám na to však velmi málo svobody. Víte, co je to za vztah, kdybychom my kupříkladu mluvily spolu vždy ve*

¹¹⁹ Dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové z 19. srpna 1896, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 128.

¹²⁰ Nedatovaný dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové, tamtéž, s. 153-154.

¹²¹ Dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové z 21. ledna 1897, tamtéž s. 144.

¹²² Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, tamtéž s. 142.

společnosti Milky, Františka, bratra atd., co se může vyvinout, jak krystalizovat duše. A my spolu jinak nemluvíme. Já nechci, aby mne lidé pomlouvali, a tak se tomu všemožně vyhýbám. Ale to on nepochopí. Tvrdí, že se za něj hanbím. A to je kolikaletá opakovaná historie.“¹²³

I Svobodová bezpochyby vnitřně toužila po setkáních, jak si je představoval Šalda – sami, ve dvou. Avšak společenské konvence, vštípené jí matčinou výchovou natolik, že nebyla schopna nikdy je v sobě překonat, strach z pomluv a mínění společnosti byl patrně silnější. „*Neříkej, žes nespokojen, protože se nevidíme. Vidali jsme [se], a přece tu nespokojenost, ty rozmary, jaké jsi projevoval, počítám do svých největších muk. Pamatuj jen na onen den, kdy mně jen Mary zachránila před smrtí. Já neznám větší bolesti, než jakou jsem prožila tehda. Vždyť milenci volní, mladí, neschází se častěji a prostěji než my tehda. Vždy ve společnosti! Jen v Baudelairovi a polosvětě je volnost. A tam já nikdy nepatřila.*“¹²⁴ V určitém období ani květiny nechtěla dostávat: „*Neposýlej mi nikdy květiny / Tolik jsem už prosila. / Ten člověk každý když je vyndává se tak jedovatě směje a mne je trapno. Nu představ si. Tys tak mlad. A na obálce jen „paní“ A oni ti posluhové na ulici mne všichni znají a usmívají se jakoby mne měli koupenou. / A když jdu sama pozdraví a jdu-li s někým jen se šklebí.*“¹²⁵

Tento rozpor touhy po opravdovém naplnění vlastního života a společenských konvencí je bytostným rozporem života Růženy Svobodové (a stal se také stěžejním tématem mnoha jejích literárních děl). Vše se počíná už v mladých letech, kdy odchází jako vychovatelka do Nových Dvorů s vidinou toho, že získá samostatné společenské postavení a vyhne se tak sňatku, na nějž neúprosně naléhá její matka.¹²⁶ Vrací se však s trpkým poznáním, že jediný způsob, jak se stát společensky nezávislou je pro ženu z její společenské vrstvy stále jedině sňatek, kterému tolik chtěla uniknout.¹²⁷ V září 1890 se tedy vdává za F. X. Svobodu. Má ho ráda, snad ho i miluje, jak dokládají zápisky z jejího deníku.¹²⁸ Zanedlouho však přichází láska k F. X. Šaldovi a situace se opakuje – společenské konvence i v tomto případě vítězí a pravá povaha jejich vztahu je před širší

¹²³ Dopis R. Svobodové adresovaný Z. Braunerové, citováno dle MOURKOVÁ, J. *Růžena Svobodová*. Praha: Melantrich, 1975. s. 72.

¹²⁴ Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těžká samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 74.

¹²⁵ Nedatovaný rukopis dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka III.

¹²⁶ MOURKOVÁ, J. *Růžena Svobodová*. Praha: Melantrich, 1975. s. 27-28.

¹²⁷ Tamtéž, s. 29.

¹²⁸ Tamtéž, s. 31.

veřejností tajena. („*Mám hloupý plán. Procházejte se večer na nábřeží ale budu li sama nezastavujte mne.*“¹²⁹) Připomeňme na tomto místě dvojkolejnost korespondence a instrukce F. X. Šaldovi, kdy smí poslat neoficiální list, Šaldovy prosby o setkání v soukromí citované výše, zmínky o utajení vyskytující se v dopisech atd.

Zdůvodňovat tuto skutečnost pouze společenskými konvencemi bylo by však jednostranné a krátkozraké. Upozorňuje na to už Jarmila Mourková¹³⁰ a především Dagmar Mocná¹³¹: podoba jejich vztahu nebyla pouze důsledkem tlaku společenských konvencí a vnějších okolností, byla neméně výsledkem jejich svobodné volby. Rozvod sice nebyl běžnou součástí života, jako je tomu dnes, přesto však nešlo o úplné tabu. Svobodová mohla od manžela odejít, ale byla si dobře vědoma toho, co by tím ztratila. Manželství s F. X. Svobodou jí zajišťovalo klidný, pohodlný a po stránce existenční bezstarostný život, který tolik potřebovala a který by jí „nepraktický“ Šalda nemohl nabídnout. Sama mu to v jednom z dopisů láskyplně vytýká: „*Ty jsi taková zlatá nepraktická duše. Za knihy dá peníze a to druhé plave.*“¹³² Svým způsobem tuto jeho svobodu obdivovala, zároveň si však uvědomovala, že sama by takto žít nedokázala.

Považovat ji za „*chladnou, vypočítavou koketu*“¹³³ – jak se nemilosrdně charakterizovala zřejmě v některém ze svých deníkových záznamů –, která se nechtěla vzdát výhod manželství ani obdivu a lásky F. X. Šaldy, ačkoli mu nemohla nabídnout společný život, bylo by stejně jednostranné jako zdůvodňovat podobu jejich vztahu pouze společenskými konvencemi. Pomineme-li velmi složitou osobnost R. Svobodové, kterou se citlivě podařilo poodhalit Jarmile Mourkové v monografii *Růžena Svobodová*, nabízí se hypotéza, že Svobodová chtěla jejich lásku a celý jejich vztah udržet na výši, v čisté, ideální duchovní formě, jaké nabývá především ve vypjatě milostných dopisech. Právě touto skutečností Dagmar Mocná vysvětluje fakt, že v létě roku 1899 Svobodová poněkud překvapivě přenechává veškerou péči o umírajícího Šaldu Zdence Braunerové a sama z Kateřinských lázní, kde se v té době všichni nacházejí, odjíždí: „*Můžeme v tom samozřejmě spatřovat pouze demaskovanou krutost, ostře kontrastující s vášnivými projevy*

¹²⁹ Nedatovaný rukopis dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka II.

¹³⁰ MOURKOVÁ, J. *Růžena Svobodová*. Praha: Melantrich, 1975. s. 76-77.

¹³¹ MOCNÁ, D. „Miluji sen: A stůňu životem.“ Komunikace a izolace v korespondenci F. X. Šaldy a R. Svobodové. In: *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 21. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 8.-10. března 2001*. Praha: KLP, 2002. s. 328.

¹³² Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 52.

¹³³ MOURKOVÁ, J. *Růžena Svobodová*. Praha: Melantrich, 1975. s. 27.

oddanosti, stylizovanými v listech Svobodové, a vyvozovat z toho závěry o nahé pravdě života, kontrastující s ozdobnou lží literatury. Jenže na útěku Svobodové od lože umírajícího Šaldy se mohla vedle obavy z pomluv a touhy vyhovět manželovi, s nímž ji stále spojovalo mnohé, značnou měrou podílet i její nepřekonatelná hrůza z přízemního života, ohrožující dokonalý umělecký výtvar jejich vzájemného vztahu.¹³⁴ a ona „hrůza těla“, o níž se několikrát zmiňuje ve svých listech, ač v trochu jiné souvislosti (viz dále). Stejným způsobem lze pak interpretovat výrok R. Svobodové z dopisu, který se sice nedochoval, jenž však parafrázuje ve svém listě z 27. června 1903 F. X. Šalda: „jsem ještě mladá a nechci být ošetrovatelkou nemocného starce.“¹³⁵ V návaznosti na tyto úvahy již nepůsobí tak otřesně. Pro tuto hypotézu dále mluví stylizace F. X. Šaldy v dopisech R. Svobodové. Ona chtěla mít Šaldu „vysokého“, chtěla ho jako někoho, před kým by se mohla klanět, koho by mohla uctívat a vzývat: „Víš, pochop! To chci, abych se mohla poklonit před Tebou a Tvou výší až k zemi. Abys mne překvapil. Tím velkým čistým činem.“¹³⁶; jinde: „Těšila jsem se na Vás celou cestu tím starým citem, ale když jsem Vás uviděla na dráze, pochopila jako by náhle rozsvítil, Ne tak, ne, výš, výš výš! / A cítila jsem, že jste příliš ke mne sestoupil, že musíte zpět po schodech zpět, na ty výše, kde jste býval.“¹³⁷; nebo: „Co jste to včera rozsvítil za světla! Já Vás vždycky chci vidět ve výši nad sebou, takového klidného a úsměvného a shovívavého.“¹³⁸ (Viz též kapitolu č. 5.) Možná se tedy obávala konfrontace tohoto ideálu s realitou, která by dříve nebo později nutně vedla k jeho zhroucení. Tyto tendence umocňoval konečně i Šalda sám. Svými sebestylizacemi, stylizacemi R. Svobodové a především oněmi pasážemi svých listů, v nichž mluví o svém zdravotním stavu, o tom, že v nemoci se Svobodové nutně musí zošklivit a zhnusit: „Já se bál vždycky, za zdraví, dávno, dávno, léta a léta nemoci. Já věděl, že se Vám v ní zošklívím a že Vás odpudím v ní... musím... že je to zákon a nutnost. Vždy jsem cítil, že je tu člověk jako ten, kdo padne v tlačenici a přes něhož teče všecko bláto cesty a běží všecko lidské stádo. Ano, člověk je tu jako vyschlý rybník, není dojmů, které by do něho plynuly a oživovaly ho... a hnedle je jen bláto a louže..a odpuzuje všecko krásné. Jen žáby a červi zůstanou anebo ještě se seskupí. A se mnou je již stejně: opravdu jen to již zůstalo a

¹³⁴ MOCNÁ, D. „Miluji sen: A stůnu životem.“ Komunikace a izolace v korespondenci F. X. Šaldy a R. Svobodové. In: *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 21. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 8.-10. března 2001*. Praha: KLP, 2002. s. 330.

¹³⁵ Dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové z 27. června 1903, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 233.

¹³⁶ Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, tamtéž, s. 73.

¹³⁷ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka II.

¹³⁸ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, tamtéž, složka X.

neopouští. / Můj bože, jaké veliké, veliké umění je to zemřít rychle, sám, bez hluku, v malinkém podstřešním pokojíčku někde ve čtvrtém patře, vyplutém vysoko nad rachot a bláto města, zemřít ovanut jen božím větrem a dotknut jen paprsky slunce... neočeničán tlupou lidí, zvědavostí diváků, kterými jsi včera pohrdal, a hlavně, hlavně... nezasev ošklivost do duší, jichž jsi si vážil a jež jsi miloval, nepotřísni dojmy těch lidí, před nimiž jsi miloval, šíleně miloval okazovati jen rozkvetlé vrcholky, větrem houpanou a vůní ovanutou korunu svého duševního stromu. / Můj bože, jaký sen a jak hluboko, na dně hluboko pod ním! / Bud'te zdráva a nekažte si mnou krásné divadlo své duše a svých zraků. Člověk má povinnost krásného divadla... ano... jistě.¹³⁹ V běžném životě však není přirozené, že se nám milovaný člověk v nemoci zoškliví a zhnusí, naopak k němu přilneme ještě více. I Šalda tedy jako by vnímal jejich vztah spíše jako ideální prostor, který má být oddělen od vnějšího světa. Vnější svět na něj neměl mít vliv, což je minimálně zarážející: „Já Vám nebyl poslední vnitřní příčinou, nad kterou nic vnějšího nestojí. Ne, já, láska moje k Vám nestály mimo změnu, klamy, vlivy a náhody vnějšího světa. / Já snil, že láska naše není z tohoto světa, že nic nad ni nezmůže jeho rej, kolotání a změna. A zatím zmožly všecko. / A já vím, že kdyby bylo pokračování, že by zase všecko zmožly. / Já vím, že kdyby jeho matka onemocněla, jeho bratru voda odplavila dříví, Vašim bratrům a sestrám něco se stalo, že by hned tu byl vliv na náš poměr.“¹⁴⁰ I lásku samu patrně chápal jako něco spjatého s výší, čistotou a krásou. Po tom, co velmi nevybíravým způsobem mluví o ženě A. J. Klosoho, dodává: „[...] a ty tvorové se snad také milují. Je to hrozná věc, myslet něco podobného. Láska a cit měly by být privileji jen několika málo set vybraných lidí na světě. Stejně jako je to s talentem a geniem.“¹⁴¹

Dalším faktorem, který mohl mít vliv na podobu milostných vyznání, resp. na potenciální „přesun“ milostného vztahu z žité reality do prostoru korespondence¹⁴², byla komplikovaná osobnost R. Svobodové. Svobodová podle všeho nebyla schopna plnohodnotného vztahu s mužem a nebyla by ho byla schopna ani se Šaldou, vztah na jiné

¹³⁹ Nedatovaný dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tíživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 185-186.

¹⁴⁰ Dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové z 21. ledna 1897, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tíživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 145.

¹⁴¹ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka XIV.

¹⁴² Jde o interpretaci, kterou přináší studie Dagmar Mocná – MOCNÁ, D. „Miluji sen: A stůňu životem.“ Komunikace a izolace v korespondenci F. X. Šaldy a R. Svobodové. In: *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 21. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 8.-10. března 2001*. Praha: KLP, 2002. s. 326-336.

než duševní rovině jí byl cizí až odporný.¹⁴³ Jarmila Mourková ve své monografii o R. Svobodové mnohačetnými ukázkami z jejích deníků, dopisů a literárních děl dokládá, že Svobodová, ačkoli jí nebyl cizí mužský zájem, nebyla schopna tělesné lásky, nebyla schopna se fyzicky oddat muži, jakákoli známka fyzického zájmu o její osobu byla jí – až na nepatrné výjimky, jež jsou tematizovány v listech s F. X. Šaldou – nepříjemná a ponižovala ji.¹⁴⁴ Nejotevřeněji o tom pojednává její deníkový zápis z 29. března 1887: „*Nemohu milovat svého muže. Tělesné lásky jsem neschopna. Nejvášnivější objetí mladého muže nechá mne úplně chladnou a sotva je strpím – z útrpnosti. Duševní láska musí zahynout ve všedním životě manželství. A přátelství muži nerozumějí. Nemám nikoho, kdo by mne chápal...[...]*“¹⁴⁵ Přiznává se i v dopisech Šaldovi: „*Myslíš-li, že jsem Tě milovala, tak myslí. Snad to pravda. / Ale já nikdy nikoho nemilovala ani stínem toho citu, který hoří pro Tebe. Je to nejvíc, co umím a mohu dát. Je-li to málo, je to neštěstí Tvé volby, toho, žes mne dříve neprohlédl. / Ale za vlastnosti svého těla, za zděděné vlastnosti po matce, která cítila vždy tuto hrůzu těla a která nás ní děsila, za vlastnost zcela soudobou se sestrou, nemohu asi. / To, co Ty žádáš od ženy, onu nevinu nepřemítání, bys mohl naléztí než v dětské duši dívky, která nepřináleží degenerované rodině. Já cítila tuto hrůzu od dětství, já byla vždy ustaralá, já se nechtěla na rozdíl od svých družek nikdy provdat, já bych to byla nikdy neučinila, kdyby mne nebyly násilím k tomu došťvaly předsudky rodiny, které jsem se marně snažila dokázat, že i bez sňatku mohu býti samostatnou.*“¹⁴⁶; „*Ale já vím že všechno musí zůstat tak, dokavad nepochopíš můj problém, problem organismu Olgy, její bytosti bez jehož pochopení tebou není mi možný ani krok kupředu. / Já pochopila tebe, ale mé Olze nadávají všichni muži pro onu hrůzu těla, pro onu hrůzu studené, degenerované bytosti. / Pavučinko moje podzimní, plná rosy, jaký život úžasu a krásy jsme to žili v mlhách těžkých dnů. Pavučinko moje bílá, plná perel, kam se poděla všechna čistota a krása mých snů, již nikdy nikdo neporozumí. / Znáš onu bílou abstrakci? / A co – přečti si D'Annuzia Triumf smrti. Užasneš jistě a pochopíš. Musíš pochopit, vždyt pak by pro mne a pro mou duši nebylo na tomto světě jména. Ty musíš poznat, že já jsem na vždy zamčená*

¹⁴³ Srov. MOURKOVÁ, J. *Růžena Svobodová*. Praha: Melantrich, 1975. s. 71-76.

¹⁴⁴ MOURKOVÁ, J. *Růžena Svobodová*. Praha: Melantrich, 1975. s. 71-76.

¹⁴⁵ Zápis z deníku R. Svobodové z 29. března 1887, citováno dle MOURKOVÁ, J. *Růžena Svobodová*. Praha: Melantrich, 1975. s. 28.

¹⁴⁶ Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 138.

brána k onomu sadu spádu, že všechno ty druhé se opakují do milionu denně ty processy lidí, kteří padají do světla a uhoří, ale že pro mne není jména mezi nimi.“¹⁴⁷

Velmi pravděpodobnou se však jeví možnost, že podoba milostných listů – a zdaleka ne jenom těch milostných – byla ovlivněna jejich spisovatelstvím. Že i v rámci korespondování tak říkajíc „tvořili literaturu“. Otázkou je, do jaké míry to byl proces spontánní, přirozeně pramenící z umělecké podstaty jejich duší, a do jaké míry šlo o záměrnou literarizaci dopisů. Míra jazykové stylizace některých z nich je ovšem tak vysoká, že si lze jen stěží představit, že by byla nezáměrná. Najdeme zde celé dopisy anebo jejich pasáže plné až obtížně dešifrovatelných symbolů, metafor a především oběma pisateli hojně využívaných přirovnání. Korespondence „*místy přerůstá v takový dalo by se říci literární skicář, kde si oba spisovatelé vlastně zkoušejí vyjadřovací prostředky, jimiž by bylo možno vyjádřit niterné pocity moderního člověka. [...] jsou tam celé pasáže, které, odhlédneme-li od toho, že tam není příběh a nejsou tam postavy, připomínají pasáže z psychologické prózy, takové, jaká se psala na přelomu 19. a 20. století.*“¹⁴⁸ (Viz přílohu č. 2.) A nejenom z psychologické prózy, ale šířeji pasáže beletrizující, které bychom si snadno dovedli představit jako součást krásné prózy. Stejný názor zastává i Jaroslava Janáčková: „[...] snad v žádné fázi písemného styku neztrácejí pisatelé ctižádost a potřebu vést si i v soukromém projevu jako slovesní umělci. Z publikovaného výboru se zdá, že zvláště Šalda chápal dopis jako básnickou epištolu, jako projev eminentně básnický [...] Důvěrná rozmluva byla v listech mezi Šaldou a Svobodovou oboustranně pojata jako záležitost vysokého (až později středního) básnického stylu.“¹⁴⁹ Tuto hypotézu by konečně potvrzovaly na první pohled nenápadné výroky z dopisů obou komunikantů, nacházející se však mimo výbor: „*Drahý příteli, / můžete-li, napište mi jenom řádek, jak se Vám vede. Je-li Vám špatně, přijedu do Prahy. Mám hroznou úzkost o Vás. Maltraituju vsechny ptáky oblaka a trávy, nevím li ničeho o Vašem zdraví. Vím, že Vás bolí oko, nechci žádnou litteraturu jenom slovo o Vašem zdraví.*“¹⁵⁰; „*Má drahá přítelkyně, / děkuju Vám mnoho za*

¹⁴⁷ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka III.

¹⁴⁸ přepis diskuse – Diskuse IV, KUBÍČEK, T., ed., MERHAUT, L., ed. a WIENDL, J., ed. *"Na téma umění a život": F.X. Šalda 1867-1937-2007*. Brno: Host, 2007. s. 170.

¹⁴⁹ JANÁČKOVÁ, J. Román z listů: Nad vybranou korespondencí F. X. Šaldy s R. Svobodovou. *Česká literatura*, Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1970, roč. 18, č. 3/4, s. 308-309.

¹⁵⁰ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka IX.

lístek. Mne strašně pokořuje a rozrušuje mlčení. Nechtěl jsem žádné traktáty, jen dvě tři slova. –¹⁵¹

Pro tuto hypotézu by mluvila i existence konceptů dopisů. Zachovalo se jich podle všeho pouze osm. Ve všech případech jde o koncepty dopisů R. Svobodové F. X. Šaldovi. Koncepty dopisů Šaldových se nedochovaly. Ostatně vyplývá to z logiky věci – kdo by schraňoval koncepty? Otázkou je, byly-li kdy jaké. V jeho dopisech však nacházíme opravy jen zřídka (a často se jedná pouze o hvězdičku či jiný znak dodatečně připojující text) a udivilo by nás, psal-li by např. ony velmi obrazné a symbolické pasáže načisto. Vzpomeňme ale např. na W. A. Mozarta, který údajně psal své skladby také tak. V každém případě jejich existence minimálně u R. Svobodové svědčí o významu, který přikládala jazykové stylizaci svých dopisů, a lze na ni proto pohlížet jako na možný důkaz snah o jejich záměrnou literarizaci.

Prestiž žánru dopisu jako takového a stále trvajících oblíbenosti žánru románu v dopisech, „*jenž svou trvalou přítomností v kultuře 19. století permanentně rozostřoval hranici mezi autentickou korespondencí a smyšlenou dopisovou prózou a zakládal tak možnost snadné proměny jedné formy v druhou*“¹⁵², jsme již naznačili výše. Stejně tak záměr vzájemnou korespondenci literárně zužitkovat. I ty mohly mít zásadní vliv na podobu korespondence a její možnou oscilaci mezi realitou a fikcí.

Připomeňme v této souvislosti ještě jednou slova Šaldovy závěti: „*Můj pravý život je uložen v mém díle, jen hlupáci a duševní ubožáci mohou se domnívat, že je v korespondenci.*“¹⁵³ Neříkají pouze to, že Šalda si přirozeně nepřeje, aby jeho život byl interpretován v intencích výroků, které vznikly – jeho slovy – povětšinou: „z potřeby chvíle, pro chvíli nebo z nálady“. Neříká však ani to, co bychom očekávali – že o jeho životě může vypovídat právě a jedině pouze tento život sám – ve všech svých rovinách. Namísto toho se Šalda dovolává pouze svého díla, roviny duchovní. Lze to interpretovat i tak, že nikoli všednodenní existence, ale duchovní život a svět byl pro Šaldu tím opravdovým životem. I odtud snad možný odklon některých rovin korespondence od reality a její výrazná duchovní a duševní komponenta. Jedná se opět o fenomén doby, která

¹⁵¹ Rukopis dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové z 1. srpna 1901, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka XX.

¹⁵² MOCNÁ, D. „Miluji sen: A stůňu životem.“ Komunikace a izolace v korespondenci F. X. Šaldy a R. Svobodové. In: *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 21. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 8.-10. března 2001*. Praha: KLP, 2002. s. 329.

¹⁵³ Strojopisný opis poslední vůle F. X. Šaldy podle opisu O. Girgala, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze.

svět umění, krásy a duševních prožitků nadřazovala skutečnému životu.¹⁵⁴ Srovnajme vedle toho zvláštní výrok jeho dopisu: „*Tím je vinna moje metoda: umělec nemá nic co dělat se životem.*“¹⁵⁵

Ačkoli editoři výboru deklarují, že z obsáhlé korespondence vybírali dopisy týkající se vztahu F. X. Šaldy a Růženy Svobodové, a ač výbor jako celek skutečně vyznívá jako milostný román, ve skutečnosti neobsahuje pouze takové listy. Jeho součástí jsou i dopisy, které svým obsahem o podobě vztahu svých pisatelů nikterak nevypovídají.

Jejich obsah je rozmanitý. Jedná se o dopisy, které přinášejí především Šaldovy úvahy a názory na rozličná témata (např. na úroveň české kultury, na českou literaturu a českého člověka; na podkladě Hennequinovy kritiky Dostojevského Šalda uvažuje o podstatě zločinu a zločincích, o lidstvu či mase; o vědě; o problému sebepoznání a poznání druhého; o pravdě; vykládá filosofii F. Nietzscheho atd.). Nacházíme zde velmi rozsáhlý dopis pojednávající především o osobnostech umění a kultury (str. 100 – 106), dopisy, které bychom mohli označit za „pracovní“ (o aféře v *Rozhledech* vyvolané *Kronikou* Jana Třebického, o založení časopisu *Novina* a jeho spolupracovnících, o Šaldově přednášce, o jejich dílech), dopisy o Šaldově habilitaci, o Manifestu české moderny (proč ho Šalda musel odepsat, proč Svobodová ho podepsat odmítla), dopisy líčící jejich pobyty v lázních apod.

Vedle toho zde nacházíme listy, které bychom mohli označit za literárně-kritické či literárně-analytické. Šalda takto píše například o Ibsenově *Staviteli Solnessovi* (a to dokonce dvakrát), o Hebbelově *Juditě* a Flaubertově *Sentimentální výchově*, o Dostojevského *Paní domácí*¹⁵⁶, o dílech Růženy Svobodové atd. Zajímavé je, že do výboru není zařazen téměř žádný takový literárně-analytický dopis z pera Růženy Svobodové. (Výjimkou je snad pouze dopis ze str. 317 pojednávající o knize E. Brontëové *Bouřlivé výšiny*, event. zmínky o způsobu psaní Otokara Březiny či četbě Čechova. O hlubší a rozsáhlejší analýzu, jakou představují zmíněné dopisy F. X. Šaldy, se však nejedná.) Z výroků v Šaldových dopisech je přitom zřejmé, že existovaly: „*Váš výklad Ibsenova ‚Solnessa‘, totiž Hildy, je neobyčejně hluboký a originelní. Přemýšlel jsem o něm, pokud mi nervové bolesti a záchvaty dovolovali, a dnes nevím, jestli máte pravdu Vy nebo já. Ve*

¹⁵⁴ MOCNÁ, D. „Miluji sen: A stůnu životem.“ Komunikace a izolace v korespondenci F. X. Šaldy a R. Svobodové. In: *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 21. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 8.-10. března 2001*. Praha: KLP, 2002. s. 329.

¹⁵⁵ Nedatovaný dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 33.

¹⁵⁶ Fjodor Michajlovič Dostojevskij: *Bytná* (1847).

všem jsem se shodli až na tuto figuru. [...] Kde můj výklad ale zcela patrně klesá, je ve výkladu pádu, smrti Solnessovy. Zde Váš je obdivuhodný. Je jinak hluboké, když smrt jeho je dílem jeho nitra, jeho důsledkem, rozlomením nitra, přepnutím sama sebe – než je-li určena vlivem vnějším. Zde nestačí moje konstrukce. Cítil jsem již dříve její nedostatek v tomto bodě. Vy jste mi jej potvrdila. Vidím a poznávám, co jsem ostatně vždycky věděl: jak užitečné je promluvit o takové těžší knize s někým krásným a bohatým duší a poznáním. Jak vy jste mi objasnila Solnessa! Pročítám znova Vaše malé dva lístky a vyjasňuje se celá perspektiva díla, – takové malé hrany, tvrdé nárazy a ostré plochy, které čněly z rámu a o něž jsem si zranil zornici, když jsem chtěl celek přehlednout, zmizely, jsou setřeny a shlazeny. Děkuju Vám znova. –¹⁵⁷ Dále: „O Rodinovi jste psala báječně – tak báječně, že chci provést podlost, vypsát tu partii a dáti ji tisknout. Strašně dává nahlédnout do tvorby a lidé by se mohli úžasně poučit.“¹⁵⁸ Jinde: „Píšete o ‚Juditě‘, píšete, že nevidíte to, co já: rozřešení ženské otázky.“¹⁵⁹ Není to motivováno tím, že by editoři shledali jejich literárně kritickou či analytickou úroveň nižší. Vidíme, že Šalda sám přiznává, že mu Svobodová pomohla domyslet a pochopit. Důvod je zcela prostý – dopisy, o nichž Šalda v citovaných výrociích mluví, se nedochovaly. Nenalezneme je ani ve zbylé korespondenci. Máme-li díky Šaldovým výrokům důkaz, že existovaly, je jisté, že musely být zničeny. Ať už samotnou Svobodovou, nebo vykonavateli její poslední vůle. Stejně tak je tomu s dopisy, jejichž obsahem by byla šířeji rozvedená ideová témata. Ve výboru nalezneme v jejich dopisech úvahy o „knihové morálce“, povinnosti, revoluci a pokroku, formě, rytmu, zmínku o vášni apod., mimo výbor nacházíme dopisy pojednávající o žalostném postavení české literární produkce v Čechách či zmínku o fenoménu úspěchu atd. Ve skutečnosti však takových dopisů muselo existovat ještě víc: „Milostpaní, / je to hrozně zajímavé, co mně píšete o psychologickém poznávání.“¹⁶⁰; „Vy vědě rozumíte výborně, odkryla jste tak její pentličkovou schovávačku. ‚Přelstít přírodu, koukat jí do prstů, napodobit její patenty‘ – to ona chce, ale nedovede to, jako to nedovedou kluci ve škole, aby jim nepadala psaníčka na zem.“¹⁶¹; „O malé úctě, jakou mám k pravdě, jsem Vám však skutečně psal. Nevíte patrně již, o čem jsme korespondovali. Vy jste ji hájila. Ovšem. Mám o tom list, celých několik stran, v podstatě myšlenkově totožných se včerejším. Mísila jste již tehdy

¹⁵⁷ Dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové z 30. července 1894, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 64.

¹⁵⁸ Dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové z 23. června 1902, tamtéž, s. 219.

¹⁵⁹ Dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové z 5. srpna 1896, tamtéž, s. 124.

¹⁶⁰ Dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové z 5. dubna 1893, tamtéž, s. 23.

¹⁶¹ Nedatovaný dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 28.

„jistotu“ a „pravdu“.¹⁶² Vyplývá to z logiky věci, i kdyby se o tom Šalda nezmiňoval. Psal-li o těchto otázkách, chtěla být Svobodová v diskusi vyrovnaným partnerem a jistě je také tematizovala. Ani tyto se – až na výjimky – ve větší míře nedochovaly. Ptáme se po příčině a nalézáme toto možné vysvětlení: její nízké sebevědomí, které se tolik zračí i v jejích v listech. Svobodová nebyla zdaleka tak vzdělaná jako Šalda (její vzdělání bylo „omezené na jazykové znalosti získané v klášteře Sacré-Coeur a všeobecné vzdělání určené dívkám, navštěvujícím Vyšší dívčí školu“¹⁶³) a patrně neměla ani tak široký všeobecný kulturní přehled. Toto konstatování ji ovšem nijak nesnižuje – těžko bychom v tomto ohledu našli druhého takového, jakým byl Šalda. Mezi ženami tehdejší doby byla bezpochyby na velmi vysoké úrovni – protože na sobě tvrdě pracovala. Růst ve stínu takové osobnosti, jakou byl Šalda, jistě nebylo jednoduché a jejímu nízkému sebevědomí, jaké je zobrazováno v dopisech (srov. sebestylizaci sebesnižování v kapitole č. 5.1), se tak nelze divit. Svobodová si však neuvědomovala zásadní věc – jejich korespondence je proto tak myšlenkově bohatá a v mnoha ohledech neobyčejně cenná, že dokázala být Šaldovi vyrovnaným partnerem. Je to tedy uzavřený kruh, v němž nakonec především Šaldovy dopisy dokládají velikost osobnosti Růženy Svobodové, jejichž dopisů se dochovalo nepoměrně méně.

Tyto dopisy, spíše literárně-analytické, ideové, pracovní aj., jako by do koncepce milostného románu příliš nezapadaly. Jejich zařazení je opodstatněné na začátku výboru jako ilustrace Šaldova tvrzení, že korespondence mezi ním a R. Svobodovou byla zpočátku pouze ideová, nikoli však v jeho dalších částech. Jde svým způsobem o „prohřešek“ editorů proti jejich vlastnímu záměru a možná by bývalo bylo vhodné zmínit a zdůvodnit tuto skutečnost v předmluvě či v ediční poznámce. Dle našeho mínění byla jejich motivace několikrát. Jistě jim bylo líto nechat tyto dopisy ležet v archivu nepovšimnuty jen proto, že bezprostředně nevypovídají o vztahu svých pisatelů. Chtěli široké veřejnosti a snad hlavně budoucím badatelům alespoň naznačit rozmanitost celku dochované korespondence ukázat, že v ní lze nalézt dopisy cenné jak pro literární teorii (především dopisy, jejichž obsahem je interpretace konkrétních děl či autorů), tak pro literární historii. Že obsahuje nejen dopisy milostné či jinak tematizující vztah svých pisatelů, ale též dopisy s převažujícím intelektuálním, ideovým obsahem, dopisy pracovní, a především dopisy

¹⁶² Nedatovaný dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tiživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 37.

¹⁶³ MOURKOVÁ, J.: Řeka ohně, předmluva ke knize LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tiživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 9.

„obyčejné“ – nijak se nevymykající běžné komunikaci, tematizující to, co právě žili. Snad chtěli vyjít vstříc čtenářům a „proložit“ vztahové dopisy, jejichž prvky se nutně opakují.

Již výše uvedené naznačuje, že nelze zcela souhlasit s tvrzením Dagmar Mocné, že korespondence *Tíživé samoty* „sugeruje obraz lásky žité mimo realitu, v abstraktním prostoru, vyplněném jen jimi a jejich mimořádným vztahem“¹⁶⁴ a že „z listů obou pisatelů je každodenní tvář jejich dnů a let pečlivě vyretušována“¹⁶⁵. Není. Proniká místy dokonce i do těch nejvypjatějších milostných listů. V mnoha dopisech je potlačena nebo se nevyskytuje vůbec, je však součástí mnoha jiných. Pravdou je, že až na výjimky zaujímá v dopisech malý prostor – jedná se z větší části o zmínky. Z dopisů se tak dovídáme, kdo je navštívil, co četli, na čem byli v divadle, kam se chystají, co se jim přihodilo, s kým jsou ve sporu. Mluví o svém zdraví, o svých pracích, o známých a spolupracovnících, o pracovních záležitostech, zcela výjimečně tematizují i ryze praktické věci, jakými jsou např. pronájem bytu, koupě nábytku, ceny v lázních, posluhovačka apod. Především koncové dopisy z lázní pak popisují téměř výhradně realitu a „každodenní tvář jejich dnů“. Skrze všechny tyto – jakkoli drobné – zmínky se hlásí každodenní realita.

Jak si pak ale vysvětlit výše citovaná Šaldova slova: „*Já snil, že láska naše není z tohoto světa, že nic nad ni nezmůže jeho rej, kolotání a změna.*“¹⁶⁶, případně slova R. Svobodové: „*Podej mi ruku svoji jemnou, hedvábnou, žehnající ruku. Půjdeme spolu v jiné světy, pod jiné nebe, pod záři jiných hvězd.*“¹⁶⁷ Tato slova by svědčila spíše o opaku a potvrzovala by hypotézu Dagmar Mocné. Nabízí se možné vysvětlení, že oba – ať už vědomě či jen podvědomě – toužili po čisté, ideální lásce, která by jim dovoľovala druhého vzývat a jež by nebyla „poskvřňována“ a ohrožována realitou. Ve skutečnosti se jim však tento záměrný či neuvědomovaný odklon od vnějšího světa zcela nedařil. Jednak proto, že chtěli nechtěli byli jeho součástí, jednak proto, že jejich vztah nebyl jen vztahem milostným a jeho další dimenze se s realitou nutně pojily. Tyto hypotetické snahy jim, zdá se, přinášely jenom komplikace: „*Ano, je už opravdu konec. Ano, jsou svázané motouzy. Ale ono nebylo nikdy jinak. Vy jste se se mnou rval od prvního listu a zle rozuměl jste každému mému citu. Já, která jsem sama proměna a samo střídání, chtěla k Vám být pravdivá. / Ale vy jste zabíjel mi pravdu vždycky na rtech. Vy jste nemiloval nikdy mně, vy jste miloval vždy*

¹⁶⁴ MOCNÁ, D. „Miluji sen: A stůňu životem.“ Komunikace a izolace v korespondenci F. X. Šaldy a R. Svobodové. In: *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 21. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 8.-10. března 2001*. Praha: KLP, 2002. s. 327.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 327.

¹⁶⁶ Dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové z 21. ledna 1897, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tíživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 145.

¹⁶⁷ Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, tamtéž, s. 45.

šablonu, to Vám opakuju, kterou jste si smyslel. A všechno, kromě mého mlčení a mé lži se nepodobalo oné šabloně. / To bylo utrpení mých uplynulých let. To je něco co se nedá zvrátit. To je mramorová stěna o níž se roztrískalo mé srdce i můj mozek. Já myslívála, že napíšu práci, Vás, ve které poznáte vše. Ale k té práci již nedojde. Já jsem, a denně je to jistější hotova, naprosto odbyta. / Jsem ráda, že je skončeno, je to jen umělé zdržování při životě.¹⁶⁸ Jinde: „Ty miluješ nějaký přízrak minulosti, Ty miluješ mé já zcela pokořené v prvních snech lásky Tvému já, ale nemiluješ již dnes ve vyspělé lásce mé svobodné já, mé lidské já, druhou bytost, druha, který se hýbá a jedná podle svého jiného nitra. / Řekneš-li na konci listu jednu větu o lásce, to není vše. Já vím, žeš poctivý a sám tomu věříš. Ale já bych musila být nejšpatnější, nejzaslepenější pozorovatel, kdybych neviděla ze všeho Tvého vydráždění, ať promluví co promluví, že nemiluješ mne, ale sen, a já že ho ruším.“¹⁶⁹

Svobodová Šaldovi vytýká, že nemiluje ji, ale sen, svou ideální představu o ní. Ale byla sama Svobodová jiná? Pohledme na zápis z jejího deníku: „Miluji sen. Miluji sen: A stůňu životem.“¹⁷⁰ a úryvek dopisu (či jeho konceptu) F. X. Šaldovi: „Ne, já Vás nechci mučit, ani Vám působit bolest. Psala jsem Vám list tichý a jemný. Nesrovnávala jsem Vás s nikým, s nijakým Franzouzem. Srovnala jsem jenom to abstraktní celé věci: My ještě žijeme, ale vztah je pobitý tisíci ranami. / Nemohu se již vrátit. Ta sobota rozhodla. Omrzelo mne žít s Vámi na zápasišti. Má bytost je všechna jiná, je ve sporu s tím co Vy milujete. Nenávidím Vaše věčné zápasy. Miluju jedinou věc na světě a to je sen.“¹⁷¹

Vraťme se ale zpět k charakteristice výboru a zbylé korespondence. Vědomi si toho, že Jarmila Mourková, spolueditorka výboru, je sama beletristkou, domnívali jsme se, že podoba výboru tím byla silně ovlivněna. To je i není pravda zároveň. Naše počáteční úvahy směřovaly k tomu, že editoři zcela záměrně vybrali především dopisy s vypjatými sebestylizacemi a stylizacemi adresáta, literarizované a že v literárním archivu již nalezneme jenom ty „obyčejné“, bez stylizací, bez obrazných konstrukcí atd. Opak je pravdou. Vysoce stylizované dopisy (a to i po stránce jazykové), jaké nám představuje výbor, nalezneme i ve zbylé korespondenci. Situace, kterou popisuje Jaromír Loužil:

¹⁶⁸ Rukopisný koncept dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, literární pozůstalost R. Svobodové uložena v LA PNP v Litoměřicích, korespondence odeslaná.

¹⁶⁹ Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 96.

¹⁷⁰ Zápis z deníku R. Svobodové z 24. října 1902, citováno dle MOURKOVÁ, J. *Růžena Svobodová*. Praha: Melantrich, 1975. s. 153.

¹⁷¹ Pravděpodobně rukopisný fragment dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi z let 1893 – 1909, literární pozůstalost R. Svobodové uložena v LA PNP v Litoměřicích, korespondence odeslaná.

„Často jsme byli nuceni z několika dopisů v podstatě stejně hodnotných vybrat jeden;“¹⁷², tak odpovídá skutečnosti. Úvahy o příčinách a okolnostech této vypjaté stylizovanosti, i v rovině jazykové, které jsme vedli nad korespondencí výboru, můžeme tak vztáhnout i ke korespondenci v jejím celku. Zásadní však je, že zbylá korespondence obsahuje nejen takové listy, nýbrž i dopisy civilnější a zcela obyčejné, ničím nezajímavé, tematizující každodenní život naplněný především prací, společenskými aktivitami, cestováním, aktuálními problémy, starostmi o zdraví apod., a to v podstatnější míře než ve výboru, kde jsou sice tato témata rovněž přítomna (jak jsme o tom pojednali výše), ale v omezeném rozsahu. Snad bychom mohli říci, že jsou i v nepatrné převaze, uvážíme-li totiž, že především Šaldova korespondence odeslaná R. Svobodové obsahuje velké množství dopisů majících spíše charakter vzkazů. Tím se nejzřetelněji liší výbor a zbylá korespondence do výboru nezařazená. Výbor na „malém“ prostoru koncentruje především dopisy stylizované a literarizované, a přitom svůj pohled úzce zaměřuje hlavně na dopisy „vztahové“. Na první pohled tak sugeruje obraz komunikantů, kteří snad nežijí ničím jiným než svým vztahem. Jejich výrazná jazyková stylizace (četnost obrazných konstrukcí) nadto může vyvolávat dojem, jako by šlo spíše o „literaturu“, a tedy o fikci. Vše je umocněno řazením dopisů, které – navzdory velmi problematické dataci dopisů – vtiskuje korespondenci přesvědčivý dějový oblouk.

Dopisy do výboru nezařazené však přinášejí i jiné výrazové polohy obou komunikantů. Výbor nám je představuje spíše jako vážné, vypjaté až patetické a jiná jejich výrazová poloha je poněkud potlačena. Ne zcela, náznaky nacházíme i ve výboru, nejsou ovšem příliš časté a čtenář, který se na ně přímo nezaměří, nemusí si jich povšimnout. (To je ostatně další faktor, který může ovlivnit celkový čtenářský dojem z výboru – pozornost upoutávají daleko více skutečnosti v jakémkoli ohledu extrémní či výrazné, věci prostší, vyskytují-li se navíc ojediněle, máme tendenci přehlížet.)

Takovou další výrazovou polohu představují např. tyto dopisy či jejich úryvky: „*Na dvoře leží sníh! Mám udělat Frantiskovi velikého panáka s bramborovýma očima? Mám ho posadit na sánky zabalit mu nožičky, dát mu rukavice s palečkem, zavěšené na sňůrce kolem krku a čepičku s ušima? Mám si ho přivázat na zelenou sňůrku a vozit ho po dvoře a vyvézt ho na náves? / Mám mu dát do punčosky oříšky a jablíčka a připnouti k ní pozlacenou metličku s ružičkami? Bude již brzo Mikuláše! Nebo by si přál tašku na záda s*

¹⁷² LOUŽIL, J.: Ediční poznámka ke knize LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tíživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 321.

vyšívaným pejskem? Nebo chce bič desetkrát zauzličkovany, nebo škatuli domečků a stromečků? At si rekne František své staré chůvě...¹⁷³; „A již nic nevím, než že jsi kulínek a že já mám Statenice na krku a že mne to hrozně vytrestalo a vytrestá.“¹⁷⁴; „Mio carrissimo cuore, / pozdravuji Vás velice ještě jednou na rozchodnou. Vy jste milounký človíček! Nestonejte a přijedte! Budou děsné zábaly a slunosvity a krása! / Já budu ve středu pořád vybíhat před stavení jako pejsek. / Jenom kdyby nás ta Vojtěška nepodvedla a žili jsme tam jako v Poljaně strašně krásně a pokojně. / Až pojede kočár, budu postěkávat radostí a poběhnu za kočárem. / A prosím vezměte jistě, jistě svůj román. Budeme si vymýšlet kapitoly, aby se v Praze dobře psal! Mnoho poznámek vezu pro Vás! / Sbohem, milý človíčku! / Tepna Vám hrozně poskakovala. Jako malinký americký mlýnek. / Vezete kafičko, čaj, horstovu vodu a všechno možné. Hlavně přivezte Františka! Odpustte, že tak velice žvaním. / Su Vaša / R.¹⁷⁵; „a podpisy: „Paní Františková“¹⁷⁶; „F. X. Š. ová“¹⁷⁷; „Ježurka“¹⁷⁸; „Kazimourek“¹⁷⁹; „Růženka“¹⁸⁰ apod. Tato výrazová poloha se vyznačuje častým užíváním deminutiv a posunem v kategorii osoby, kdy je o adresátovi mluveno ve 3. osobě. Navozuje dojem roztomilosti, hravosti, rozvernosti, „holčičkovství“ na straně jedné a mateřství na straně druhé (ukázka první, která stylově napodobuje mluvu matek s dětmi).

Podobnou polohu nalezneme i u F. X. Šaldy, i když spíše ojediněle: „*Jakýsi taškáříček Marforio zanáší články, které vším lidským i božským právem náležejí do „Novin“, do Ženské Revue. / Na tohoto taškáříčka, nepolepší-li se, musí se vydat zatykač. / Má příležitost napravit se do neděle. Marforio jistě nezmešká příležitost ke spáse. Důvěřuju v Marforia.*“¹⁸¹; „*Ma très chère Enfant, / Růženka jest pošetilá holčička. / Já jsem nekoupil v městě nic jiného než Fredericka Van Eeder; hledal jsem jej v desíti krámech, až jsem jej našel. / Zítřejší půjdu koupit tu bluzičku nebo tu látku na ni. / Já u Teinitzevové vůbec nebyl. / Zítřejší dopoledne bude u mně Klein; ale odpoledne půjdu koupit na bluzičku. Ať Růženka napiše kam. / Růženka jest hned smutná bez příčiny; proč nepočkala? Byl tu Kožíšek. – / Dnes ráno dostal jsem překrásné psaníčko k narozeninám*

¹⁷³ Rukopis dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, /1912/, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka XII.

¹⁷⁴ Rukopis dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi z 27. ledna 1913, tamtéž, složka XV.

¹⁷⁵ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, tamtéž, složka I.

¹⁷⁶ Rukopis dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, /1912/, tamtéž, složka XII.

¹⁷⁷ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, tamtéž, složka XV.

¹⁷⁸ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, tamtéž, složka IX.

¹⁷⁹ Rukopis dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi z 28. září 1913, tamtéž, složka XVI.

¹⁸⁰ Rukopis dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi z 6. dubna 1914, tamtéž, složka XVII.

¹⁸¹ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka I.

od někoho, kdo při tom hajal na bříšku. / Tisíc pozdravů. / Tout à toi / František. ¹⁸²; „*A Vy, co to píšete o svojí neupřímnosti? Vy poctivečka nejpoctivější! Byl jeden poctiveček na světě a ten se utrápil, že není dost poctivý, že byl jednu desetmiliontinu miliontiny nepoctivý a to tenkrát, když půjčil peníze na 0 %! Vy! Začínáte nevidět pro stromy les a trápit se pro marnost.*“ ¹⁸³

Podobně citová vyznání nebývají vždy tak exaltovaná: „*Ríkám si pořád: Co asi dělá kulínek, co teď asi dělá a srdce mi všechno zjihne něhou nad každým jeho počínáním. Moře si hučí, at si povídá co povídá, já nejsem marinaio já jsem nitrozemec a moje duše spí ve vrcholcích jedlových. [...] Myslím stále na Františka, tesim se na jeho suchou teplou ručičku, na společné vycházky na lesy které spolu uvidíme. / Pozdravuji ho milionkrát co nejvroucněji a su jeho / Honzíček.*“ ¹⁸⁴; „*Má ovenko, kam jsi se mi zatoulala? Kde je slyšet stříbrné rolničky na tvém krčku? Proč jsme se rozloučili a jak jsme se vůbec mohli rozloučit? Počítám minuty, říkám od rána: nyní je tam, nyní onde. A bojím se, neupadl-li si někde na nádraží a trudím se proč jsem přece nejela a vím že budu za to potrestána. Dnes je horský krásný, zlatý den podzimní, úplná tišina! Slunce svítí vším svým zlatem na ledovec, ale údolí je již zalito stínem: vždycky jsme tuto chvíli společně pozorovali. Povídala jsem Ti jaké krásné čtení je Waldheims Kondukt. Nyní jsi již na str 93. Vláček stojí ve Freistadtě, vzpomínáš na Drtila. Za chvíli budeš na české půdě. Nepochopitelně ze možno po ní jet 4 h. rychlíkem, tak se mi zdá malá. / Porád slyším tvůj hlas dnes ráno jak jsi se zjevil na chodbičce. Jakoby se stříbro z tebe sypala v supinkách a tenounce zvonilo! Ovénko, ovénko! [...] Nyní je 7 h. Sea[?] mlátí na tam tam. A já říkám děkuji ti Bože, že je večer! Noc nějak přespím, a pak již pojedu. František ovénka jede k Budějovicům nyní! Byl ráno bledoučký, unavený, jako papírek byl, víčka měl bledoučká, bude strašně unaven! Jenom kdyby zítra celý den spinkal! / Miloučký, předrahy, pozdravují tě velké, němé hory. Znalý tě. Myslím že cítí lidskou lásku a lidský obdiv velikou nepovědomou silou. I oblaka ho cítí! Ta ranní dnešní rozplynulá oblaka věděla o něm. / Je osm – ovénka je ve Veselí. Než usnu bude v Praze. / Pozdravuji milionkrát a těším se na shledanou, na šťastnou – nejšťastnější shledanou.*“ ¹⁸⁵ (Dále viz Šaldovu sebestylizaci milujícího muže.)

¹⁸² Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka X.

¹⁸³ Rukopis dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové kolem roku 1896, tamtéž, složka XVI.

¹⁸⁴ Rukopis dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi z 14. srpna 1913, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka XVI.

¹⁸⁵ Rukopis dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi z 7. září 1913, tamtéž, složka XVI.

Nalezneme zde dopisy milostné (jak z dob vzkvétání vzájemného vztahu, tak z období ochladnutí a rozchodů), ideové a literárně-kritické či literárně-analytické, jaké představil již výbor (Šalda takto píše o Dostojevském, Ibsenovi, Tolstém, Otto Ludwigovi – příloha č. 3, Karolině Světlé, Růženě Svobodové – v jejím případě se však jedná téměř výlučně o adoraci, atd. atd.), dopisy pracovního charakteru (příloha č. 4), dopisy, v nichž se mluví o jejich známých, kolezích a současnících, poměrně časté jsou dopisy obsahující rady, resp. příkazy týkající se péče o zdraví a detailní popisy léčebných úkonů (takové listy psal především Šalda – příloha č. 5). Objevují se zde i dopisy, v nichž jsou tematizovány věci čistě praktické (tak např. píše Svobodová Šaldovi detailní postup přípravy kvasu na chleba; několikrát radí co, jak a proč si má nakoupit – příloha č. 6a; píše detailněji o bytech, které by pro něj přicházely v úvahu k podnájmu apod.; Šalda píše Svobodové např. o honoráři za své Spisy, o služkách, co by si přál k obědu (Svobodová mu patrně vařila): „Zítřa prosím o kousek hovězího masa a trochu rýžové nebo jiné kaše.“¹⁸⁶, příloha č. 6b; krátce se zmiňuje např. o koupi klobouku, kabátu či pronájmu bytu apod.; výjimkou je obšírný dopis o másle a houbách – příloha č. 6c). U Šaldy nalezneme i dopisy či pasáže „výkladové“ (v nich velmi podrobně popisuje např. celou hierarchii zaměstnanců poštovního úřadu, protože bratr Svobodové se chce ucházet o místo na poště, v jiném dopise detailně pojednává o německých revue a radí Svobodové, kterou by bylo nejlépe si předplatit, v jiném o revue francouzských). Dopisy běžně informačně sdělné, vyznačující se větším množstvím témat, rozhodně nejsou výjimkou, stejně jako prosté vzkazy a dopisy pohybující se na hraně mezi dopisem a vzkazem.

Co se týče stylizace jazykové, i mimo výbor nacházíme listy vysoce literarizované s beletrizujícími pasážemi. Vedle toho však mnoho dopisů a vzkazů prostě informačně sdělných. Nikterak výjimečné nejsou případy, kdy vedle pasáží stylizovaných, tematizujících např. vzájemný vztah či duševní rozpoložení, nacházíme pasáže nestylizované pojednávající o věcech všedních. Nejvyšší míra literarizace a užití obrazných konstrukcí je především právě v místech tematizujících jejich vztah a popisujících jejich duševní stavy. Mnohdy ovšem užívají obrazného jazyka i na místech, kde bychom to nečekali, zvláště pak přirovnání jsou běžnou součástí i dopisů prostě informačně sdělných.

¹⁸⁶ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka VIII.

Korespondence mezi F. X. Šaldou a R. Svobodovou je ve svém celku komplexem širším než, než jak ji představil výbor.

5 Sebestylizace autora, event. stylizace adresáta ve vzájemné korespondenci F. X. Šaldy a R. Svobodové

V následující kapitole se pokusíme podat přehled nejvýraznějších sebestylizací F. X. Šaldy i Růženy Svobodové, jak je nacházíme v jejich dopisech. V místech, kde sebestylizaci autora odpovídá komplementární či jinak související stylizace adresáta, připojujeme i tuto. Neklademe si za cíl postihnout sebestylizace v celé jejich šíři, která je vzhledem k rozsahu materiální základny opravdu veliká. Soustředíme se na sebestylizace nejfrekventovanější a nejvýraznější, přičemž upozadíme sebestylizace charakterových vlastností.

5.1 Sebestylizace Růženy Svobodové v jejích dopisech F. X. Šaldovi

Sebesnižování

Sebesnižování je jednou z nečastějších sebestylizací R. Svobodové, sebestylizací ve své podstatě stále přítomnou, zasahující mnoho oblastí jejího života: „*Ráda bych věděla v čem byste Vy potřeboval mé rady! Tolikrát jste tak řekl a chtěl a vždycky jste šel sklamán od prázdné cisterny.*“¹⁸⁷ „*Já trnula na té schůzi jak ty mnoho víš, jak ty můžeš poslouchat vůbec takového hlupáčka jaký jsem já. Co ne mne máš? A bylo mi tak úzko! Jen kdybys mne poznal ty bys přeměnil úsudek jako dátum přešlého dne.*“¹⁸⁸ „*Pokoř mne za ten list, já jsem tupá. A níž k zemi už nemohu.*“¹⁸⁹ „*Vy jste již našel cestu, ale já ne. Vy jste pochopil, že člověk nemá nic jiného než sebe, já, ačkoli to mluvím, nemohu přimět k této víře svou duši. / A poněvadž je neměnná pravda to, k čemu jste došel Vy a k čemu úzkostí svého srdce nedovedu jít já, přeju Vám z celé duše toto přiblížení se němé odpudivé podstatě, nejniternější příčině svého já, kterou dostihnou jen lidé silní a ne utřískaní slaboši, jako jsem sama. Jsem za Vás ráda. / Před léty, když jste k nám přišel poprvé, přála jsem si pro Vás mír a ticho jen proto, aby zvlněná hladina Vaší duše usnula a aby se ukázalo, jaké dovedla ve svých zrcadlit hloubky nebes. / Neřeknu, že co jsem chtěla, se vždycky překlopilo dnem vzhůru, nejsem fatalistka, vím, že každého nezdaru je vinen bídny neskončený hlupák, jaký jsem sama. [...] Já vím, že všichni, kteří trpěli, stavěli takové*

¹⁸⁷ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka I.

¹⁸⁸ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, tamtéž, složka II.

¹⁸⁹ Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tíživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 74.

mosty z nitra ku světu a že měli hluboký sklon, ale to jen ti, kteří měli výši duše. / Ale já jsem vzdálená světa bez oné výše, já jsem jen odhozena z kolejí. Octla jsem se tam, kam jsem nepatřila, ani bytostí, ani nadáním. Měla-li jsem kdy špetku schopností, všechny zahynuly. Jsem mrzák na těle i na duchu. Co mohu? Jaký lze tu stavět most? Mám na duši celý nespršely mrak hořkých slzí a těsno od nízké jeho pokrývky a trnu od jeho neprostupnosti. A jen o to jsem bohatší než před léty, že vím, ačkoli nemohu sama chodit jako dřív, že nesmím a nemám práva chtít, aby mne kdo nosil. Předně, mrzák je na obtíž společnosti a má být odhozen, a za druhé, každý sotva svou hlavu unese. [...] Připadá mi, když si vzpomínám, mohla-li bych to tak učinit, že duše má je jako prázdný seník na alpských lukách složený řídce z břevien, do něhož odevšad čiší a deště padají a větry odtrhaly slabě připjatá vrátka. A zamykat není co, právě proto, že je prázdný a stěny jeho uhnulé. / Mějte se dobře za železnými zámky, za pobitými dveřmi, v tom posledním zakázaném pokoji pohádek, který se nachází v každém zámku i v mém, ale do něhož se neodvážím nikdy vstoupit, abych se nepřesvědčila, že tam, kde jsem tušila poklady, je prázdné.¹⁹⁰ Považuje se za „utřískaného slabocha“, „bídneho neskončeného hlupáka“, „mrzáka“, za člověka, jehož duše je prázdná. Těžko bychom si dokázali představit silnější slova, ale i taková nacházíme. Již dvě z výše citovaných ukázek ilustrují, jak „vynalézavá“ byla Svobodová v metaforách, jimiž svou domnělou „nízkost“, zbytečnost, prázdnotu a pohrdání sebou samou vyjadřovala. Doplňme metafory další: mizerná krajkářka, oslizlý hmyz („A pak tys řekl: „Já nečtu belletrii!“ s takovým pohrdáním, že jsem si myslela: „Kam já[?] brouček! On na mne ani nemyslí, na takovou mizernou krajkářku která si hraje a plete tentýž zbytečný vzorek, na takový hmyz v trávě! [...] A mne je vždy k závratí když si pomyslím žes chtel abych prišla k tobě[?]!!! / Kde bych dnes byla! / Jeste hnusnejší sobě než jsem si dnes. Ale ne to nemohlo být. To bych se byla musila proměnit v jinou bytost a já jsem já! / A Helena neví co je to druh, bratr, duše. / Ne, to je příliš vysoké pro takový oslizlý hmyz“¹⁹¹), peníz vzatý z oběhu („Pozbyla jsem důvěry v sebe, jsem sebou deprimována, cítím se bezcenná, nicotná jako peníz vzatý z oběhu.“¹⁹²), vložka v tištěné knize, mrtvola („Připadám si nyní jako vložka v tištěné knize, mezi stránkami označenými pořadovými čísly. // Lze ji vyjmout a počet zůstane nezrušen. / I já mám za sebou mládí. Ale já byla šťastnější Tebe. Já vytrhala všechny listy z knihy a zůstalo tam jen to, cos vložil

¹⁹⁰ Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 117 – 118.

¹⁹¹ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka III.

¹⁹² Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 307.

Ty, jako cena života, jako smysl jeho, jako minulost i budoucnost. / A Ty jdi dál. Nechci, aby se vlékl připoután k mrtvole. ¹⁹³), holý strom v zimě („*Můj milý, já nejsem rozkvetlá jabloň. Já jsem holý strom v zimě. Na mně vítr tak dlouho rval, až nic nezbylo. A teď je mi pokojno. Nemá více, co by vzal, a musil by být tak silný, aby zlomil celý peň. Ze mne se stal opatrný hráč. Dívám se a vidím všem do karet. Svědomitá nejsem a smích můj je chladný a vypočítavý. Ten divný most ironie, který jsem zbudovala mezi citem a rozumem, již také přecházím. [...] Člověk musí umět pokořit sebe a pak je pokořen celý svět.*“¹⁹⁴), hodiny na stěně („*Hodiny. Ano. Na hloupém hřebíku na stěně. A ty takový daleký vítr neznámých proudů. Přiletěl a odvál z nich prach. Radují se. Protože jsou ustárlé a hloupé. Neví že zázrak letí světem a že se nevrací. A prach že se nasadí znova.*“¹⁹⁵), panák z gumy („*Vy jste jako dítě, které rozbijí v zlosti porcelánového králíčka a pak se rozpláče a zase ho slepi a za dvě hodiny je králík na zemi zas. / Ale já nejsem porcelánový králík, já jsem takový panák z gumy, který dopadne a neuhodí se, který povolí ruce a rozšíří, nebo prodlouží tvář, aby jí vrátil starou podobu, který schází jenom tím, že barvy blednou (ty přimalované), a pak stárím. / To se vše se ovšem stalo jen stěhováním duší. Má byla také dřívě v králíčku z porcelánu, který stokrát byl rozbit a slepen, ale její podstata byla gumová a našla si proto odpovídající si schránku.*“¹⁹⁶). Srovnejme podpis „*Vaše dnes už jen Obtíž. Pro kterou jste ztratil tón nebo si ho nevytvořil.*“¹⁹⁷

Do obdobně nízkého postavení se stylizuje i v rámci jejich milostného vtahu: „*Chtěla bych být zdravá, mladá, svěží, bohatá, krásná, jenom abych Ti mohla tím vším sloužit, neboť nastala doba, kdy by Ti měli andělé přisluhovat, jak bude stát ve Tvé knize. / Jsem však smutna nad svojí chudobou. Dávám jenom starost Tvoji něžné, andělské duši. Ty jsi bohatý a dáváš z přebytků svých i z pravdy svojí krve.*“¹⁹⁸; „*A já chci, abys byl vykoupen ode mne čistou mladou duší. / Chci, chci, kdybych měla být pošlapaným kobercem, po kterém půjdeš k oltáři štěstí. Já od počátku nic jiného neměla na mysli. Ale mé ruce byly slabé, aby dovedly udržet tu výši.*“¹⁹⁹ „*A smím psát zase pro Tebe práce?*

¹⁹³ Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 138-139.

¹⁹⁴ Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, tamtéž, s. 85.

¹⁹⁵ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka IX.

¹⁹⁶ Dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi z 18. ledna 1896, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 116.

¹⁹⁷ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka IX.

¹⁹⁸ Dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi z 6. března 1913, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 292.

¹⁹⁹ Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, tamtéž, s. 139.

Smím Ti všechno položit k nohám? / Máš mě ještě rád? ²⁰⁰ Dále srovnajme podpisy „*Tua serva Rosa*“ ²⁰¹ nebo „*nejoddanější služička / Růženka*“ ²⁰².

Tyto úryvky zároveň dokládají, že doplňujícím protějškem k sebesnižující stylizaci je stylizace adresáta jako **vyššího, až božské povahy**. „*Drahý příteli, / viděla jsem Vás včera božského a žiji stále v té veliké vidině. I J.[?] to viděla, jak jste se odloučil od nás, od světa, a jak jste spočinul sám v oblacích jediný a božský. / Viděla jsem včera to co není dáno viděti všem a děkuji za to všemi silami.*“ ²⁰³ „*A všude a vždy jsi to Ty, to široké vesmírné božství. Já v ně věřím, jako jsem nikdy ani v dětství ani v nejčistších snech nevěřila, protože jsem věřila s bázni a nyní věřím láskou. Já se k Tobě modlím, jako jsem se nikdy ani v zoufalé prosbě nemodlila, protože se nemodlím slovy, ani nepřemlouvám, ani neprosím, protožeš mi všechno dal, a já se modlím opojením, něhou, oddáním, vroucností, pokorou a nejsvětější tichou vděčností. A není citu, který by nebyl tebou vyvolán. [...] A ona (duše – pozn. aut.) našla všechno, našla vyšší, než mohla snít. A stulila se ne jako učedník, jehož miloval Ježíš, k jeho rameni, ale jako Maria, k jeho nohám pokorná i polsušná, a přilnula žhavýma milujícíma rtoma ke stupňům jeho oltáře. / A já Tě miluju šíleně neobsáhle, miluju bez počátku i konce. [...] A já Ti rozumím, já Tě chápu jako Ti nikdy nikdo nerozuměl, protože Tě tak nikdy nikdo nemiloval. [...] Musila jsem nutně odejít jako odejdu každému, kdo na mne počne jinak hledět, než smí, protože věřím jen v jediného boha [...] A co? Nač mluvit, když jsem našla Tebe a miluju Tě vším širým oživeným pláním své duše, všemi pocity plnými, nezmrzačenými. / A podávám Ti obě ruce pro život a smrt a skláním hlavu k Tobě jako „někdo, kdo má žízeň“. Jen u Tebe je štěstí, mír a spočinutí jí unavené, zbloudilé, choré. A vezmi ji do svých kouzelných jemných prstů a nech ji spočinout, můj mistře, jako učedníku, jehož miloval Pán, a dej jí zapomenouti neštěstí a smutek.*“ ²⁰⁴ Srovnajme dále litanická oslovení typu: „*Sbohem, můj milý. Ovčičko drahá! Chudinko! Kytičko moje. Stéblo, po kterém stékají všechny deště a které utloukají všechny bouře. Hlupáčku můj malej, líbám Tě. Ty můj roztoužený a oklamáný, Ty, který*

²⁰⁰ Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 84.

²⁰¹ Dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi z 6. března 1913, tamtéž, s. 292.

²⁰² Rukopis dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi z 6. dubna 1914, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka XVII.

²⁰³ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, tamtéž, složka XV.

²⁰⁴ Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 49-51.

patříš v čelo své knihy, Ty z jiných věků a zemí, světů a snů.“ Uvedená pasáž je současně dokladem sebestylizace **milující ženy**.

Sebesnižování je úzce spojeno s další sebestylizací R. Svobodové – do role spisovatelky.

Spisovatelka

„Začínám psát práci, tu, pro kterou jsem narodila, tu pro kterou jsem celý život cvičila svůj hlas, své oko do jemnosti. A mám chvění jako před prvou mší, jako před svatou řekou, do níž mám vstoupiti. A přece nejsem již než tato jediná píseň, svatá a poslední, vším, co jsem a čím se chvěju. A myslím, že zemru při posledních větách, tiše jako podzimní den. A to bych strašně chtěla.“²⁰⁵ (Román *Irémská zahrada*, na kterém R. Svobodová pracovala mnoho let, skutečně zůstal nedokončen.) Výroky tohoto typu však nalezneme v jejích dopisech zcela výjimečně. Mluví-li o sobě jako o spisovatelce, hodnotí-li svá díla, jedná se téměř vždy o sebesnižování, sebedoceňování se a hanění vlastní práce. „*Vaše sny o mé práci byla by jistě nová práce sama a má která je hloupá a prázdná, by mohla uhořet na její počest jako sud od smoly o ohních svatojanských. / Já jsem [XXX] něco chtěla, ale než jsem napsala noty, vynesli piáno. A to je tak hloupé. / Potřebovala bych Vás asi tisíckrát. / Bojím se vůbec bez Vás dát věc do tiskárny a raději poruším smlouvu, než bych to učinila. / Jsem odporná, pořád mluvím jedno, ale myslíte si: jsem vázána dodat věc do 15 července (polovic) a nejsem hotova a hlavně spokojena a čárnout už nemohu a musím ven abych vydechla a abych ji mohla dodělat. / Nenechte mne už víckrát nic psát! Prosím Vás! to je hořké. / Prosím Vás nedřete se. Bude to tak marné léčení! / Buďte zdrav, Vy který mi nedovolíte utonout v banalitě, do které padám už jistě. Těším se už na Vás!!!“²⁰⁶*

Šaldově chvále nevěří a považuje ji za milosrdnou lež: „*Ujišťuju Vás, že vím co píšu že je malé a bezcenné, že jsem se ani z daleka nepřiblížila tomu, co bych chtěla postihnout a že se nikdy nepřiblížím. / Psát tím tonem o knize opravdu tak smeteně[?] po šuplíku jako je tato, o knize z níž ani jediná práce mi není milá a ani cenná, jako jste psal v listě, je opravdu ne shovívavé ani milosrdné ani dobročinné, ale to už je morfium po němž mám přestat cítit dřívější rány. / Ostatně jsem tomu zcela porozuměla a všechny ty krásné myšlenky letěly jako združení ptáku až v samém oblačnu nad nezrcadlivým, žabincem pokrytým rybníkem mé duše a přelétly nad jiné vody, za jiné lesy. / Víte, v práci kterou*

²⁰⁵ Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 220.

²⁰⁶ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi pravděpodobně z rozmezí let 1900-1912, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka VII.

*naposled píšu stejně nevěřím, ale jsem šťastna, snaží-li se mne někdo narkotizovat svou vírou ve mne. Ale morfium pro nemoci z nichž jsem se vystonala... / Kdybych věděla že by jste o mne psal tak krásně, totiž objektivně jako o Zeyrovi poprosila bych Vás abyste psal. Ostatně vy jen slibujete a pak máte jiné důležitější práce.*²⁰⁷

Pokud již uzná nějaký výsledek své práce, nepřisuzuje ho sobě, ale F. X. Šaldovi: „Četla jsem včera tvé staré listy vezu je s sebou. Z nich jsem poznala, čemu jsi mne naučil, čím jsi mi byl. Oni mají pravdu že jsem [se] oddala celá napodobení blízkých vzorů. Má práce je všechna tvá, já nemám nic svého, všechno je od tebe. To jsem ti chtěla napsat na první list knihy, kterou mám pro tebe schovanou. Já žasla když jsem vzala do ruky Blaženu²⁰⁸. To je zlodějství. Ach ta přídavná jména.“²⁰⁹ „A půjčíte mi listy? / Jest li co užiju kdy, bude to Vaše dílo, podpište je, já všechno jsem Vaše dílo, nestydíte-li se za ně.“²¹⁰ Současně tím Šaldu stylizuje do role **učitele, inspirátora** a sebe do role **žáka**: „Nepsala jsem dnes své drama. Je to úžasně podobné vašemu, ale takový z Vašeho po páté spařený čaj. A já cítím, že dítě koktalo po učiteli čítankové věty, že nikdy nic jiného neumělo než tyto věty, že je na ně pyšné.“²¹¹ „Píšu teď takovou práci. Ale nemám teď s kým o ní hovořit, nemám ji komu číst. Já mám veliké, nové zásoby, ale duše jim schází, Tvoje duše. [...] A takovou divnou práci píšu, takovou divnou. A není už myšlenky, není představy bez Tebe. Bez Tvých slov, bez Tvých přirovnání není pro mne krásy. Jako hrozny strhávám ze Tvých listů a vykrádám Tě, bože můj, s takovou rozkoší Tě vykrádám. / Ale vždyť nemáš než mne, komu bys co dal. Jsem Tvoje jediná, jsi napsal, a já se tak chovám.“²¹² Srovnejme ještě podpisy: „Tisíckrát pozdravuji Frantínka a su jeho nepatrný / žáček Růženka“²¹³, „Rukulíbá clovičkův / školáček.“²¹⁴ či vypjatě stylizovaný „Sbohem můj mythe. / Tvoje následovnice... třeba s krvavěkýma nohama, třeba po kozí pešince.“²¹⁵

²⁰⁷ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka III.

²⁰⁸ Blažena je hlavní hrdinkou románu R. Svobodové *Na písčité půdě* (1895).

²⁰⁹ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka II.

²¹⁰ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, tamtéž, složka VI.

²¹¹ Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těžká samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 187.

²¹² Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, tamtéž, s. 58.

²¹³ Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, tamtéž, s. 305.

²¹⁴ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka XIV.

²¹⁵ Rukopis dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi z 10. listopadu 1916, tamtéž, složka XVII.

Trpící duše

„Já jsem již tak navykla fyzickým bolestem že vždy když jdou znám každý příští záchvěv a závit a on mne nepřekvapuje. Jsou to muka, ale v určitosti tvaru které čekám je jakási úleva. Myslím jen na bolest a oddám se jí celá. Zavru oči a poslouchám bolest. A nechce se mi povídat ji někomu, ne, já ji znám zcela, na ni není nic nejasného já ji nemusím svěřovat, protože znám i její vyvrcholení protože vím, teď bude několik vteřin trvat ten úžas, to děsné duté zaškubání všemi nervy to jako by středem míchy šla prázdná roura do ní někdo napustil žhavý kov a pak začne spád a utichání. / A jsou noci a já sedím se skloněnou hlavou, a jdou hodiny a já vím jak přijdou po sobě a noc mi není dlouhá a bolest mi není dlouhá. Klaviatura zavzní od počátku do konce a zpět. / Ale jsou jiná muka a ta neumím strpět, v těch není přestávky jen oné vystřídáním fyzickou bolestí v té není výše, ta plá jako plynové světlo které ví že mu nedojde potrava. A oni mne naučili věřit, že se nemučím pro záhady světa a duše, že mi vůbec v životě se ničeho nedostává že všechno jsou jen nervy. A každé mé slovo je provázeno jejich úsměvem. Má bolest nevzbudí jinou bolest. Řeknou jako o opilém „To je z opice, až vystřízliví, bude mluvit jinak!“ A to všechno co mne mučí ten balvan který nemohu odvalit a běduju, to jsou jen slova, prázdné lusky. / Všichni umělci dovedli trpět a dovedli formovat své utrpení protože to byli umělci.“²¹⁶

„Cítím dnes zářijové a říjnové hrůzy z [roku] 1911, tu neurčitou muku, to tápání a naražení ve tmě na rozsekané sklo, to krvavění od ran zasazených potmě, Tvůj pláč slyším, Tvůj dopis čtu v paměti znova, všechno to splývá v jedinou hrůzu a touhu netrpěti již nikdy tak strašlivě, ale umřítí, umřítí v této chvíli. / Myslím si: Bože, spleť moje jasnovidné smysly, pomáť je, musím-li ještě žítí, vyměřil-li jsi mému srdci nějaké dny. / Ano, ale mně se jasní, místo aby se temnilo. / Tvoje smutky, Tvoje řeči o sebevraždě o silvestrovském předvečeru, Tvoje smutky a nářky minulé dny a včerejšek – vyrůstá to, spojuje se, a když i srdce věřit nechce, rozum tomu uvěřit musí. / Jak jsi byl nelaskavý ke mně ve své duši včera! Kolik jsi mi řekl bolestných slov! Sbíráám je nyní v noci, k jedinému smyslu. A mluvil jsi se mnou jako k někomu, koho jsme viděli již statisíckrát letným pohledem a kdo nás již smrtelně omrzel. Víím to od první chvíle, kdy jsem ti řekla: ‚Tu ne me prends pas au serieux!‘ Píši stále a co napíšeš? Bude brzy ráno. Neulehla jsem ani. Pokládám chvílemi

²¹⁶ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka IV.

hlavu na ruce a pláču. / Kdyby byla duše sestavena ze slz, neměla bych již žádné, tolik jsem se na světě již naplakala. / Pozdravuji Tě a trpím strašně pro rány zasazené ve tmě.²¹⁷

„Byla jsem stará. Chtěla jsem zadržet čas spění. A stáří by rádo zadrželo postup, protože cítí kvapivý let vlastního sklonu. Ale mně se vrátilo cosi z mladých let: vědomí mládí s nazíráním vyspění. A hodiny se vlekou, dny se táhnou a týdny neumírají. Dřív nebylo pro mě rozdělení doby. Ted' si říkám: Můj Bože, je teprve neděle! Co ještě vytrpím, než bude úterý! / Někdy se děším budoucího a vyvolávám tu hrůzu úmyslně, abych se mučila zděšením před hubenými rostoucími jejími stíny. Jindy ubíjím všechno, i vědomí i každou představu o ní, a tonu se sebezapřením bez obrany, bez výkřiku o pomoc. / A všechno je možno, jen vrátit se nelze. Je pozdě, hrozně pozdě. A za mnou je tma, noc a sesuly se skály v cestu. Ted' mám chvíli mučení, úmyslného mučení. Stíny rostou a jejich dlouhé ostré prsty svírají hrdlo.“²¹⁸ Srovnejme podpis „Vaše chudinka“²¹⁹.

Mateřsky starostlivá, pečující

„Cher ange, / nepíšeš mi a mne to působí děsný nepokoj. Piši ti denně a odpovědi nedostávám. Co děláš, co děláš? Na které jsi hvězdě. Mám pořád šílený strach, abys se neutopil. Ta myšlenka mi spát nedá. Srdce mi to může urvat když si na to vzpomenu. Prosím tě dej Vovkovům[?] ihned adresu mou, aby mohli telegrafovat mně, kdybys onemocněl! Přijela bych ihned prvním vlakem. Nenechávej mne ve starosti. Piš mi denně listek, kdyby na něm byla 2 slova! [...] Napiš mi dopodrobna jak je ti se zdravím. / Co oči? / Co katar a kašel? / Co trávení? / Co pravá nožička? / Na to chci mít řádnou přesnou odpověď. / Bože, bože, jsi li jenom živ a zdrav! Prece[?] bys mé ulekané srdce nenechal bez odpovědi. Víš kolik to znamená nepokoje nemít 3 dny zadných zpráv. / Piš mi, piš, hned, jenom jsi li ještě živ a zdrav!“²²⁰

„Drahý příteli, strachuji se o Vás, a ačkoliv je tu poklidno a z okna vidím na Baille Scottovskou villu vystavěnou Kotěrou, která má vysoké bílé čelo, myslím stále na Vaše rudé očičko, které jste dřel jako struhadlem, jako byste neměl pojem co je to oko a myslím na to, byl-li jste u Chalupeckého. Smilujte se a jděte tam, netrapte mne. Nebudu mít pokoje, dokavad se nedozvím výsledek návštěvy obou lékařů, a poněvadž vím, že jste umíněný a

²¹⁷ Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 288.

²¹⁸ Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 34.

²¹⁹ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka VII.

²²⁰ Rukopis dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi ze 7. července 1913, tamtéž, složka XVI.

budete tak dlouho všechny přemlouvat, že Chudoba je zázrak, že pojedete do Chudoby. [...] Jsem unavena a nepopíšu tyto stránky ale pošlu list jen tak plný proseb, abyste šel k lékařům! [...] Pozdravuji Vás vroucně! Očičko setřete a nedřete jej! Nedřete! Nebudete smět ½ roku uvidět knížku. / A kdybyste stonal, ať jste kdekoliv, pište pro mne. Přijedu! Sbohem, sbohem. Napište mi pár řádeček, nenamahejte se mnoho, jenom o svém zdraví.“²²¹

„Dnes v noci jsem přemýšlela o Vašem slově: jsem skoro pořád doma. Ale vy nemáte být doma. Šimek nakazoval celý den venku na slunci, mezi stromy! Za měsíc je podzim a vy jste se nic nesebral. Já žádnou Hallskou vodu pít nebudu! A nepracujte teď nic aspoň 4 týdny to vydržte, prosím Vás. / Neměl byste udělat tu Kefirovou kúru? Zesílil byste po ni. Prosím Vás, starejte se o své zdraví. Já se pozdravím a zase se budeme trápit pro Vaši nemoc jako letos pro mou. Mne umíte napomínat jako Mojžiš z hory. Ale sám!“²²²

„Ty bys zasloužil za uši vytahat. Mne napomínáš abych necestovala a sám se škrábeš po Milešovkách.“²²³

Uvedené ukázky naznačují, že Svobodová dokázala být i poměrně rázná. Jde tedy o další výrazovou polohu, kterou výbor potlačuje. Vyčítá Šaldovi, že ji neustále napomíná, aby myslela na své zdraví, a sám se o sebe nestará. Její komunikační strategií je v podstatě vydírání – „nebudete-li se léčit Vy, nebudu se léčit ani já“, příp. „nebudete-li se léčit, utrápím se“. Tato výrazová poloha je charakteristická využitím komunikační funkce direktivní.

Starost se však projevuje i v rovině praktické, materiální: „*Posílám Barušku, aby Vám udělala oheň! Vzkazte, co byste potřeboval, nebo kdy má zase přijít a co s obědem.“²²⁴* „*Drahý ty můj andělíčku, / prosím dnes je poslední den, kdy možno objednat nezdražený koks. Musila by báb ihned, ale ihned s penězy do plynárenského úřadu a objednat ho, zítra strašně stoupne. Není-li peněz, necht si sem bába zajde pro ně.“²²⁵* „*Prosím, aby Vaše bába kupovala na zbylé lístky, co jiného dá se koupit. Kroupy, krupky atd. Nebude nic k jama[?] za[?] hladu nebudeme říkat, co rádi a co nerádi. Dají se upravit na dobré způsoby a dostane je v každém krámě. / Kdyby vy jste je nejedl, budete je mít jako*

²²¹ Rukopis dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi z 15. června 1903, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka XI.

²²² Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, tamtéž, složka VIII.

²²³ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, tamtéž, složka II.

²²⁴ Rukopis dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi z 2. prosince 1918, tamtéž, složka XVIII.

²²⁵ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, tamtéž, složka XV.

*potravu pro služku. Dejte ji rozhodně dost peněz na to. Pak byste měl mít doma pytel brambor. Přejde to mnohem levněji. To domluvíme ještě. A zeleninu.*²²⁶

Komplementární k této sebestylizaci je stylizace adresáta do role **dítěte**. Je zřejmá již z ukázky uvedené výše (poslední citace na str. 71), zřetelněji ji pak představují tyto úryvky dopisů: „*A já prosím: učil's mne po Napoleonsku odbývat korespondenci. Zaber se do knihy můj milý hošíčku! Pracuj! Mně to již děsí! Do 60 ti let by se to takto protáhlo. Neodpovídej hněvivě ani výmluvkou! Pracuj děťátko. / Přejdu se na tebe podívat o sedmé a odejdu za půl hodiny, abych nerušila. [...] Ne abys mi v odpovědi zaplakal, že nelze! Je nutno! A nelze li psát v Praze, zítra najdu trucovnu v zahrádce a zavru tam Frantiska s kachničkami a s rybníčkem do zahrádky!*“²²⁷; „*Tys takový hošíček. / Člověk se o Tebe stará, věnuje Ti všechnu něhu, všechnu pozornost, mazlí se s Tebou, dýchá Tebou, kolébá Tě, z klínu Tě nedává. Ale musí třeba odskočit pro láhvičku s mlékem na dvě minuty, aby ji milému hošíčkovi donesl. A nechá Tě pět minut o samotě. A Tobě se zdá, že nikdo nikdy nebyl tak zanedbávaný, zapomenutý, pohrdaný, jako jsi Ty! Anebo se člověk rozstíně a nemůže se starat o chlapečka, musí se starat o sebe chvíli. A chlapeček pláče a hledá hračky, zabývá se kdečím, protože ho celý svět opustil, jak se mu zdá. Ano, takový je můj malý František, náladička malá!*“²²⁸ Jde o stylizaci založenou ne toliko na obsahu, jako na způsobu vyjádření (jazykové stylizaci) – úryvek napodobuje mluvu matek s dětmi, charakteristickou nadužíváním deminutiv, četnými osloveními v textu, posunem v kategorii slovesné osoby a užíváním imperativů. Na jiném místě pak Šaldu explicitně nazývá dítětem: „*Já vím, jak Ti je. Mně je stejně, mne všechno bolí, co Tebe bolí, Ty můj veliký dětský genie. [...] Tys takový neposlušný, Ty mně nedůvěřuješ. Ty důvěřuješ jen sobě. A jsi dítě, takové báječné sladké moje dítě, které zůstane do stáří takové*“²²⁹

„Módní pudl společnosti“²³⁰

„Včera ku př. jsem nebyla od sedmi hodin rána kdy přijela matka od bratra sama až do jedenácti hodin večer ani na vteřinu Bylo u mne za ten den 35 lidí. Myslíte že se to dobře pracuje a myslí a že tu chvíli kterou píšu Vám předešle není jen ukradena chvíle

²²⁶ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi z let 1913-1916, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka XIII.

²²⁷ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, /1912/, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka XII.

²²⁸ Dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi z 9. ledna 1913, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 289.

²²⁹ Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, tamtéž, s. 82.

²³⁰ Označení R. Svobodové z rukopisu nedatovaného dopisu adresovaného F. X. Šaldovi, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka IV.

vzpomínaných muk. / Musím z Prahy nebo přestat myslet a psát. [...] Věřte mi já jsem tak uhučena lidmi že snad nebudu smět jednou ani tiše umřít. Já snaším ty Dostojevského muka vezně který netrpí vyhnanstvím ale tím že není nikdy sám. / A jen tak dovedu žít! [...] Ne vy si to nedovedete představit, rozhodně nedovedete co zkusí takový modní pudl společnosti.“²³¹

„Milý příteli, / šla jsem včera k Vám a byla už úplně oblečena, když přišla bába Kalvodová. Vypudila jsem ji a jdu ke dveřím: paní Teréza Nováková. Odcházím a ve dveřích: paní Anna Havlíčková. Odešla, bylo půl druhé. Po obědě Klášterský, paní Bohuslavová, Veselíková, Brichtová. Vycházím v pět hodin z domu a potkám Emanuela rytíře Stehlíka z Čenkova a Treustättu s malou rytířkou a starší rytířkou. Doprovodili mne kolem Vašeho domu a ne se jich zbýt. Pořád je někde zanechávám a oni, že taky. A tak jsem i zpět šla kolem Vás, rozloučila se s nimi a potkala švagra, který mi tři čtvrtě hodiny povídal, jak mu nedošlo včas dříví, a bylo půl osmé, došla jsem domů všechna umořena a přišla Milka. To je Knut Hamsun, Královna ze Sáby. / Jak ten hloupý život vydržím, nevím.“²³²

„Milý příteli, / jsem v Praze, ale pokud možno na zapřenou. Je mi třeba tolik samoty a odpočinku jako nikdy. Ráda bych se vzpamatovala a našla poněkud sebe samu. / Ale lidé jsou málo delikátní. Já dám říci Mile, že přijedu až za týden, ale ona mně ten večer pozná na ulici a přijde ihned. Před Z.[?] jsem se taky chránila a taky nechránila. / A přece se mi zdá, že jsem měla za léta jedinou krásnou chvíli, kdy jsem teď, na Moravě, se položila odpoledne jednou na seno a všichni mysleli, že spím a já nespala. A oni mi dali pokoj.[Věta přeškrtnuta – pozn. aut.]. A já si říkala ‚Tahle samota, ta malilinká chvílička samoty ti musí vystačit na léta!‘ / A skutečně, nikde jsem nebyla sama. Vezli mne tam, vezli mne domů jeden mne podal druhému poněvadž pro živého Boha, nesmím zůstat sama a dovezli mne až do samé Prahy, jako četníci šupáka. / A tady čekali a každý měl svou hrstku slzí, jednoho bolela hlava a druhého pata a to jsem musila hned vyslechnout a přečíst. / Tloukla bych lidi pěsti do nosu, zrovna do prostřed obličeje.[Věta přeškrtnuta – pozn. aut.] / Jaké je to mazánkovství!“²³³

²³¹ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka IV.

²³² Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 205.

²³³ Pravděpodobně fragment rukopisu nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka VI.

Spoluredaktorka

„Časopis bez Vás vydávat nebudu. Nikdo by ho také prostě se mnou nevydával. [XXX] jste Vy. Mně lidi svezou, ale až za Vámi. Také netoužím ani na chvíli po časopise bez Vás. Smysl má jen s Vámi a nemá ho bez Vás. A proto passons[?!] / Nedružím se s nikým jenom s Vámi a jenom s Vámi. Mladý muž řekl Proč když člověk řekne slovo Salda vzpomene si ihned Svobodová. Proč si není možno myslet jednoho bez druhého. Píše se to Svobodová a čte se to Šalda. / Kdybychom měli časopis, byl by uz[?] hodně mladý, mladý, mladý.“²³⁴ Zároveň tím do stejné role stylizuje adresáta.

5.2 Sebestylizace F. X. Šaldy v dopisech Růženě Svobodové

Stejně jako u R. Svobodové, i u Šaldy nacházíme výraznou sebestylizaci v sebesnižování.

Sebesnižování

„Tři dny jste se modlila a plakala...a za mne! Vždyť já jsem nehoden – Vy nevíte, jak mne to svírá[?] srdce, že nejsem hoden. Mne nespasil nikdo a nic, leda Vaše slzy. / Jak je to k smrti krásné jak je to čisté. / Já kdybych žil tisíc let Vám se za to neodsloužím. / To je krásné jako závrať, jen pomyslení na to. / Můj anděli boží.“²³⁵

„Vy již jste na mne zapoměla docela? Připadal jsem si tyto dny stále jako něco, co vypadlo, ale pro co se nikdo nezvedne a přes co se půjde dál. A snad ani za zvednutí nestojím.“²³⁶ Srovnajme podpisy: „Votre très – humble serviteur F. X. Š.“²³⁷, „Váš docela poslušný služebník / F. X. Š.“²³⁸, „oddaný služebníček / František.“²³⁹

I Šalda je nesmírně vynalézavý v metaforách vlastní nízkosti, nicotnosti, ubohosti a neschopnosti: zvíře v prachu („[...] a k Vám, až přijdete, neodvážím se vůbec povznést zraku, jak se sluší na zvíře v prachu.“²⁴⁰), červ („Děkuji tisíckrát za seslíček, je hoden

²³⁴ Rukopis dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi ze 7. října 1915, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka XVII.

²³⁵ Rukopis dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, /25. srpna 1899/, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka XVIII.

²³⁶ Rukopis dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové z 24. ledna 1899, tamtéž, složka XVIII.

²³⁷ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, tamtéž, složka II.

²³⁸ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, /1899/, tamtéž, složka XVIII.

²³⁹ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, tamtéž, složka XLV.

²⁴⁰ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, /1899/, tamtéž, složka XVIII.

krále a ne mne červa.²⁴¹), vyschlá studna („*Já cítím, jak jsem vyschlá studna, jak nikdo nic ze mne již nevyváží, a já slyším ten ironický – zlý, strašný – skřipot řetězu, jenž vynáší prázdný okov. Prázdný, snad je v něm jen trochu bláta nebo žížaly nebo jiná havěť a hnus.*“²⁴²), žebrák („*A vidím se jako žebrák, který prosí před vraty dvoru, hluboko mezi lesy, u tmavé, zlověstné vody.*“²⁴³), schnoucí strom („*Jsem nějaký schnoucí strom – cítím to den ze dne určitěji. Všechny poloviční talenty měli by býti shazováni z nějakého Taigetu obecním nákladem.*“²⁴⁴), zpráskaný pes („*Jsem nemocný, v jádře duše zasažený. Jsem takový zpráskaný pes vyhozený před vrata života, tak hluboko zhnusený vším.*“²⁴⁵), první schod a odložený kabát („*Že se spojujete přátelstvím se Sládkem, s člověkem, který je mým nepřitelem a velmi surově proti mně vystupoval, mne chvíli bolelo, ale uklidnil jsem se, když jsem pochopil, že je to tak rád světa: první schod je proto, aby se na něj vystoupilo a šlo pak výše, první schod je také ten, kde se čistí obuv. Goethe mluvil o překonaném styku jako o obnošeném a odloženém kabátě, odložené rukavici. A v tom jsem se, jak jsem Vám říkal vždycky, s Váňou potkali.*“²⁴⁶), plaz, mlok („*V ještě jiný pramen smutku a lítosti je v přílišné kráse: člověk se nemůže dlouho udržet na její výši, uvidí najednou, že není dítě slunce a čistého éteru, ale plaz a mlok zemní a vodní, a musí nakonec dolů, do vlhka a do tmy – a to pokořuje a tiskne.*“²⁴⁷), leklá ryba („*Ale já nebudu psát nikam, v Rozhledech nebude tentokrát také nic. Já jsem leklá ryba. Nač psát, když nic z toho, jen mdloba, to vědomí, že jen se vyplňuje starý kruh, aby se začal týž nový? Já jsem tak unavený již, tak mdlý. Pro nic to nebylo, pro nic. Nikomu ničím nebylo. Ani práškem jsem nikde nepohnul. Nic nesdělil; ta hradba, ten žalář toho já zůstal stejný, stále zamčený. Já jsem leklá otrávená ryba, která chce jen pryč z těch strašných vod, v kterých hyne, pryč odtud, z té bahnitě vlašné louže. Pryč odtud a pryč z literatury.*“²⁴⁸), vrak („*Ale teď není už sil. Jsem jen vrak a ten hledá tiché vody, kde by se mohl ponořit nejlépe ke dnu.*“²⁴⁹) atd.

²⁴¹ Nedatovaný dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tíživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 223.

²⁴² Nedatovaný dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tíživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 179.

²⁴³ Nedatovaný dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové, tamtéž, s. 175.

²⁴⁴ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka XXXII.

²⁴⁵ Dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové z 28. srpna 1896, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tíživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 130.

²⁴⁶ Dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové z 12./13. listopadu 1895, tamtéž, s. 105.

²⁴⁷ Dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové z 10. září 1901, tamtéž, s. 210.

²⁴⁸ Dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové z 12./13. listopadu 1895, tamtéž, s. 105.

²⁴⁹ Rukopis dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové z 10. října 1900, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka XXI.

Ve vztahu se považuje se za obtíž a příčinu utrpení R. Svobodové: „*Má drahá přítelkyně, / stále cítím, jaký zlý trud a jaká zlá námaha Vám jsem. Balvan, kterým těžko lze pohnout – takový nudný[?] a trudný balvan. / Tak cítím od předvčerejška, jakoby ležel i na mně. / A to je celý rozdíl mezi námi: Vy jste mně opojením, stále a znova a znova – a já Vám námahou. / Já myslím o tom dávno a dávno. / Mně se stále zdá, že já jsem poslední Vaše slabost – poslední hadříček minulého šatu a světa. Hadříček soucitu a slabosti a že se nepřiodějete září a radostí, pokud ho neodhodíte a nesmetete dotykem dvou prstů – jen dotykem dvou roztržitých prstů – ano tak, bez námahy a velkého pozoru a chtění: nesmí mít pro Vás větší důležitosti. / Ale Vy jste silná, vím to: Vy setřesete lehce, jako setřásají ti, kdo se nemohou zdržovat a na ně z dálky volají a kývají šátky davů k zápasům. / Vy jste silná a budete. –²⁵⁰; „*Jak se Vám vede? Ulehčilo se Vám, když Vás neobtěžuju, zajisté.*“²⁵¹ Srovnejme, jak ohlašuje svou návštěvu: „*Večer dovolil bych si Vás navštívit na chvíli kolem sedmé, kdybych věděl, že Vás nebudu obtěžovat.*“²⁵² nebo „*Dovolíte-li, budeme o něm mluvit v pondělí odpoledne, kdy Vás chci navštívit, smím-li totiž. Bojím se, že se Vám stávám obtížným, nestal-li jsem se již dávno. V takovém případě, prosím, dejte jen svojí Mary ordre, který dáváte při návštěvách à la pí Roháčková nebo Mme Lošťák: nebud’te pro mne doma.*“²⁵³*

Zároveň se sebesnižováním se objevuje **vyvyšování adresáta, jeho zbožštění**: „*Pohádka má, poklade, zázraku, tak Tě zvednout vysoko, vysoko nad nehodnou hlavu, nad bijící srdce a ukázat Tě světu, nové rozkvetlé Světlo – to by bylo vysvobodit sebe a posvětit sebe a s tím spolu všechno nevysvobozené a nesposvěcené.*“²⁵⁴; „*Růže, Ty Milosrdná, Ty Milostivá. Libám Tvoje ruce, Ty sladká, všechno jsi dala, víš a věříš a všechno vezmeš, prosím na kolenách, všechno, ano? Milost bude celá, až všechno vezmeš, jako jsi všechno dala. Věříš, že jsem Tvůj a odevždy a provždy, moje Paní, moje Lásko, můj Bože. Sladká a plná milostí.*“²⁵⁵; viz též přílohu č. 1. Připisuje Svobodové božské atributy, využívá litanická oslovení apod.

První ukázka taktéž ilustruje velmi časté užívání symboliky světla v souvislosti s charakterizací adresáta: „*[...] Vy jste dítě světla a nemůžete nesvítit a nemnožit světlo*

²⁵⁰ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka XXV.

²⁵¹ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, tamtéž, složka I.

²⁵² Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, tamtéž, složka XXXIX.

²⁵³ Rukopis dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové z 23. března 1894, tamtéž, složka XV.

²⁵⁴ 15. dubna 1898, Šalda RS, výbor s. 161

²⁵⁵ Nedatovaný dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 61.

jako květ nemůže přestat vonět.²⁵⁶ „Slyšel jsem, že jste odjela až ve středu; rád byl bych s Vámi mluvil před odjezdem (mnoho temných vod se steká na duši v samotě a ony touží po paprsku, který by pronikl a zjasnil), ale pochopil jsem, že bych Vám byl nepříšiel vhod“.²⁵⁷ oslovení „Má drahá světluško“ a mnohé další. Stejně tak využívá světelné symboliky v souvislosti se Šaldou R. Svobodová: „Víš než jsi přišel ty, myslela jsem že jdu ale do tmy. A svět byl hořký a prázdný a bez víry. A teď se rozdělil sebou ve tmou a světlo. Světlo je tam kde jsi ty.“²⁵⁸ „A vy, který máte Mojžíšovu hůl dáte z každé skály suché a pusté vytrysknouti pramenům. Paprsky vašeho procítění pozlatí a odrazí se ostrým světlem i ve špinavých okénkách chudých domků na horách a učiní je podobny drahému kovu.“²⁵⁹ apod.

Sebelítost

„Včera jsem mel smutnou samotářskou neděli; pozván jsem nebyl, vyloučen jsem byl, nestojí se o mne, nestojí. / A vím, že jsem vydán na zahynutí.“²⁶⁰

„Já jsem smutný člověk, s kterým se špatně zachází. / Nemyslím než na kohosi – a ten kdosi není hodný na mně. / Jsem blázen: náleží mně vyláti. / Nepěkné jest žítí.“²⁶¹

„Vzácná přítelkyně, / píšu Vám poslední pozdrav z chudoby: zítra odjíždím odtud a sice, poněvadž mne v Praze nikdo nečeká a o mne nestojí, do Uhřetěbova.“²⁶²

„Vidím na všech stranách ohromnou indolenci: zakládáme list, zakládáme jej pro sebe, každý měl by být na místě s nejlepším – a zatím dává se každý prosit nebo posílá vymetené šuple, odpadky a drobečky. / Já sám přispěl rád vždycky každému, kdo byl v tísní – o mne se nestará nikdo.“²⁶³

²⁵⁶ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové kolem roku 1904, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka XXVII.

²⁵⁷ Rukopis dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové z 19. září 1900, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka XXI.

²⁵⁸ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka II.

²⁵⁹ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, tamtéž, složka IV.

²⁶⁰ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové kolem roku 1904, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka VI.

²⁶¹ Rukopis dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové z 9. února 1916, tamtéž, složka XLVIII.

²⁶² Rukopis dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové z 29. července 1901, tamtéž, složka XXII.

²⁶³ Rukopis dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové z 18. prosince 1907, tamtéž, složka XXXVIII.

„Sedím den co den ve své černé židli, široké jako budka hlídače a hluboké jako sud Diogenův, a vyhlídávám vlaky, veselé výletní vlaky, obsazené smíchem a radostí, jež vysílá kolem mne hodina za hodinou a v nichž není pro mne místa.“²⁶⁴

„Já nesmím mít již sebe tišší a pokornější sen, aby se mi nepokazil a nerozbil.“²⁶⁵

„Já si nemohl až do včerejška představit, že Vás může můj smutek roztrpčovat a pohoršovat a že jej můžete nenávidět. Neboť s mým smutkem to bylo podivné. Já nebyl smutný proto, že jsem byl nemocný, já byl smutný proto, že mně Vás bylo líto. Nebylo dnes, abych si neřekl: hle, život si jí znesnadnil a ztížil a možno i pokazil. A proto býval jsem k neutěšení smutný, tak smutný, že to každý vyčetl z mé tváře a ptal se: proč jste tak smutný? Moser, když mě vídal takového, chtěl mně vyzvednout rukou a křičel: Ježíší, hlavu vzhůru, hlavu vzhůru, takhle nebudete nikdy zdráv. / Ale já nemohl nikomu povědět pravdu a říci, proč jsem smutný, a tak jsem říkal jen na vysvětlenou: vždyť vidíte, jsem nemocný. A zvykl jsem si říkat to i Vám, neboť, pověděl-li jsem pravou příčinu, hněvala jste se.“²⁶⁶

Mnohokrát opakovaným motivem je „já jsem Vám dal všechno, co jsem měl, celou svou duši, a nemám už nic“: „Vy mně křivdíte, ale i já budu ospravedlněn, a cítím, že není daleko již k tomu. / Moje ospravedlnění bude ospravedlnění chudých a vdov. Netvrším, že jsem Vám dal mnoho – vím sám nejlépe, že to bylo málo –, ale bylo to všechno, co jsem měl. / Byl to vdovin groš.“²⁶⁷; „Ne, já vím, že nedal jsem světu nic, co by stálo za řeč. Já vím, že měl-li jsem co, chránil jsem to pro náš styk dnešní i příští. Já vím, že jsem chránil sladkost medu pro nás. Netvrším, že jsem dal mnoho: ne, já vím, že toho bylo málo, snad skoro nic – ale bylo to moje všechno. V tom je moje ospravedlnění. / Byl jsem vždycky chudý a smutný člověk.“²⁶⁸

Trpící duše

„Drahá přítelkyně, / buďte požehnaná za včerejšek. Já myslil už, že jsem Vám odhozenou rukavicí a trápil jsem se proto děsně. Vy vůbec nemáte představy, jak já se k

²⁶⁴ Nedatovaný dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tíživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 185.

²⁶⁵ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové kolem roku 1896, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka XVI.

²⁶⁶ Nedatovaný dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tíživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 236.

²⁶⁷ Dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové z 11. března 1910, tamtéž, s. 280.

²⁶⁸ Nedatovaný dopis F. X. Šaldy R. Svobodové, tamtéž, s. 231-232.

vůli Vám mučím. A vězte, že i když jste nejlaskavější ke mně, ještě i z toho si vyberu ostny pro svoje rány – protože moje jádro[?] je sebemučitel již od přírody.²⁶⁹

Jako **příčina utrpení** je několikrát explicitně označována R. Svobodová: „Má drahá milostpaní, / já přece píšu několik slovíček. Vy jste má jediná drahá a nikoho již nemám na světě mimo vás. Já umřu, musím umřít, protože mne přechážíte.“²⁷⁰; „Proč mně tak srdce rozdíráte?“²⁷¹; „Okouzlíte mně pokaždé znova, kdykoli Vás vidím, kdykoli Vás slyším. / Jste jako pramen, jehož hudba nikdy neunaví, dobrodiní země, milost nebe. / – Proč mne trápíte?“²⁷²

Trápí ho její nemoc: „Ať je Vám lépe. Každá vteřina, kterou stůněte, mne vraždí. Pomněte toho!“²⁷³; její hektický život: „Milá přítelkyně, / prosím Vás, zjednodušte Svůj život! Vždyť je to šílené, jak to vedete: Vy na sebe valíte hory starostí a zájmů – pod tímto napjetím musil by se sesout každý člověk. Vy jste přepnuta, předrážděna: já to vidím – já, který umím pozorovat jako nikdo druhý. / Což nechápete mých muk: vidět to, vidět to všechno, jak se ženete do záhuby – a nemoci pomoci, nemoci zasáhnout! Nemoci odvrátit! Což tomu nerozumíte, jaké je to utrpení. Mám chvíle, kdy jsem blízek šílenství proto. Stále se mi zdá: Ted', teď musíš vykřiknout, vpadnout do uzdy tomu spřežení, které se řítí splašeně. [...] Jiným je všechno jedno, jak to vedete – ale ne mně. Já tuším, já slídím do budoucnosti. Já slyším hovořit stíny u cest. [...] A zdá se mně, že by mně bylo lépe pod zemí, než přihlížet, musit přihlížet k tomu všemu.“²⁷⁴; to, že mu nepíše: „Včera dopoledne přišel konečně první dopis od Tebe. Bylo mně již zoufalo, tak zoufalo, že jsem i Pujmanovi žaloval, jak trpím tím, že nedostávám listu od Tebe. Nyní jsem pokojnější.“²⁷⁵ a především neustále přítomný pocit, že pro ni nic neznamená, mnohokrát opakovaný: „Já vím, že Vám nejsem ničím, ani touhou srdce, ani potřebou duše.“²⁷⁶, „Vidím, že Vám nic nejsem, nic.“²⁷⁷, „Jak jsem ti málo! Vidím, že jsem ti málo. Hmatám to plnými rukama nyní skoro

²⁶⁹ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka XXIV.

²⁷⁰ Rukopis dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, /3. 8. 1899/, tamtéž, složka XVIII.

²⁷¹ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, tamtéž, složka III.

²⁷² Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka VIII.

²⁷³ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, tamtéž, složka XLVII.

²⁷⁴ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, tamtéž, složka XXXVIIIa.

²⁷⁵ Rukopis dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové z 23. června 1916, tamtéž, složka XLVIII.

²⁷⁶ Dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové z 18. srpna 1896, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tiživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 127.

²⁷⁷ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové kolem roku 1896, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka XVI.

za každým krokem. A zmlkám bolestí. Jen to! Jen to!²⁷⁸, „Pláču, jak jsem Ti málo, jak jsem Ti málo!“²⁷⁹

Milující muž

Vedle dopisů s vypjatými sebestylizacemi a stylizacemi adresáta (příloha č. 1a), nalézáme i listy méně exaltované. Následující dopis považujeme za to nejkrásnější, co Šalda R. Svobodové napsal, a klademe si otázku, proč nebyl zařazen do výboru. I zde jde o výraznou sebestylizaci, avšak v celkovém výrazu prostší a upřímnější.

„Nevím, co bych Vám mohl napsat než to:

- Vezměte mne za podušku pod svou unavenou hlavu.

Jsou duše, jež lze hnísti jako věci. Tak poddajné jsou a učelivé. Tak zachovávají otisk ruky, tlak dlaně, její teplo a vůni.

Má je z nich.

Mnoho lidí hledá lehnout, kde by nejméně tlačilo, kde by se nejlépe snilo, nejměkčeji leželo v nemoci. Celý život hledá jen to: pohodlí a příjemnost a bezpečnost. Ale nenajde v čas nouze, protože je nízká a protože měkké prachové peří roste jen na těch pohádkových housatech, o jejichž umdlené pasače se svislým prutem na sklonu večera jste kdysi v zamotaných vláknech tak krásně zpívala.

Vy jste nehledala nikdy podušky pod svou hlavu. Vy na kamení úmyslně jste spávala, o každou hranu a každý obětní kámen hlavičku ubíjela až krev crčela.

Vezměte ji alespoň teď, kdy hlavička bolí a čelíčko pálí.

Ta poduška je Vaše, celá Vaše. Z bílých housat illusí a snů je tam peří. Ze všeho co zahynulo na cestě.

A snad i mělce a pokojně se Vám bude chvílemi aspoň snít na ni. Snad i o Slunci zdát, o první májové jeho pršce.

A pak, ona Vám zůstane vždy věrna. A bude tak šťastna, že bude smět chovat Vaši zázračnou sladkou hlavu, a nebude vám tvrdá, věřte mi.

²⁷⁸ Rukopis fragmentu neúplně datovaného dopisu (v úterý 7. srpna) F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka XIV.

²⁷⁹ Rukopis fragmentu neúplně datovaného dopisu (ve čtvrtek 8. srpna) F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, tamtéž, složka XIV.

A povězte mi, co jsme to donesli ze života? Uzlíček, malý uzlíček? A v něm peří z pobitých ptáků? To pod hlavu, vidíte, aby netlačila, až budeme spát?

- Vezměte mé srdce za podušku pod svou unavenou hlavičku.

- Snad zdřímnu pak obě.²⁸⁰

Opakují se ujištění, že ona je jediným smyslem jeho života: „*Můj život bez Vás nemá smyslu. Netěší mne nic, zpusnulo všechno naráz. Namáčím péro a tážu se hned: nač? proč? A je mně ošklivo z péra, ze zbytečného mého života. Všecko ztratilo naráz svůj smysl, zbývá jen nuda a ošklivost. – –²⁸¹; „Chci, musím Vám říci, že jste jediná pravda a důležitost mé bytosti a že kromě Vás nic ničím mně nebylo; že všechno čisté a dobré a silné a vážné, co bylo ve mně, upnulo se k Vaší bytosti a vzrostlo na ní a že kdybyste klesla Vy, strhnete mne s sebou tak jako strom, jenž padl, strhuje i břečťan, který se ovinul kolem něho. Chci Vám říci, že jste překlenula můj kraj, dopsala můj vesmír; že jsem z Vás učinil míru všech věcí a že na melodii Vašeho hlasu jsem intonoval svou větu; u Vás poznal jsem poezii a z Vás odvodil jsem si krásu, nebýt Vás, nepoznal bych ani jich a žil bych jako krtek. Do Vás vložil jsem kořeny svého života a z Vás vyvodím si jednou svou smrt.²⁸²*

Velmi častá jsou tvrzení, že trápí-li ji něco, netěší ho život a nechce žít: „*Kdyby Vám to ulevilo, v tu chvíli bych chtěl být mrtev. Netěší mne život, bůh ví, že netěší.²⁸³; „Mně jest třeba jen jednoho: abyste byla Vy zdravá a radostná. Není-li toho, nemohu psát – a nejen psát, nemohu dýchat a život jest mně břemenem, strašným břemenem. / Dělejte všechno, všechno pro svoje zdraví: uzdravujete-li se Vy, uzdravuju se i já – jinak hynu i já.²⁸⁴; „Má drahá přítelkyně, / jsem zoufalý: nechce se mně žít, když Vy jste nemocna. Musíte se dát řadně vyšetřit a pak všemi prostředky a silami léčit – ne takto: levou rukou a zbude-li chvílka po dvacetihodinovém denním programu pracovním. Nemocný jest v domě první, ale Vy krčíte se stále do koutka. / Venku je sluníčko a Vy stůněte: ne, nechce se mně žít.²⁸⁵*

²⁸⁰ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové kolem roku 1896, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka XVI.

²⁸¹ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, tamtéž, složka XI.

²⁸² Dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové z 5. července 1912, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 283.

²⁸³ Rukopis dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové z 22. ledna 1907, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka XXXVII.

²⁸⁴ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, tamtéž, složka XXVIII.

²⁸⁵ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, tamtéž, složka XXXI.

Spisovatel

„Ta přednáška o Sh. dává mně více práce, než jsem původně myslil. / Nechci psátí fráze, chci opravdu vystihnouti vývoj i to neměnné, nesmírné[?], co jest za ním – a to jest nesmírně, nesmírně nesnadné. Ale s tím, co jsem posud napsal, jsem spokojen. Mám již plné tři čtvrtiny, zítra – v neděli – dopíši čtvrtinu poslední; v pondělí ráno dodám rukopis Kvapilovi. [...] Myslím, že řekl jsem leccos nového, co nestojí v knihách o Shakespearovi. / Jest jen nutno, čísti neustále co nejvíce básníka a co nejméně komentary a kritiky. Ale těžké, nesmírně těžké jest, udržovati si delší dobu duši dosti citlivou a vnímavou pro jeho nejmenší, nejjemnější dotyky!“²⁸⁶ Taková vyjádření jsou však výjimečná. Častější je sebesnižování: „Že jsou mé práce slabé, ubohé a zmatlané, vím příliš dobře. Ale na těch nedá se nic zachraňovat – o jednu zmatlanou větu víc nebo míň v nich, nic nerozhoduje: jako celek a komposice jsou [XXX]. Kdežto Vaše práce jako celek a komposice jsou veliké básně.“²⁸⁷ „Italský list by to mohl býti, ale ten, bude snad lépe, rezervujete-li pro běžná čísla Volných směrů: bude snad spíše essayí než belletrií, a moji chlebedárci chtějí výslovně almanach belletristický: jen od chud'asů, jako jsem já, kteří neumějí belletrii a vůbec nic kromě essayí, přijme se výjimečně a z milosti snad essay, jako se berou na výstavu od hloupých a neumělých venkovských ševců i střevíce nebo holínky – ale od městských, kteří umí dělat bryněrky a schrnovačky, požaduje se toto vyšší umění.“²⁸⁸ Poslední ukázka pak odkazuje k sebestylizaci do role **redaktora** (v tomto případě redaktora Volných směrů).

To nejlepší, co napsal, nebylo samozřejmě inspirováno nikým jiným než R. Svobodovou: „Vy píšete, že jsem o Vás veršičku nenapsal. Křivdíte mně: nejlepší, co jsem napsal (myslím, že jest to ‚Ironický život‘, poctivá, přísná věc, myslím), jest inspirováno Vámi: jest to zoufání zakuklené novelisticky, ale zoufání ze strachu o Vás. Přečtěte si poslední resumé, poslední kapitoly (IV), až vyjde. A kde jest co lepšího v mých pracích kritických, v člancích, esejích, vše je inspirováno Vámi: lidé to vědí, každému to říkám a povím to nahlas strašným vzkřiknutím ještě, než zemru.“²⁸⁹

Spisovatelství ho však ne vždy těšilo, necítil se být ustrojením spisovatel: „Nejsem člověk spisovatelský, psaní mne namáhá nad míru a víc než namáhá: oškliví mně život.

²⁸⁶ Rukopis dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové z 18. března 1916, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka XXXIX.

²⁸⁷ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, tamtéž, složka X.

²⁸⁸ Rukopis dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové z 18. srpna 1903, tamtéž, složka XXVI.

²⁸⁹ Dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové z 24. července 1907, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 271.

Kdyby byli bývali moji rodiče jen trochu moudří a opravdu starostliví o mne a kdyby byli jen povrchně prozkoumali a poznali mé ustrojení, nebyli by mne nikdy dávali na studie a neodsuzovali k životu v městě. Já měl býti oráč, který píše svou brázdou, ne písař; já měl večer přehlédnouti brázdy, vyorané svou rukou[?], jen pak byl bych pokojně spal. Takto mrakem ořu mlhy a dýmem rozšlehuji kouř; a všechno, co provádím, jest mátožné a nechává na dně srdce hořko a popel. ²⁹⁰

Starostlivý

„A buďte na sebe opatrná. Strašně mne rozrušuje, že provádíte takové kousky jako šplhání na věž. Chci psát paní Benešové a prosit ji, aby Vás nikam nepouštěla samotnou. ²⁹¹; *„Mám o Vás starosti. Kdybych žil v starých Čechách, říkali by mně místo Šalda, Starostín.* ²⁹²

Mnohokrát opakuje, že její zdraví je pro něj jediná důležitá věc na světě: *„Píšete, že se Vám vede dobře: kéž by to byla pravda! Nemám dnes jiného přání na světě než toto. [...] Pozdravuju Vás tisícem pozdravů: buďte zdráva, buďte zdráva – jen to je důležité na světě a již nic jiného.* ²⁹³; *„Jak se Vám vede? Cítím, že jen zde jsem vážně zranitelný. Ostatní jest hřích a neslušná kokettnost.* ²⁹⁴

Sebestylizuje se dokonce až do **lékaře**: *„Mám nesmírné starosti o Vaše starosti. / Prosím Vás, beřte tyto pilulky, které posílám, a sice dnes 2 a zítra a násl. dny 3 denně. Jest to nejlepší preparát, má velkou cenu diagnostickou – nemůže úplně nic škodit. Ve 3 – 4 dnech musí se ukázat, že prospívá srdci i nervům. / Vezměte vždycky po jídle – nezapomeňte na to, prosím. Jest to velmi důležité a já mám velké starosti. Lékař Vám nepomůže, já sám musím Vás vyléčit a doufám toho. [...] Nebeřte žádných jiných léků než ten zde – nic vedle něho!* ²⁹⁵; *„Musíte se léčit hned jak přijedete. Musíte být zdravější. Nemám smyslu a účelu na světě: rád bych někoho léčil. A ostatně: ně někoho – já nemám rád lidi.* ²⁹⁶ (Dále viz přílohu č. 5.) Poslední ukázka zároveň předjímá další sebestylizaci:

²⁹⁰ Rukopis dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové z 11. září 1916, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka XLVIII.

²⁹¹ Nedatovaný (pouze 2. května, bez roku) dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tíživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 225.

²⁹² Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka XXXVI.

²⁹³ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka XXVIII.

²⁹⁴ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, tamtéž, složka VI.

²⁹⁵ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, tamtéž, složka VIII.

²⁹⁶ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, tamtéž, složka VIII.

Samotář, opuštěný člověk

„Byla doba, kdy jsem žil jako pták na skalách, ale Vás dráždila ta má chorobná, němá a ponurá samota, posílala jste mne stále mezi lidi, psala mnoho pedagogických listů, jak z urputného misantropa mám se stát lidštějším a bližším společnosti. A dnes? Naučil jsem se nevyhledávat společnost, ale přijímat ji, když přijde, pochopil jsem, že i v ní může být člověk sám a že srdce zůstane samotářem a tisíc metrů nad lidmi i uprostřed nich. A Vy? Bijete do mne dnes za to a mluvíte o trhu. Ne, já nemám s trhem co dělat, ne, ani se společností, ale Vy jste již celá jejich, neuděláte krok proti ní.“²⁹⁷

„Já neměl nikdy přítel – jsem takový nespolečenský, nevniterný tvor.“²⁹⁸

Cítí se sám a adresáta stylizuje do **jediné bytosti, kterou na světě má**: „Milá paní, / i já Vám chtěl říct tisíc věcí a vlastně ne tisíc – jen jednu jedinou, a to tuto nejstrašnější: jak jsem sám, jak jsem strašně sám na světě a jak nemám nikoho než Vás – které vlastně nemám a od níž mne dělí celé peklo věcí, nálad a rozmarů věcí. [...] Piště mně, odjedete-li; nezapomínejte, že nemám nikoho na světě než Vás a že jsem strašně sám, strašně sám. (Proto jsem vlastně roztrhl obálku, abych Vám to řekl.)“²⁹⁹ „Proč mne trápíte? Což nevíte, že nemám nikoho na světě než Vás?“³⁰⁰

Nemocný člověk

Své zdraví, resp. nemoc Šalda ve svých dopisech tematizuje velmi často, avšak ne tak obsírně jako v následující ukázce: „Drahá přítelkyně, / mně není huř pro Mrštíka [...]. Můj život je dnes se všech stran tak podmíněný a umělý, že stačí, aby podrazil vítr jednu tyčku a přítel Yorick dofilosofuje. / Žiju od milosti a účinku několika léků. Jejich působivost se dá snad ještě o dva tři stupně napnout, ale pak je konec, poněvadž každá působivost má svoji osudnou, nepřekročitelnou mez. Každý ten prášek jakoby říkal: přenesu tě ještě dnes, ještě zítra, ještě týden – ale pak nepřeskočíš-li sám, jsi ztracen. / Jindy bolela-li hlava, vzal jsem prášek a za hodinu bylo dobře. Později než přišlo dobře, trvalo to déle: dvě hodiny, pak tři – až na konec dobře nepřišlo. Musil jsem vzít dva prášky a dnes nepříjde dobře ani po dvou. Jindy nemohl-li jsem spát, vzal jsem prášek a usnul jsem. Dnes neusnu, kdybych jich vzal osm. Snad je jiný ještě, po němž usnu, ale i ten doslouží. / Čtu Nietzscheovu Moral

²⁹⁷ Nedatovaný dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 152.

²⁹⁸ Nedatovaný dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 32.

²⁹⁹ Nedatovaný dopis (pouze 1. září večer) F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové, tamtéž, s. 276.

³⁰⁰ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka I.

*für Aerzte, kde přikazuje lékařům „neživit, ale vraždit“ a vzpomínám si na jednu větu ze Zarathustry: Man soll am Unheilbarem kein Arzt sein. Odpusťte mi to nechutné thema – psal jsem to, jen abyste si nemyslila, že Mrštík je to, z něhož mne bolí hlava a mícha. / Váš oddaný / F. X. Š./ Zahod'te, prosím, ten list – je tlachavý a hloupý!*³⁰¹ Šalda sice prosí, aby Svobodová list zahodila, ale přesto jí ho poslal. Chtěl tedy, aby o jeho zdravotním stavu věděla. V opačném případě by tak neučinil, protože dopis žádné jiné informace vyjma této nepodává (citujeme ho v plném znění).

5.3 Shrnutí

Při dokládání jednotlivých sebestylizací (event. stylizací adresáta) jsme značnou pozornost věnovali sebesnižování. Jde o sebestylizaci nejvýraznější a v podstatě neměnnou a stále přítomnou. Objevuje se ve velké míře jak u R. Svobodové, tak u F. X. Šaldy. Četnými ukázkami jsme se pokusili ilustrovat, jak vynalézaví byli oba pisatelé ve způsobu zobrazování své domnělé „nizkosti“, nicotnosti a neschopnosti. Nejzřetelněji se sebesnižování projevovalo v rámci milostného vztahu a sebestylizace spisovatelské.

Jejím doplňujícím protějškem je, opět shodně u obou komunikantů, stavění adresáta nad sebe, jeho vyvyšování až zbožšťování. V této souvislosti dodejme, že především F. X. Šalda psal vypjaté dopisy adorující R. Svobodovou a její dílo (viz přílohu č. 7).

Z pragmatického hlediska jde v tomto případě o exemplární příklad extrémního uplatnění Leechovy zdvořilostní maximy ocenění a skromnosti, kdy vlastní přednosti jsou minimalizovány a nedostatky maximalizovány, zatímco partnerovi přednosti jsou maximalizovány a jeho nedostatky minimalizovány.³⁰²

Sebestylizací velmi blízkou sebesnižování je sebestylizace trpící duše. I jí jsme věnovali značný prostor. Ukázky, které jsme uvedli, se pokoušely doložit vyžívání se obou pisatelů v utrpení fyzickém i psychickém a v jeho tematizaci. Konečně Šalda to vyslovuje explicitně: „*Já začínám již i chápat rozkoš, jaká může být v utrpení nebo muce (což jsem dlouho nedovedl). V tom, dát se zlomit nebo pošlapat. Je to takový postup očištění, naděje, vykvasení.*“³⁰³ Pasáže, v nichž oba komunikanti líčí stavy svého nitra, své duše jsou

³⁰¹ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka XXIV.

³⁰² MACHOVÁ, S. a ŠVEHLOVÁ, M. *Sémantika a pragmatika jako lingvistické disciplíny*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1996. s. 152.

³⁰³ Nedatovaný dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 42.

v dopisech frekventované a tvoří významnou tematickou součást vzájemné korespondence, kde se to místy doslova „hemží“ duši. I podstata jejich vztahu je oběma chápána jako vztah duše k duši („*V našich duších je taková síla slučivosti, ale jsou tam i prvky, a snad ty nejsilnější, které se zcela odpuzují.*“³⁰⁴, „*Dvě leta Vás prosím marně o hovor duše k duši, tváří v tvář.*“³⁰⁵ apod.). Jde o fenomén poplatný době – kult utrpení. Pociťování utrpení bylo vnímáno jako projev osobní citlivosti (v protikladu k tuposti a povrchnímu uspokojení), bylo dokladem bohatého duševního života jedince. Jako by osoby, které jsou s to cítit a procítit utrpení, byly hodnotnější než ty, které netrpí. Moderní umělci si libovali v psychologické introspekci, srovnejme Mrštíkovu *Santu Lucii*. Pasáže dopisů popisující duševní stav svých pisatelů, často výrazně beletrizované, tak můžeme považovat za styčný bod s částí soudobé literární produkce. Šlo většinou právě o stavy smutku, utrpení, jakéhosi ubytí životem apod. Dopisy, v nichž by pisatelé sdíleli svou radost a spokojenost anebo jen vnitřní klid, zde téměř nenacházíme. Pasáže tohoto typu: „*Jsem tak šťastna jako ten Turgeněvský hrdina co nosil svou radost v[?] prsou jako nádobu s olejem, naplněnou až k okraji a bál se aby neušplích.*“³⁰⁶; „*Vždyť je na světě zcela snadno a příjemno. A veř mi uničíš li se nebo ne, výsledek je docela stejný, nevíš přece nic. Víš, myško, Pan Bůh ví proč mi nedává zdraví. Nebylo by se mnou k vydržení. Já se opiji životem. Ano, všechno prehlušit, všechno překřičet. Tak je to. Ano[?], kdyby bylo možná a byl jsi tu se mnou, nechali bychom otázky a rozvoje a záhad a veř a musel bys dovádět se mnou. Ulíbala bych tě, uspala tvé smutné myšlenky udusila hořká slova polibky na rtech, hlavičku bych pohladila a zkonejšila k tichu. A není záhad. Jen žít je nutno a dobře a rozumně žít. / Ty turisty jsi dobře popsal. Právě takoví tu lezou všude, jako šváby Ale co se jim nasměju! A všechno vlastně je tu člověku k radosti. Proč se nesmát. Vid'. Já ještě pro samá muka nevěděla že žiju. A co, kolem mne je lidí jimž bych také byla říkala prazdní a nyní mi[?] docela konvenují.*“³⁰⁷; „*Dnes mne bolí hrozně hlava. I málo jsem spal. Ale duševně jsem svěží a radostný.*“³⁰⁸; „*Proč mne litujete? Já jsem politováníhodný, myslím. Já cítím, já myslím, já užasnu někdy sám nad krásou toho, co procítím a promyslím. A já myslím, že jsem žil tak krásné věci, že se nenarodila řeč posud, která by je dovedla vyslovit. / Nač mne litovat? Já myslím o sobě přece, že jsem z těch pozvaných k boží tabuli a že jsem seděl o*

³⁰⁴ Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 112.

³⁰⁵ Dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové z 19. srpna 1896, tamtéž, s. 128.

³⁰⁶ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka X.

³⁰⁷ Rukopis nedatovaného dopisu R. Svobodové adresovaného F. X. Šaldovi, tamtéž, složka I.

³⁰⁸ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové patrně z rozmezí let 1893-94, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložená v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka XIII.

velkém svátku přímo vedle Krista jako Jan miláček při slavném hodu srdce. Já Vám mám chvíle, kdy vidím svět, život a sebe v takové kráse, v takovém středu bytí, že cítím, jako bych nesl vesmír a byl v něm tak důležitý, že povolilo-li by moje srdce, sesul by se a ztratil rovnováhu. To není ani sobectví, ani ješitnost (poněvadž to necítím jako svou zásluhu), ale nesmírná radost nezaslouženého daru, splynutí proč a proto, pohroužení se a utonutí, nelišení, nechtění lišení.³⁰⁹ jsou výjimkami potvrzujícími pravidlo.

Pro přítomnost kultu utrpení a zmaru ve vzájemné korespondenci by hovořilo i velmi časté využívání symbolů a obrazů smrti. Srovnajme: „A vzpomeňte pak, že máte prosvítit hroby, prosvítit hroby – prosvítit alespoň jeden hrob.“³¹⁰; „Víte Vy, jak jest mně? Víte Vy, že říkám každé minutě: hmyze, hmyze, jsi slizký a lezeš příliš loudavě po mojí mrtvole.“³¹¹; „Čmáral jsem sice něco v Chudobě, ale jen tak, pro ukrácení dlouhé chvíle: mrtvá hra mrtvých rukou.“³¹²; „Bolaví[?] mne to tím víc, čím jest mně všecko chytráctví vzdálenější; jsem dávno na druhém břehu; nechci nic od této země než aby zarovнала co nejdřív moje stopy. –“³¹³; „Vy žijete teď v zlatém toku slunce a v jáсотu barev a zvuků – kolem mne přede se stále hustší a tišší šed' stínů. Žiju u podsvětných nehybných řek, v nichž se zrcadlí jen ožehlé zčernalé skály a veliké smutné kytky stromů, které nerozchvěje žádný vítr a jejichž mrtvé koruny spadají tak těžce do kleneb jakoby pod nimi teprve včera zemřel zrazený rek. / Sedím v černém studeném pokoji, kam nevniká celý den slunce, sklenutém jako víko rakve, a z daleka doléhá ke mně skřípot těžkých vozů, vlekoucích se zaprášenou silnicí k městu, tichý věčný chod mlýna, který mluví k uchu a nemá říci co srdci, a prázdný pokřik husí. / Sedím a píšu o mrtvých a oni přicházejí v houfech jako lační ptáci a pijí mi krev tak dychtivě, jak jen dovedou stíny. / Ted' rozumím starému verši: Die Todten, sie sind unersättlich. / A rozumím i starým pověstem, kde ten, kdo chtěl vyvolávat mrtvé z podsvětí, musil nalít krve do země a zlákat je tak k ní. / V tom je smysl, kterému ted' rozumím do posledního nervu. –“³¹⁴; „Psal mi Sládek a poslal mi dvě podobizny z Chudoby, takové malé platinotypie. Jsem tam složen na židli jako v rakvi umrlec, je to milé a charakteristické bez retuše a těch jiných lichot.“³¹⁵ „A Ty jdi dál. Nechci, aby se vlékl

³⁰⁹ Dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové z 3. dubna 1898, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 160.

³¹⁰ Dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové z 2. srpna 1903, tamtéž, s. 242.

³¹¹ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, literární pozůstalost F. X. Šaldy uložena v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka XXIV.

³¹² Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, tamtéž, složka XXIV.

³¹³ Rukopis nedatovaného dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, tamtéž, složka XXXVII.

³¹⁴ Rukopis dopisu F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové z 19. září 1900, tamtéž, složka XXI.

³¹⁵ Dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové ze 4. září 1900, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 200.

*připoután k mrtvole.*³¹⁶ a především beletristicky zpracovaný obraz vlastní duše jako bývalé zahrady nad hřbitovem z pera R. Svobodové (příloha č. 2a).

Obě uvedené sebestylizace a je doplňující stylizace autora do božské povahy by v tomto ohledu bylo možné považovat za něco, co vychyluje korespondenci směrem k pólu literární fikce.

Naopak sebestylizace R. Svobodové jako mateřsky pečující a starostlivé spolu s komplementární stylizací adresáta do dítěte jako by vracela korespondenci spíše k pólu žité reality. Tím více, že starost se projevuje i v rovině čistě materiální, jak ilustrovaly ukázky. Stejně tak je to mu v případě sebestylizace F. X. Šaldy jako starostlivého, která přerůstá až do sebestylizace v lékaře.

Sebestylizace milující žena, resp. milující muž zdají se být hraničními a jejich vliv na příklon korespondence k jednomu či druhému pólu zdá se být – více než u sebestylizací jiných – ovlivněn stylizací jazykovou. Zatímco vypjatá milostná vyznání v nás mimoděk vzbuzují dojem, že čteme krásnou literaturu, prostší projevy lásky, které bychom ani neoznačili za milostná vyznání, evokují obraz reálně žitého vztahu.

Sebestylizace „módní pudl společnosti“ a spoluredaktorka v případě R. Svobodové a samotář a redaktor v případě F. X. Šaldy jsou pak sebestylizacemi s realitou nerozlučně spjatými.

Nutno však ještě dodat, že i v sebestylizacích, resp. stylizacích přibližujících korespondenci žité realitě však místy nacházíme prvek určitého zveličení, který toto směřování oslabuje.

Zdá se tedy, že ani analýza sebestylizací a stylizací adresáta nepřináší zcela jednoznačné rozřešení námi zkoumané otázky oscilace korespondence mezi žitou realitou a literární fikcí.

³¹⁶ Nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Tíživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969. s. 138-139.

6 Závěr

Práce přinesla úvodem obecnou charakteristiku celku korespondence. Z našeho bádání vyplynulo, že disproporce mezi počtem položek dochované vzájemné korespondence obou pisatelů byla s největší pravděpodobností způsobena tím, že velká část dopisů R. Svobodové adresovaných F. X. Šaldovi byla zničena. Počátek korespondence jsme situovali do 12. ledna 1893 a vysvětlili nutnost rezignovat na přesnou návaznost dopisů způsobenou jejich problematickou datací, resp. jejím nedatováním, které současně brání přesně postihnout vývoj jejich vztahu v čase. V otázce uveřejnění a zveřejnění korespondence jsme poukázali na jisté nejasnosti či rozpory mezi tím, o co pisatelé žádali ve svých závětech, a jejich výroky či jednáním během života.

V otázce porovnání výboru *Těživé samoty* a dopisů do výboru nezařazených, které tvoří nepoměrně větší množinu, jsme dospěli k tomuto závěru: Nepotvrdila se naše počáteční hypotéza, že editoři výboru vyselektovali z dochované korespondence především listy vypjatě stylizované a literarizované a že ve zbylé korespondenci už tyto pravděpodobně nenalezneme, anebo jen výjimečně. Opak je pravdou. Charakterově stejné listy, jaké představuje výbor, nalézáme i ve zbylé korespondenci. Rozdíl spočívá v tom, že dochovaná korespondence ve svém celku je množinou značně komplexnější. Souvisí to s tím, že korespondence mezi F. X. Šaldou a R. Svobodovou nebyla pouze korespondencí milostnou, jak se může jevit z výboru, ale měla i jiné funkce.

Analýza sebestylizací měla ukázat, jaký obraz sebe sama autoři do dopisů promítali. Ukázalo se, že některé z nich byly dobově podmíněné. K analýze sebestylizací jsme vedle jiného přistupovali i s vidinou toho, že by nám snad mohla být nápomocna v řešení komplikované otázky, nakolik je korespondence odrazem žité reality a nakolik je literární fikcí. Ukázalo se však, že ani tato analýza nevedla k jednoznačnému řešení.

K úvahám o korespondenci jako odrazu žité reality nebo literární fikci nás přivedly především její vypjatě stylizované a literarizované listy. Zamýšleli jsme se nad tím, co všechno na jejich podobu mohlo mít vliv.

Skutečnostmi, které mohly korespondenci posouvat směrem k pólu literární fikce, jeví se nám tyto: 1. dobová obliba žánru dopisu jako takového a žánru románu v dopisech, 2. spisovatelská ambice obou komunikantů a snahy především R. Svobodové vzájemnou korespondenci literárně zužitkovat, 3. fakt, že milostnou rovinu svého vztahu nemohli žít v realitě a že R. Svobodová by reálného plnohodnotného milostného vztahu možná ani

nebyla schopna, 4. některé sebestylizace (především přehnané sebesnižování mající svůj protějšek ve zbožšťující stylizaci adresáta a dobově podmíněný kult utrpení promítající se do stylizace trpící žena/muž).

Směrem k pólu reality by korespondenci vracela: 1. tematizace reality a všednodenních dimenzí života (práce, současníci, praktické záležitosti, zdraví atd.), 2. existence méně vypjatých výrazových poloh (a to i v rámci milostných vyznání), 3. některé sebestylizace („módní pudl společnosti“, samotář atd.).

Zdá se, že rovinou korespondence, která nejzřetelněji tenduje k fikci, je především vypjatá poloha roviny milostné. Zde se objevují nejvypjatější sebestylizace i stylizace jazyková. Ostatní roviny se nutně odehrávají v realitě nebo v sepjetí s ní. Možná – opět je to hypotéza – chtěli svou lásku opravdu „tvořit“ jako umělecké dílo, formovat ji (ať už vědomě, či nevědomě) do ideální podoby, na níž by vnější svět neměl vliv, k čemuž prostor korespondence přímo vybízel. Nemohlo se jim to však nikdy zcela podařit. Jednak proto, že byli součástí reality, jednak proto, že jejich vztah nebyl omezen jen na vztah milostný. Byl vztahem přátelským, pracovním, nabýval rozměrů až mateřské lásky a tyto roviny vztah vracely zpět do reality. Nehledě na to, že jednotlivé roviny vztahu nelze od sebe striktně oddělovat, jedna ovlivňuje druhou.

V konečném výsledku lze konstatovat, že korespondence F. X. Šaldy a R. Svobodové osciluje mezi póly reality a fikce, nejsme však schopni rozhodnout, do jaké míry je spíše odrazem reality, nebo naopak spíše literární fikcí. Domníváme se, že ani není v naší moci tuto otázku jednoznačně rozřešit a že odpověď by nám bývali mohli poskytnout pouze autoři sami. A kdo ví, jestli oni sami v tom měli zcela jasno...

Jisté je, že korespondence na sobě nese pečeť doby svého vzniku, vyžívající se v estetizaci všeho, i osobností jejích pisatelů, předních představitelů této dobové tendence. Nakolik však tato mohla překrývat nebo zkreslovat realitu, netroufáme si odhadovat.

7 Seznam použitých informačních zdrojů

Prameny

Korespondence z fondu F. X. Šaldy:

korespondence vlastní, přijatá

SVOBODOVÁ, R. Šaldovi F. X., uložena v literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze.

korespondence vlastní, odeslaná

ŠALDA, F. X. Svobodové R., uložena v literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze.

Korespondence z fondu R. Svobodové:

korespondence vlastní, přijatá

ŠALDA, F. X. Svobodové R., uložena v literárním archivu Památníku národního písemnictví v Litoměřicích.

korespondence vlastní, odeslaná + koncepty dopisů

SVOBODOVÁ, R. Šaldovi F. X., uložené v literárním archivu Památníku národního písemnictví v Litoměřicích.

LOUŽIL, J., MOURKOVÁ J., WAGNER J. *Těživá samota: korespondence F. X. Šaldy a Růženy Svobodové*. Praha: Odeon, 1969.

Rukopis závěti R. Svobodové týkající se jejího literárního odkazu, uložen v literární pozůstalosti F. X. Šaldy v literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze, korespondence vlastní, přijatá od R. Svobodové, složka XVIII.

Strojopisný opis poslední vůle F. X. Šaldy podle opisu O. Girgala, uložen v literární pozůstalosti F. X. Šaldy v literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze.

Malé lístky (legitimace Náprstkova muzea) s rukopisnými poznámkami Bohumíra Lifky týkajícími se styků R. Svobodové a F. X. Šaldy, uloženy v literární pozůstalosti F. X. Šaldy

v literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze, korespondence vlastní, přijatá od R. Svobodové, složka XVIII.

Sekundární literatura

ADAM, R. et al. *Božena Němcová - Korespondence*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2003-2007. sv 1.

ČERVENKA, M. *Významová výstavba literárního díla*. Praha: Karolinum, 1992.

DOLANSKÁ, N. *Novinář František Xaver Šalda*. Praha: Novinář, 1987.

EISNER, P. *Na skále: dvanáct zastavení Máchovských*. Praha: Karel Voleský, 1945.

GÖTZ, F. *F. X. Šalda*. Praha: Státní nakladatelství, 1937.

HAUSENBLAS, K. *Výstavba jazykových projevů a styl*. Praha: Univerzita Karlova, 1971.

HOFFMANNOVÁ, J. a HOFFMANN, B. *Dialogické interpretace*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015.

HRABÁK, Josef. *Úvahy o literatuře*. Praha: Československý spisovatel, 1983.

JANÁČKOVÁ, J. et al. *Řeč dopisů, řeč v dopisech Boženy Němcové*. Praha: ISV, 2001.

KONRÁD, E. *Nač vzpomenu*. Praha: Československý spisovatel, 1957.

LIFKA, B. „*Nade mnou zadrhl se tragicky uzel*“. Liberec: Česká beseda, 1977.

LIFKA, B. *Rozporné přátelství F. X. Šaldy*. Liberec: Čes. beseda, 1967.

LIFKA, B. *Šaldovo životní tažení proti smrti: liberecké zastavení*. Liberec: Česká beseda, 1985.

MACHOVÁ, S. a ŠVEHLOVÁ, M. *Sémantika a pragmatika jako lingvistické disciplíny*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1996.

MOURKOVÁ, J. *Růžena Svobodová*. Praha: Melantrich, 1975.

PETERKA, J. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vyd. Jíloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007.

SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, L. *Komunikační strategie v dopisech Boženy Němcové*. Praha: Karolinum, 2005.

SKÁCELÍK, F. *Krásná setkání*. Praha: Vyšehrad, 1970.

ŠALDA, F. X. *In memoriam Růženy Svobodové*. Praha: Ot. Štorch-Marien, 1920.

ŠALDA, F. X. a MARTEN, Miloš. *Vzájemná korespondence*. V Praze: Společnost F. X. Šaldy, 1941.

Články

HOFFMANNOVÁ, J. Pragmalingvistický pohled na dopisy Karla Čapka. *Naše řeč*, 1999, roč. 82, č. 3, s. 113-121.

JANÁČKOVÁ, J. Román z listů: Nad vybranou korespondencí F. X. Šaldy s R. Svobodovou. in *Česká literatura*, Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1970, roč. 18, č. 3/4, s. 306-315.

KAUTMAN, F. F. X. Šalda téměř neznámý. *Filosofický časopis*, 1970, roč. XVIII., č. 1. s. 106-112.

MACURA, V. K typologii autostylizací v Slezských písních. *Česká literatura*, 1972, roč. 20, č. 3. s. 193-211.

NEKVAPIL, J. a ŠOLTYS, O. Analýzou a interpretací textu k obrazu jeho pisatele. *Acta Universitatis Carolinae. Philologica. Slavica Pragensia*, 1988, č. 32 (Řada Philologica č. 4-5). s. 263-268.

ŠALDA, F. X. Pod čarou. *Venkov: orgán České strany agrární*, 1920, roč. XV, č. 31, 6. února. s. 2-3.

ŠALDA, F. X. *O básnické autostylisaci, zvláště u Bezručce*. in *Slovo a slovesnost*, 1935, roč. 1, č. 1, s. 13-28. Dostupné z <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4>

VÁHALA, F. Zveřejnit – uveřejnit. *Naše řeč*, 1960, roč. 43, č. 7-8, s. 250-251. Dostupné z <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4785>

Příspěvky ve sbornících

HOFFMANOVÁ, J. Dopis jako text, metatext a kontext. In: *Text a kontext : zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Prešov 18.-19. novembra 1993 : Text v priestore jazykovej komunikácie : Text v priestore literárnej komunikácie : Text v priestore didaktickej komunikácie*. Prešov: Pedagogická fakulta v Prešove UPJŠ v Košiciach, 1993. s. 153-161.

MOCNÁ, D. „Miluji sen: A stůňu životem.“ Komunikace a izolace v korespondenci F. X. Šaldy a R. Svobodové. In: *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 21. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 8.-10. března 2001*. Praha: KLP, 2002. s. 326-336.

Slovníková a encyklopedická hesla

Autostylizace. *Slovník literární teorie*. 2., rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 36.

Dopis. In: *Slovník literární teorie*. 2., rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 80-81.

List. In: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. s. 349-360.

Stylizace. *Slovník literární teorie*. 2., rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 362.

Další

MACEK, E. F. X. Šalda: *Život a dílo: Libreto výstavy uspoř. v Severočes. muzeu v roce 100. výročí narození a 30. výročí úmrtí významného čes. kritika a básníka*. Liberec: Knihovna Václava Kopeckého, 1967.

8 Seznam příloh

Příloha č. 1 – ukázky vypjatě milostných listů (v ukázce 1a se zbožšťující stylizací adresáta)

Příloha č. 2 – ukázky dopisů s beletrizujícími pasážemi, dopisů jako možných „literárních skicářů“ (ukázka 1a ilustruje i hojné využívání symboliky smrti)

Příloha č. 3 – ukázka literárně-analytického dopisu (o autorské osobnosti Otto Ludwiga)

Příloha č. 4 – ukázky dopisů pracovního charakteru

Příloha č. 5 – ukázky dopisů s léčebnými instrukcemi

Příloha č. 6 – ukázky dopisů tematizujících praktické záležitosti

Příloha č. 7 – ukázka dopisu, jehož první část adoruje dílo R. Svobodové

Příloha č. 8 – dopis F. X. Svobody jednatelemi Společnosti Šaldovy Dr. Bedřichu Fučíkovi

9 Přílohy

Příloha č. 1

Ukázky vypjatě milostných listů (v ukázce 1a se zbožšťující stylizací adresáta).

1a – nedatovaný dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové, otištěn též ve výboru ze jejich korespondence, *Těživé samotář*, na s. 52-53.

Líbám Ti rty a ruce za oba listy, sobotní ranní a dnešní večerní. Odpusť, že jsem Ti nepsal, mám prudkou horečku včera v noci i dnes celý den. Odpusť mi, že nemohu psát víc než tento lístek – fyzickou nemožností.

Ach, jaká muka si tvoříš, fantazuješ, má Lásko. Bez příčiny. Ty jsi mně štěstí, milost, vykoupení. Což nevidíš, že žiju, jen pod září Tvých drahých jitřních zraků? Což nevidíš vzývání mojich zraků? Což nevíš, že se k Tobě modlím, že rozestřený klečím na chladných čtvercích chrámových kamenů? Vid', že víš, vid', víš všecko? Já jsem napojený Láskou, jen Láskou, Růže. Láskou k Bohu a Ženě v jedné osobě. Já necítím nic, nic nevnímám než Tebe. Já miluju záchvěv hlasu, rozlití síly a krásy a gracie. Já Tě pronikám celou v lásce a vzývání, v pláči a modlitbě. A mýlíš se, úplně se mýlíš: moje láska k Tobě neklesá, mýlíš se, přísahám Ti. Ona strhla dávno hráze, ji dávno nelze měřit. Je jen rozlití, je jen unešení a neuvadání. Mýlíš se, nebyly včera moje polibky prchavé, byly jen plaché a bázlivé pro vnější. Odešel jsem proto dříve, že jsem cítil již chorobu. A což jsi necítila všecko v teplém úzkostlivém stisku mojí ruky? Vid', že nepochybuješ o mojí Lásce, Růže? Vid', že ne? Dávno není míry a mezi pro ni. Nelze mluvit o padání, nelze mluvit o mělknutí jako ne u moře. Cítíš a věříš, vid', že žiju jen Tebou, dýchám Tvým dechem, pláču Tvými slzami, hořím Tvým srdcem. Vid', věříš, můj Bože a jediný a provždy? Není obrazu, který by podal tíseň a tlak mojí touhy. Nevíš, co touhy po Tobě, co šílené touhy polibků a objetí! Nevíš, jaké napětí, jaké vysoké a silné chtění snů a slzí, extáze a štěstí! Takové nemožné sny lásky sním, takové štěstí zpitím slzemi a polibky! Cítíš, má svatá lásko, cítíš řetězy mojí touhy, slyšíš teskný zpět jejích narážejících členů? A věříš mi, vid' věříš nekonečnému proudu mojí lásky? Věříš neuvadání, neklesání milosti a vykoupení, které jsi dala. Já mám klečet v touze a víře a bez bázně u Tvých nohou. Já chci. Já spínám ruce k Tobě a opakuju Ti, opakuju **Ti nejčistší pravdu**: – dalas milost a požehnání, ne bolesti, ne muka – ale svatost, cenu a posvěcení života. A odpusť, já musím prosit za odpuštění, ne

Ty. Harmonie, harmonie duší, proniknutí světél a zhasení všech stínů, to je naše láska. Nepros mne, já Tebe musím prosit. A tak prosím: - odpusť muka posledního týdne, posledních listů, minulých, všeho. Nebude mi samotnému smrti, cítím Růže, že bych nemohl, nedovedl sám zemřít, že by to byl pád do tmy nebytí, rouhání milosti Tvojí lásky. Já vím, dnes v bolestech horečných snů v noci jsem pochopil – že je mezi námi jednota prolnutí k nerozloučení, že trhat ji je šílený zločin lásky. Nevím, jestli nám bude za úděl život nebo smrt – ale ať tak či tak – vždy v jednotě a společná – vid', moje Lásko? Cítím nemožnost rozdělení, nemožnost rozbití jednoty. Jsme spojeni jednotou zákona, každý nalézá ho v druhém. A jak je možné rozdělení?

Odpusť, že jsem se rouhal milosti Tvojí lásky. Odpusť, prosím Tě v slzách bolesti, které tekou z mých suchých, horečných, píchavě rozplameněných víček. Hřešil jsem na milosti Tvojí. Slituješ se?

Milostiplná, svatá ženo! Svatá moje Lásko! Můj Zákone a moje Pravdo a můj Živote! Odpusť mi pro lásku moji, pro bolavá muka neschnoucích slzí. A nebude rozloučení, nikdy ne, Růže. Jsem Tvůj pro Život i pro Smrt. Moje Paní! Můj Bože. A u Tvých nohou klekám a modlím se k Tvým zrakům.

Zítřka do divadla nemohu. Nevím vůbec, kdy se uzdravím. Za schůze chtěl jsem Tě již prosit v takovém žízňivém výkřiku za milost žebrákoví. V sobotu odpoledne byl jsem od desíti do jedenácti na Vyšehradském hřbitově. Bylo tam pusto a prázdno. Až budu zdrav, vyšetřím důkladněji bezpečnost. Ty nevíš, jak umírám po Tobě. Odpusť, že nemohu víc psát mdlobou a bolestí.

Věříš, moje Lásko, vid', věříš [v] nesmírně mých proudů a utonutí v nich? Jak Tě miluju!
Ty sladká, svatá, andělská ženo!

A jednota lásky, vid' – jednota pro život i pro smrt!

Líbám a mřu touhou.

Tvůj a provždy

F. X. Šalda

A tak: nebude smrti a života jednomu z nás, aby nebylo oběma.

Drahá a moje, vid'?

1b – dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové z 21. 11. 1894, uložen v literární pozůstalosti F. X. Šaldy v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka č. XV.

Ve středu

Jaké unesení zoufalstvím pláče v tvém posledním listě? Ne, nechtěj být dítětem, bláznem a idiotem. Nesud' tak. I cit potřebuje podkladu idey, rozlitá záře její i jej povyšuje. Miluj svoje krásné světlé mramorové čelo. Miluj spuštěný tok světla, slávu myšlenky kristalizovanou v plovoucích tonech tvé světlé, zhuštěné myslivé a sladké hlavy. Ty jsi harmonie snu i pravdy, citu i ideje. Neruš, nechtěj nikdy rušit harmonii, povýšenost a úměrnou scelenost jednoty! Cit tvůj není ten prostý material jaký je míněn a [XXX] v Maničce. Tam ten cit je jako tony přírodní, jako píseň větru nebo ptáka nebo vůně květiny. Tvůj je jiný, jiný potud, že material (ne tak bohatý, ale bohatší, neskonale bohatší) je u tebe prosvícen obsahovým děním, kulturou genia a světice. Tvoje citovost je hudební symfonie, tvoje citovost je obsahový svět, svět odlišený, stupňovaný, uvědoměním i utrpením, ideou i mukou. Necením nic výš na světě než Cit – takový Cit tvůj, který je umělecký chrám, který je obsažnější než systemy filosofie, jemnější a odlišenější než tony a barvy obrazu i hudby, který je svět sobě a sebou, duševní vesmír.

Ty pláčeš nedostižností naší lásky. Ty máš málo víry. Neceň nás, ani mne ani sebe, tak nízko. Neceň vůli tak nízko. Já věřím v dostižnost, poněvadž žiju, poněvadž ještě žiju. Já žiju jen tou vírou. Kdybych nevěřil, zemřel bych, byl bych mrtev nevěrou. Já věřím ve vůli a v sílu, já věřím v ně jako věří lodníci, loď sama, běh lodí sám kapitánu. Já věřím v šťastnou plavbu, v šťastnější nebe, v lásku pod ním. I já umírám – ale touhou. Ne zoufalstvím. (Ta smrt by byla krátká a okamžitá, rána, která poráží a blesk, který roztříští) A touha je ta, která věčně žije, zpívá svoje dlouhá, nikdy neunavená muka, napíná a stupňuje bez konce. Ona je ostruha, která bodá, bič, který pálí, vítr a oheň, který šlehá. Já vím, že ona je nezničitelnost sama, záruka věčnosti, pravda snu. Jen nekonečnost jeho je v ní spoutána jako vzduch ve vězení balonové plachty, jako pára v napjetí uzavřenosti. Ona musí donest jako balon, dovést jako vlak nebo loď. Ona zůstane samotná, věčný život, život bolesti (bolest je nejjistější znak života, život sám) bolest sama a věčnost sama. A nedoveze-li nás do naší Indie naše síla a naše vůle, doveze, donese jistě naše touha. Zákon její překoná všecko. Loď naše odjede, Růže, jistě, jistě s námi. Ona čeká v přístavu, věř, čeká již na nás. Přijdu a vezmu Tě v závoji stajenou, bílou, čistou a svatou, nestřísněnou, plnou svitu a slzí a rosy. Plnou rosy, svěží a vonnou. „Dříve než sešla rosa.“

Ty nestřísněná, ty svatá, jak by sešla rosa z tvé duše, kdy, ty moje lilie? Jsi plná její krupějí. I na lem roucha se zavěsily, i na střevíčky se zachytily.

A čeká loď, jistě, jistě hotova k odjezdu, nám připravená, pro naši cestu. Jen o jedno běží: kdo bude její kapitán: Život či Smrt. A nebude-li Život, bude jistě smrt – ale odjezd bude, bude, odjezd vždycky – my mukou touhy hnání přetřhali dávno všechny provazy, dávno zvedli kotvy. Vždyť víš, že chceme oba stejné, celou duší nenávratné, kupředu, stále kupředu ženoucí. Vždyť víš, že stejně já jako Ty – ty snad z jiných důvodů, které mne tolik, tolik mučí jako příznak lítosti a přiznání mé viny – mám za sebou noc[?], tmu, prázdno a hrůzu, hořící město, všecko v plamenech a oblacích síry a dýmu. Zem tmy a smrti, z které utíkám, zem ledu a věčné noci. Víš, ty lásko moje, rozumíš ty štěstí moje, ty Slunce mé, ty Jihu můj, ty Dne a Teplo a Živote? I já miluju láskou silnější Smrti a neklamnější života.

Tvůj F. X. Šalda

Včera jsem nemohl psát, poněvadž jsem byl dopoledne nemocný a večer jsem šel do divadla, na Haničku. Zdálo se mi, myslil jsem, že tam budeš také. Řekla's že půjdeš ještě jednou a mne hnala touha, klamný její svit, uvidět tvoji tvář. A kdy ji uzřím, kdy? Je stále püst, stále Velká Pátek. Chránová opona spuštěna. Závoje dalekého a závoje utajení spuštěny přes tvář a podobu sladkého boha. Dnes, když přišla tvoje služka, nebyl jsem doma. Byl jsem za záležitostmi bratrovými na universitě. Jak jsem se vrátil, šel jsem k tobě, kolem tvého domu, nahorů i dolů po schodech. A po ulicích tě hledal, ale marně. Opravený rukopis přinesu v pátek v šest hodin večer. Budeš doma, lásko moje?

Příloha č. 2

Ukázky dopisů s beletrizujícími pasážemi, dopisů jako možných „literárních skicářů“ (ukázka 2a ilustruje i hojné využívání symboliky smrti)

2a – nedatovaný dopis R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, uložen v literární pozůstalosti F. X. Šaldy v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka č. složka IV.

Milý pane Šaldo slíbila jsem vám psáti o Vaší kritice Brauna. Tak snadno jsem to řekla a nepromyslíla. Není mi možno splnit ten slib. Vám to asi zůstane lhostejno. A já nebudu psát proto prostě že to nedovedu. Řekl jste jednou pravdivě že jsem kritická jen v haně. Mne to zamrazilo tak jako když někdo jiný zpozoruje co už dávno víme že máme roztrhané střevíce. A upozorní na to. Jakoby toho bylo třeba.

Pravda je hrozně hořká a bolestná věc. Ale vzdycky silna. Dere se na rty. Je nutno ji vyslovit. A ostrá, má řezavé hrany. A je li sladká zase ji nevěříme. („my ženy“ jako říká Kunetická a Jesenská. Hnus!) A já nejsem na světě proto abych všechno vyborně řekla. Já nedovedu postihovat jen karikovat. Jsem hořká cynická a nespravedlivá. Mám kolem takovou zahradu potvor z pohádky. Běhají za mnou ve dne i v snech, dusí mne zakusují se do tepen a rvou mne. Nikdy ne realita. Zpotvořená zvěř. Velbloudi jimž nestačí žádná ohrada těsna. Všude natáhnou dlouhé šíje.

A ani tak to není. Má duše to je taková bývalá zahrada za panským domem. Zahrada kde byly upravené záhony zeleniny, loubí na němž zráló víno. Kvetly tam šeríky a jasmín a cizé druhy růží, rudých jako aksamity vně královských hermelínu a vonných jako v duši ssálé polibky mladých rtů. Smály se fialky v stráních k potoku I divoké hrdličky tam měly hnízda. A bramborová pole se také rozprostírala. Nutně.

Jednou napadlo cosi hloupého majiteli. „Vyhlídka bude odtud pěkná“ pravil, našel místo na svahu a dal kopat základy pro zahradní pavilon. Kopali a našli kosti. Rozsypané kostry bývalých lidí. Všude kde jen začli sypaly se těžké hnáty bývalých těl.

Odkryli hřbitov zasypaný zapomenutý hřbitov a zhrozili se. Necháпали kterak mohli květy vonět, a ovoce sladnout a růže kvést.

Vzpomínka všech byla otřesena prolnta hrůzou a chvěním prchavého, mijivého, křehkého zapomenutého, vyvolaným úžasem nepostihlého taje smrti. A odešli všichni. Opustili zahradu i panský dům. Nesrostla vykopaná rána pro základy. Ale pustla zahrada, zdivočely šeríky a víno, pomrzly růže a více nevykvetly. Pokryla se kadeřavě všecka plocha bolehlavem, hořkým lupenem a lopuchou, hluchou kopřivou a durmanem. A páchla těžce

jedem a otravou všecka zahrada, Všichni se ji zdaleka vyhýbali. I cestu zmenili a a ani o polednách nerachotila kola retězy formanského vozu v mrtvou tišinu.

V hluboké jizvě rozkopené země kde mrzutě ze spaní prohlédl dávno stajený život se v jasných udách[?] cosi hýbá a chechtá. Svítí tam bílé lebky kam kdysi spěly jako ve chrám city spráchnivělých srdcí. Chechtají se, v jedovaté plochy, široké rozběhlé čelisti prolnuté posvěcené silou smrti. Chechtají se křiklavě a ostře. Dávno jsou vysvobozeny od úzkých směšných pout žijícího lidstva. A smějou se jeho bázni, jeho plachému prchání před zrcadlem budoucího a nutného. Smějou se spodní vrstvy novým propadajícím se. Za hranicí temna, ve zmatek a úmyslné nepřipomínání, v chaos lživého ve světle života.

Každý se svíjí a prchá pravdě. Každé protože má tisíc ramen na jednom těle. A všechny pojí ono – smrt.

Ano taková je má duše. Dva poly! Sladkost a vážnost! I jedy jsou sladké a jen hroby jsou vážné. A proč by bolehlav a durman neměl býti zrosený stejnými perlami jako konvalinky. Organism to nemění. Cévy jsou stejně plny jedu; nic je neomyje, A nejsem proto na světě abych všechno výborně řekla Ale abych se všemu zle příkře chechtala ne radostným smíchem; ale otráveným a bezcílným. Ví že nic nezmění, A vy, který máte Mojžíšovu hůl dáte z každé skály suché a pusté vytrysknouti pramenům. Paprsky vašeho procítění pozlatí a odrazí se ostrým světlem i ve špinavých okénkách chudých domků na horách a učiní je podobny drahému kovu.

Ano, dokavad slunce svítí, dokud krouží hůl zázraku. Ale pak je tma a zmizí odraz světla illuse a zaschnou prameny pochopení a procítění poety.

A tak je to myslím s črtou z Rybné. s takovou drobnou těkavou dušičkou. Dal jste do ni své nitro, vyšel ji vstříc, to je vše. A umíte to s každým uměleckým dílem. Šťastný umělec který našel vás, kritika – poetu.

Vám oddaná

R. Svobodová

Milý příteli!

Pozor na ty mandle, ať se jimi neudusíte! A prosím taky o jednu škatulku podobných!

S pozdravem Váš

Fr. X. S.

Poslyšte vy jste mi dal s tím praedikatem[?] básníka špíny. Muž mne tím teď hostí. Vidte že čisté ruce?

2b – nedatovaný dopis F. X. Šaldovi adresovaný R. Svobodové, uložen v literární pozůstalosti F. X. Šaldy v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka č. XIV.

Děkuju za tu půjčenou črtu z Rybné. Četl jsem ji několikrát, a v neděli mne spasila před stádem lidí, kteří mne tu přepadli, alespoň na chvíli. Byl bych mezi nimi uschnul nudou a zlostí. Sebral jsem se z hostince a ukázal zakrytě v hrsti Vaši črtu – že musím dopsat ještě svůj rozepsaný článek – a odešel na tři hodiny domů a léčil jsem se tím dýchaným vzduchem, parnatými vlnami sbíraných a prosycených, jako do vonných oblaků složených a do bělavých skal nadechnutých tonů duší, krajin, věcí, přírody. A dávno jsem Vám to chtěl říci: vy jste veliký poeta, takový, který spojuje dva póly, dvě osy magnetu duševního. Gracii a pravdu, subtilnost a hloubku, sladkost a vážnost. A toto prolnutí, spojení je nejvzácnější. Všude najdete pravidelně je rozdělené. A proto se mi protiví umění dekadentů, všech, ano, hrozně (Vám to mohu říci, Vy jste jako zpovědník zločince, Vám povím, co nerad myslím sám před sebou, – všecko, co je mi neformované, ale hrozně určitě procítěné, jako nosená v těle, ale nepropuklá dosud nemoc) Oni mají nebo chtějí mít jen první polovici – a jsou lživí, mělci, nepřirození. A s realisty je to zrovna tak. Chtějí mít druhou půli a jsou mělci a hrubí a falešní. Ale běží o to zkapalnění mlh, zhuštění par, splynutí duší. Dekadentní práce jsou takové kostelní papírové nebo voskované lilije, zaprášené a pomalované byzantinskými laky, zakouřené kadidlovými dými bez života bez vůně a bez pelu. A vaše to je polní lilije z písma, živá, vonná, plná rosy a takové prchavé, střídané, plaché a ve vlažném rozpjetí vydechované vůně. Můj bože, jak vy rozumíte životu věcí, skryté jejich duši! (Je to pravda, každá věc má duši) Těm horským cestám, domkům, kočárům, stromům, křemením! Vypravoval jsem Vám jednou dojem, jaký jsem měl při první procházce po smrtelné čtyřměsíční nemoci, z které jsem jen tak podivnou náhodou unik. Vystoupil jsem z kočáru unavený a opilý vzduchem, jeho tvrdým během, dopadajícími a jako hmotnými vlnami, které mne šlehaly v uších a bolely v očích – se svislou a jako pod kapkami, přívalem vody zalitou hlavou – a touto nakloněnou podlomenou a podseknutou rozbolavělou a ke světlu odpornou a trpnou hlavou padly mé oči na rozběhlou a sluncem jako hemživým a překládaným ubrusem světla potaženou písčitou stezku. A nejde podat tu radostnou něhu písku. On žil ten písek, mluvil, byl nesmírně vznícený a v kouři vyzařovaný, byl sta živých zornic, jiných a odstíněných barev a lesků, mluvil mezi sebou a ke mně a se sluncem. Mně, kterému bylo mrtvé slunce, žil písek, mně, kterého nudila jarní zeleň trávy, zpívala jeho malá zrna celý netušený život. Ten písek byl živější než celá obloha s planetami, než celá mravenčí kupa pobíhavé ulice,

než rozběhlé vlny kvetoucího obilí a vzduchové větrné nárazy do šumivých korun překlenutých habrů. A pochopil jsem, že svět citlivosti a proniknutí duševního je nesmírná klaviatura, kterou neovládáme však nikdy celou. Že pohybujeme se jen v prostředních třech čtyřech oktávách, pod nimi a nad nimi že je němá a mlčelivá ukrytá země. A já začal od takové nejkrajnější oktavy, od basy, který je jiným lidem němý. Ale ne tak, přirovnání kulhá, nebyl to bas – ale stříbrná odlišenost vroucnosti a podivného rozvíření. A procházel postupně všemi škálami, všemi oktávami, ale po jedné, co ty spodní, přešlé, postupně bledly, zmlkaly, němely. A teprve po vystoupení poslední hůlky nastalo klesání a konečné zastavení v průměrném středu, v tom úzkém normálním objemu všední citlivosti. Nejdříve mi žila holá zem a kamení, pak trávy a záhony a stromy, pak ptáci a zvěř, lidé a naposled obloha a světlo. A když ožily trávy, zemřely (v té podivné intenzitě) již písky a kameny. A na konec prostřední objem hlasový, v malém rozběhu otřelý, bez rozběhu chvějů a proniknutí stříbrných strunnových stínů a smyčcového jemně kladeného vzdechu. Ale vy, poeto, vy máte celý ten klavír pod svými bílými dlouhými kouzelnými prsty, probouzený jejich dotykem a vyvolávaný ve vzduchu, sladěné, jarní a zpěvné bouřce. On sám se rovná a řadí a přebíhá v řetězech intervalů jako bubliny ze dna křišťálovým prostředím a skapalněnými plochami vod k povrchu vnímání a cítění vydechovaný. Je to chvění a vlnivý proud, stoupající zpěv a rostoucí oblak tónů od pískových zrn a stonků trav až po rozložené a odplavované, v slunci rozkládané mraky a chtivě a vzdušně vroucí stříbrné a nestuhlé kapky prvních, šedě sladkých hvězd. A není u vás němých stuhlých mrtvých oktáv. Jen takových nakreslených, rozdělených v obdélníková pole, ale neživých a dřevěných. Není nic němého, stuhlého, mrtvého, tmavého ve vašem umění. [...]

Příloha č. 3

Ukázka literárně-analytického dopisu o autorské osobnosti Otto Ludwiga.

Dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové ze 7. listopadu 1896, uložen v literární pozůstalosti F. X. Šaldy v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka č. XVII.

7. 11. 1896, Praha

Vzácná paní,

posílám Vám Ottu Ludwiga, povídku „Zwischen Himmel und Erde“, o níž jsme již jednou hovořili.

To Vám byl zvláštní člověk, i ta práce je zvláštní, málokým pochopená.

On byl člověk roztoužený a oklamáný. A roztržený a zrazený sám v sobě především. Byl první realista, kdy všechno byl pathos a romantika. Zavřel se do vesnice a maloval své krajiny, [nečitelné slovo]. Měl veliký drobnomalebný realistický talent: sytý, živý, střízlivý a cudný nes a vrh štětce. Poznáte to i v této práci (starý Nettenmaier i mladý, kterému říkáte „Federchensucher“), ale hlavně je to v Heiterethei, jiné práci jeho, již můžete číst po této.

Ale vedle toho žila v tom člověku jiná duše, plamenná, která snila o velikých liniích a tragických osudových hrách historických, o velikém umění, jak se tehdy říkalo, o purpurech Shakespeara a temných osudových drahách, strašných a slavných jako pády hvězd.

Veliký symbolický ideový duch v něm žil, zcela originelní, jak uvidíte z koncepce „Mezi nebem a zemí“, jejíž smysl je nejprve doslovný, realistický (je to příběh pokrývačský), a pak přenesený, symbolický (měla to být mudroslovná allegorie a syntéza lidské ethiky životní). Ale této své ideové síle na neštěstí Ludwig nevěřil; bál se jí; bál se, že bude jí zrazen náhle, až počne nějakou velikou stavbu a zlomí pak na ni vaz jako pokrývač, jemuž povolilo lano.

A tak vidíte na „Nebi a zemi“ ty pochyby, tu nedůvěru. Učiní náběh vždy, ale zarazí se, lekne se, podtrhne sám sebe. Jsou tu rozběhy k velké symbolice, kterou ale hned sám udusil; bál se, aby od ní nechytil a sám neuhořel. Všecko tísni do úzkého rámce, drží se ho ze strachu. Má tam krásné poetické intonace[?], ale opustí je brzy, poněvadž před poesii má strach. Bojí se, aby ho nezavedla, bojí se, aby nepřekročil formu povídky (on ke všemu ještě věřil v úzkou starou estetiku cirklu, která ustanovovala všemu rozměr obručový.) A tak se tísni a krčí a chvěje ta ubohá, drahá, nade vše poctivá a upřímná duše, až nad ni

člověk zapláče. Samé skrupule svědomí je, samá bázeň a samá – opatrnost. Dusí stále sebe a ulívá stále sebe.

V té povídce „Zwischen Himmel und Erde“ je celý – celý v symbolice svých figur jak má být každý opravdový básník – problém svědomí a osudu. Je to práce ryzí, čistá, střízlivá a nade vše poctivá a svědomitá – obsahem i formou. Ano to je on, mladší Nettenmaier, Apollonius Nettenmaier – ano, to je můj Ludwig. To je on tichý, pracovitý, sám pořádek zosobněný, on „Federchensucher“, jenž nesnese nikde prášku, jenž stále přejíždí si rukou kabát a jenž pohladí lenošku, dříve než si na ni usedne – on sama povinnost, sama počestnost. On, který hřeší počestností, který z ní činí střízlivost a suchost. To je tragická vina jeho. A přece má duši hlubokou a čistou jako nebe! A poesie, té vnitřní a utajené, že by půlku země mohl zavlažit! Svědomitost, svědomitost a poctivost, poctivost – a nic víc. A život přejde mimo a vyschlo všecko, co ani vzduchu nespátřilo, co jen uvnitř spalo.

To je tragika, kterou Ludwig jen napověděl, a ani to ne – jen mezi řádky složil. Tu čtenář sám si musí vycítit.

A jeho osud byl stejný. Umřel smrtí ryze uměleckou; pochybou v sebe, nevírou v sebe. Hloubal kriticky, rozryl všecko ve svém nitru; myslil, že pak vzejde bohatá žeň. Ale nevzešla. Šel příliš hluboko a místo prsti vyoral již skálu, suchou, žhavou skálu, na niž nic se nezachytilo, nic nevzrostlo. Četl Shakespeara, o něj se chtěl opřít, poněvadž nevěřil sobě. A zatím se na něm stroskotal. Jeho síla, velikost, šířka, nehoráznost utiskla a zaplavila toho milého, drahého, střízlivého trochu a úzkostlivého tolik člověka. Shakespeare nemá linií, nemá pevných forem, je beztvary – a Ludwig byl samá úzkost společenské formy, samý úzký rámeček, samý cirkel a samá obruč. Ubohá duše, tak milá, tak poctivá a přísná k sobě, tak bez lehkomyšlnosti, docela bez lehkosti. Mohl přeletět – ale nechtěl – byl tak poctivý, že chtěl přelézt – sám křídla si ustríhal! Byl obětí vlastní přílišné autokritiky, hloubavé nevíry v sebe, krajní poctivosti. Apollonius Nettenmaier – ten člověk, který se nehodí do světa a hloubáním poruší[?] si z něho všechnu radost – který z přílišné svědomitosti nechá projít celou radost ze života mimo sebe – to je on, to je Ludwig.

Všimněte si té povídky. Je tam mnoho ryze německého, hlavně v Apolloniově. Německá poctivost, německá cudnost, německá střízlivost, německá úzkostlivost, německá vniternost – tak alespoň já rozumím německému typu (ne v životě a politice – ale v umění) a on vleče se celými jich uměleckými dějinami, od středověku, Wolframa von Eschenbach, až k Wagnerovu Parzivalu. Apollonius – to je ten wagnerovský: reiner Thor – náš hlupáček sladký a nevědomý.

Nevím, jestli mi rozumíte, co je mi tu milé na té figuře. Tak do slzí je mi přitom, ale také do smíchu trochu. Já se svého stanoviska vidím to již trochu humoristicky všecko (ne: komicky).

Těším se, že si pohovoříme o tom všem. Ale buďte shovívava při četbě, trochu! Má to archaistický tón trochu, ale ne víc, než Váš Turgeněv. A tam jakoby ste o tom nevěděla a zde, u toho, co já Vám ukazuju, hned Vám to překáží! Ale mně ne. Mně je to sympatické jako zašlý tón hnědě na starých obrazech. Já jsem patrně víc antikvář než Vy. – Buďte zdráva.

Váš

F. X. Š.

P.-S. Prosím nesdělujte nikomu obsah tohoto listu. Jen Vám píšu tuto miniaturu. Lidé by se toho hned chopili a brzy bych to četl rozbředlé v nějakém článku Krejčího, nebo někoho jiného. Vím, že kromě mně ho málokdo zná a málokdo pochopil. Mnoho vyvážil jsem k tomu jen z vlastní duše. Cizí text[?] – ale něha vlastní.

Příloha č. 4

Ukázky dopisů pracovního charakteru.

4a – nedatovaný dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové, uložen v literární pozůstalosti F. X. Šaldy v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka č. XII.

Drahá přítelkyně,

Dnes ráno, kdy jsem očekával od Kočího podepsání smlouvy, došel mně od něho list, že má jakési pochyby, abych ho dnes dopoledne navštívil.

Šel jsem tam a řekl mně, že teprve po mém odchodu věc náležitě propočítal a že vidí, že by mohl vydávat měsíčník o 32 stránkách, ne čtrnáctidenník, který by spotřeboval ohromný náklad.

Debatovali jsme skoro dvě hodiny, počítali a počítali a došli k tomu, že celou věc znovu uváží a co nejdříve dá mně konečnou odpověď. Poradí prý se ještě s Jarošem.

Měsíčník o 32 stránkách zdá se mně literární chudáctví a živoření a nepřistoupil jsem na něj; při tak širokém programu, který jsme si sestavili, byl by to směšný mikroorganism.

Abych podnik zachránil, redukoval jsem o třetinu i honorář autorský i redakční – ale chuti Kočímu tím tuším nepřibylo.

Zdá se mně, že není to u něho nedostatek chuti nebo dobré vůle, ale finanční slabost. Z řeči jeho vysvitlo, že by neunesl větších deficitů ani rok – časopis musil by se mu alespoň první rok krýt a k tomu jest třeba mít již první rok 1500 abonentů.

Myslím tedy, že je věc již pohřbena.

Pozdravuju Vás mnohým uctivým pozdravem.

Váš

F. X. Š.

Mám Vám napsat list pro Machara, o němž jsme včera hovořili?

4b – nedatovaný dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové, uložen v literární pozůstalosti R. Svobodové v literárním archivu v Litoměřicích, korespondence přijatá.

Drahá přítelkyně,

Jsem skoro rád tomu, co provedl Herben. Dává to alespoň mně za pravdu: já ode dávna dívám se na něho jako na tyrana a pleticháře – protestantský jezovita, říkám mu již leta.

Mám tedy satisfakci, že jsem se nemýlil. A mám z toho radost, že snad alespoň nyní

zanecháme toho podlízání v „Čase“. Nemohl jsem se na to dívat, bylo to ošklivé a nečestné.

My nesmíme být filiálkou „Času“ – my musíme stát na neodvislém bodě a hájit umění a jen umění, svou vnitřní pravdu a jistotu. To a jen to a nic jiného. Ostatní je pletichaření a ne čestný život.

Umění jest věc cti a ne prospěchu a úspěchu. A nedělá-li se se ctí a pro čest, pak nejlépe toho nechat. Chce-li člověk dojít prospěchu a úspěchu, není k tomu třeba literatury. Může dělat politiku, spojit se s politickými parceláři atd. Ale umění má být věc svatá mimo všechn kompromis.

Padne-li dnes Mod. Rewue, kdo zvedne prapor umění? Ti lidé, pravda, zkompromitovali řadu ideí, ale idee jsou dobré, nemohou za své zneužití a dnes bylo by třeba silných rukou, aby je zdvihly a nesly proti Herbenům, Masarykům etc. Kde jsou ty ruce? Nemáme povinností ke svému mládí? K jeho přesvědčením a věrám?

A já jsem se ustanovil zcela pevně ve svém nitru: buďto bude „Novina“ zcela neodvislá, list jen a jen našeho vnitřního přesvědčení a naší lásky, list ryze a bez kompromisů umělecký – nebo se vzdám její redakce. Já se uživím bez ní také. A když sloužit, tedy budu sloužit něčemu vyššímu a lepšímu než je takový křeček Herben. Já jeho marnivostmi a rozmary tyranisovat se nedám.

Ale opravdu, dost již o tom. –

Vás však prosím znova a naléhavě, abyste se nestarala o literární věci, pokud jste nemocna. Na to je dost času, až budete zdravá. Nečtěte novin vůbec a když již něco, tedy Pražské úřední. Ty neublíží.

Knihy, které chcete, dostanete: buď Vám je přivezu nebo Vám je pošlu – dnes nevím ani, jest-li to nebo ono. Ale máte je mít co nejdřív, ať tak, ať onak.

Nechtěl jsem jet z Prahy před prvním rigorem, poněvadž jsem nechtěl s sebou vléci spoustu knih často půlcentových, ale dnes jsem tak unaven a rozrušen, že nemohu studovat skoro, a seděl bych rád někde na mezi a pil slunce a ticho jako nemocné zvíře.

Se mnou již není nic k takovým špáskům jako jsou dostihy zkouškové. Mám staré kosti, paměť zeslabenou - špatně se to trainisuje. C'est bête, tout simplement.

Bud'te zdráva a moudrá. Vězte, že je člověk, který na Vás myslí a nedovedl by Vás opustit.

Bien á vous.

F. X. Š.

4c – dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové z 13. srpna 1903, uložen v literární pozůstalosti F. X. Šaldy v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka č. XXVI.

13. 8. 1903, v Jincích

Milá přítelkyně,

o čísle Jurkovičově dovidám se teprve z Vašeho listu: nevěděl jsem ani, že se připravuje, tím méně znám podrobnosti. Ale rozumí se samo sebou, že každý Váš příspěvek jest ve Volných směrech vítán a ceněn, jak toho zasluhuje: bude vítána s radostí tedy i Vaše causerie o Jurkovičovi. Píšu o tom ještě dnes Štencovi a sdělím s Vámi všechny informace, jichž se mi dostane. Článek Kotěřův, je-li již napsán, vyžádám si k nahlédnutí a pošlu Vám jej, abychom se vyhnuli opakování nebo jiným kollisím. Rozumí se také samo sebou, že budu poctěn i rozradován, budu-li moci Váš článek projít.

Tolik tedy o čísle Jurkovičově. –

Ale chtěl jsem právě v těchto dnech psát Vám v jiné věci Volných směrů, v níž mám plnou moc. Jde o jakýsi literárně-umělecký suplement, o jakýsi literárně-umělecký almanach, který chtějí vydati Volné směry na podzim, před vánocemi. Má to býti sborník vybraných prací belletristických^{*)}, krásné prósy i veršů, a má být výtvarně vkusně vydán; všechn text bude dekorován (ne illustrován), a rukopisy musí býti pokud možno brzy dodány malířům nebo kreslířům.

Do tohoto almanachu dovoluji si Vás prositi tedy o příspěvěk nejdéle do prvních dnů říjnových.

Poněvadž nejde o literární příspěvky na pohořelé nebo povodní poškozené a žádnou jinou humanitu a charité, vymohl jsem, že všechny příspěvky, literární i výtvarné, budou honorovány.

Těším se na Vaši přípověď a poroučím se Vám uctivě.

F. X. Šalda.

P.S. V neděli poslal jsem Vám list, ještě na Radhošť; došel Vás?

^{*)}Posud nikde netištěných, rukopisných novinek.

Příloha č. 5

Ukázky dopisů s léčebnými instrukcemi.

5a – nedatovaný dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové kolem roku 1903, uložen v literární pozůstalosti F. X. Šaldy v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka č. XXIII.

Má drahá přítelkyně,

ovoce smí se při jódové kuře jísti jen vařené nebo zavařené. Syrové nejezte; jod se pak špatně vstřebává.

Bromu jest ve vodě Hallské (kterou máte) i v Darkovské dosti značné množství; odtud jich účinek uklidňující nervy. Neberte proto, prosím, brom ještě zvláště!

Prosím Vás, užívejte jen pilně oné kury, kterou předepsal Deyl, a pijte pilně vodu jodovou; všecko záleží na tom!

Pijte nejprve denně 3 x po 50 gr, pak, asi za 2 dny, 4 krát po 50 gr, pak 5 krát, atd., až nakonec vypijete 2/3 celé lahve. Jde o to, aby ste ztrávila denně asi 4 – 5 gramů jódu.

Máte trubičku skleněnou? Jedu v poledne k Šimkovi a přinesu Vám k večeru informace.

A buďte klidná a moudrá. Jste jediná moje radost na světě.

Těším se velmi na Vás.

Váš starý

F. X. Š.

5b – nedatovaný dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové, uložen v literární pozůstalosti F. X. Šaldy v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka č. V.

Milá přítelkyně,

Vy mne jen trápíte. Neléčíte se; stůněte a jste při tom obklopena od rána do noci řadou lidí – a pak nemáte být vyčerpána a nemáte omdlévati.

Pijte po lžičkách hodinu co hodinu malaga nebo jiné silné víno.

Nepřijímejte nikoho – umějte si odpočinout!

A nemáte-li již horeček, tož vezměte vlažnou sílivou lázeň 4 – 5 minut ve vaně 25°R; t. zv. Vollbad[?].

Po ní kratinké mžikové opláchnutí chladnější vodou asi 15°R – ale jen 15 vteřin, nic víc! A dát se tří trochu v suchém prostěradle. Po tom 5 minut procházky po pokoji.

Neumíte mít ráda sebe a kdo neumí mít rád sebe, nemůže mít ani rád druhého.

To je Váš případ. L'est votre cas.

Dal jsem Vám jej jako svoji psychologickou diagnosu - thema svého románu.

À vous bien sincèrement

F. X. Š.

Příloha č. 6

Ukázky dopisů tematizujících praktické záležitosti.

6a – nedatovaný fragment dopisu R. Svobodové adresovaný F. X. Šaldovi, uložen v literární pozůstalosti F. X. Šaldy v LA PNP v Praze, korespondence přijatá, složka č. XIV.

Drahý synečku,

prosím Vás pěkně a zoufale, nakupte si víc než na 4 měsíce. Dočítám se, že je tu již uplavice, dočítám se, že mlýny nemají sítě k prosévání mouky a že ji budou muset prodávat jen na hrubou umletou, nebo vůbec zastavit práci. Je tu již zjištěna uplavice, nebude možno jíst kupované pečivo. Potraviny budou šíleně stoupat čím jich bude ubývat. Kupte si 50 kil mouky nebo celý pytel u Odkolků a alespoň 10 kil. rýže.

Nebuďte pohodlný na to myslet! Jde o život.

Máte platit Freulichovou a Svobodovi stravu, nekupujte knížek! Ochraptěla jsem již touto prosbou! Trápí mne hrozně že budete vydán infekcím při styku s hokynáři.

Dnes prosím, vezměte si rukavičky, až půjdete na drahu. Vojáci jezdí v techže vozech, pozor na všechno Na bojišti prý začíná umírat vojsko cholerou a tyfem víc než ranami. Rekl mi to včera Hlava. A uplavice je nemoc proti...

6b – nedatovaný dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové, uložen v literární pozůstalosti F. X. Šaldy v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka č. VIII.

b.d., b.m.

Má drahá přítelkyně,

posílám Keatse.

Pro oběd si pošlu dnes o půl druhé, ale jen za dvěma podmínkami:

že budu platit jako v hostinci 45 kr.

a že dostanu ne víc než v hostinci.

Bába přinese penízek pokaždé v papírku a položí ho na stůl do kuchyně.

Jíst dopoledne budu – nevydržel bych o hladě tak dlouho.

Jíst chci totéž, co jíte Vy – to bude na tom právě to krásné. Nepřipravujte tedy prosím pro mne nic jiného.

Tisíckrát Vás pozdravuje a ruce líbá

Váš F.

6c – dopis F. X. Šaldy adresovaný R. Svobodové z 13. září 1904, uložen v literární pozůstalosti F. X. Šaldy v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka č. XXIX.

13. září 1904, Schärding

Má drahá přítelkyně,

vyšetřil jsem Vám dnes, jak jsem uměl a dovedl, sám i pomocí svojí domácí, jak a zač prodávají zde máslo a houby. Mně to není, jak víte, nic malicherného a směšného a rád bych znal do podrobností a dobře i hospodářství.

I. V Schärdingu není týdenních trhů jako v jiných městečkách; venkované chodívají občas jen po domech a nabízejí své věci. Jinak musí se kupovat jen u obchodníků.

Máslo prodává zde zvláštní společenstvo, které se utvořilo před 2 roky a jehož firmu Vám příkládám. Rolníci provedli zde, o co usiluje v Čechách Kraus. Jakýsi Wieninger, který má sám vzorně zařízený statek, propagoval déle než 10 let tuto myšlenku. Deset let k ní organisoval sedláky: zaváděl ušlechtlejší plemena skotu, učil hospodářství lučnícím, krmení zvířat, mlékaření atd. Dvě leta jest zařízeno prodejní družstvo máslové, kterému se znamenitě vede. Vyváží průměrně 600 – šest set! – kilogramů másla denně – denně! – do Německa, do Anglie a do Belgie. Má svůj zvláštní dům, své úředníky, svoje vozy a koně. Mluvil jsem dnes s úředníkem, který mně řekl, že mají své odběratele i v Praze a jmenoval Waldštejna a j. Napsal mně na lístku, který příkládám, cenu za kilogram: 2 K 85 h. To zdá se mně příliš mnoho; bude to patrně nejjemnější čajové máslo, ale Vy potřebujete asi hlavně másla k vyváření na omastek – že ano?

Moje domácí tvrdí, že největší obchod [s] máslem jest a nejlepší máslo má kupec J. Gruber, který je skupuje od sedláků po vsích. (Obchodníků, kteří by prodávali výlučně máslo, sýr, tvaroh a mléko jako v Praze zde není). Slíbil, že dodá dobré máslo v jakémkoli množství klgr. za 1 zl 10 – 1 zl 20 kr. (možno, že prý i o něco levněji). Jest to dobré máslo, moje bytná nosí mi ho občas k večeři odtamtud.

Vyhovuje-li Vám cena, napište mi tedy prosím, kolik kilogramů ho potřebujete a já ho objednáám; dám pozor na váhu, aby byla přesná a odešlu Vám je poštou. Zařídím to již se svojí domácí, která se jmenuje Friederika Mischak, což jest jméno jako stvořené pro balení másla.

II. Hub zde posud skoro nebylo: byla i zde veliká sucha. Teprve v poslední době nastalo počasí, kterého houby žádají: teplé vlhko. Houby začínají růst. Dnes byla u nás žena, která

nabízela košík hub*) (takový, jaký nosívají lepší služky do trhu ráno v Praze – nevelký lehčí košíček ruční) za 1 zl. Objednal jsem ji, aby přišla zase za několik dní.

Ale nevím, jak s dopravou hub do Prahy. Nezvadnou za dva dny, které jsou na poště? Nemohli bychom Vám jich s mojí babičkou Myšákovou nakrájet a usušit a odeslat sušené? (Nevím dobře, jak dlouho trvá než se houby usuší – přece alespoň 5 – 6 dní při slunečné pohodě – že ano?)

Košíček čerstvých hub vzal bych Vám každým způsobem s sebou, až pojedu odtud, do vlaku do ruky; pošlete si, prosím, tedy příští čtvrtek večer (přijedu o půl desáté rychlíkem dráhy Frant. Josefa) služku na nádraží.

*

*

*

Jsem strašně smutný, že zde musím býti ještě tolik dní. (Psal jsem Vám o tom list včera večer – došel Vás?)

Trudno, trudno, trudno, říkám si za hodinu stokrát a při tom jsem strašně jaksí znepokojen: jak se Vám vede?

Napište, čeho potřebujete – já to zde rád opatřím. Zaměstnám se alespoň nějak a nebudu sna tak zoufalým.

Dnes večer přišel Váš milý list. Přečetl jsem ho a vzdychl jsem si: můj ubohý drahý ptáček. S pánem bohem! Dobrou noc! Dobrou noc!

Váš

F. X. Šalda.

*) Rozumí se hříbků

|||| Pijte, prosím Vás, pravidelně a stále hallskou vodu! Tuže moc prosím!

Příloha č. 7

Ukázka dopisu, jehož první část adoruje dílo R. Svobodové.

Fragment neúplně datovaného dopisu (pouze „V úterý 7. srpna“, „Ve čtvrtek 9. srpna“, „V pondělí 13. srpna“ – vznikl během několika dnů) F. X. Šaldy adresovaného R. Svobodové, uložen v literární pozůstalosti F. X. Šaldy v LA PNP v Praze, korespondence odeslaná, složka č. XIV; uvádíme zápis ze čtvrtka 9. srpna.

Ve čtvrtek, 8. srpna.

Jak malá je tvá víra ve mne! Jak malá, Růže! Ty nevěříš ani, že jsem ti řekl pravdu, čirou, ryzí pravdu o tvé práci o Olze? Ty myslíš, že ti z nějaké „galantnosti“ lhu? Ty nevěříš, že mně jsou tvoje práce, tvoje básně psychologické Ztroskotáno, Na písčité půdě, Roznesené pavučiny, Olga, všecky, které jsem četl k smrti drahé a cenné – ne proto, že miluju tebe – ale neodvisle od toho – objektivně jako nejkrásnější věci, které jsem v češtině četl, jako jedny z nejkrásnějších, které jsem vůbec četl v celé světové literatuře? Všecko, co jsem psal o nich tobě i jinam, bylo moje přesvědčení, nitro mého nitra. Já je miluju k zešílení, tvoje umění. Ono je hluboké a světlé, vonné a vážné a sladké jako umírání, čisté umírání ve vonných vysokých travách, pod hlubokým stříbrným nebem, čisté umírání v pláních duše a nitra. Já neznám většího, hlubšího, čistšího básníka nitra a duše, neznám umění vážnějšího, sladnějšího, v hudebním toku jako architektura chrámová splynulejšího a jednoduššího, jako pára dechnutého a jako mramor stuhlého, než je tvoje. A tvoje Olga stojí vysoko mezi tvými pracemi. Ona je vzácná umělecká kaple, byzantinská stavba, smalt a inkrustace - osamělá a ztemnělá, z černého, smutečního bazaltu tesaná – zadumaná, v sebe obrácená, uzavřeně tragická – osamocená v širokých písčitých pláních myšlenky, citu, snu a života. Tvoje Olga stojí na stejné myšlenkové, citové i umělecké výši jako nejlepší strany Ztroskotána a Na písčité půdě.

Ptáš se, je-li „nemocná“. Ale ty znáš moje názory o tom, jaká prázdná bezmyšlenková fráze je to slovo, jako lichý falešný, dutě zvonící peníz v oběhu. Ale i když přijmu všecky předpoklady takového rozlišování – musím ti říci, že není, rozhodně není. Totiž umění tvoje, s jakým je psaná, není naprosto nemocné nebo úpadkové. Kdo chce tvrdit to, je ignorant prostě, idiot, který nezná úpadkové literatury! Ne, tvoje umění Olgy a všude jinde je klassické, tak klassické jako je v hudbě klassický Schumann: zcelené, plynulé a jednotné. Umění nemocné je zlomkovité, vydrážděné, zmrzačené a chaotické. Tvoje je stuhlá[?] hudba, rozspívaná stavba chrámová, celek bez mezer, jednota bez zlomků,

nejvyšší křišťálově průhledný, sluncem jako v mléčném lomu stajeně zapálený mramor. vyzpívána, krásně stínem a světlem rozvržená, v rytmu vzletavá smuteční hrobka Celliniho nebo Canovova. Kdybys ty měla nemocné umění, musil by je mít stejně Beethoven nebo Mozarta.

A po druhé: je-li tvůj sujet, tvoje rekyně, Olga sama nemocná? Zase rozhodně ne. Je jen veliká, čistá a tragická. Nemocné bylo by pak všechno, co chce rozvoj, co touží po lepším, co opravuje, kritisuje, co bolí. Ale ne bolest je příznak rozvoje a pokroku. Tragika příznak čistoty a výsosti. Pak by bylo zdravé všechno nízké, slabé a šťastné. Ale naopak: právě to je vyčerpané, mdlé a bezcenné. Olga je typ rodový, je tragika v rozvoji lidském. Je hluboká a čistá a vysoká jako je ta celá bolest, která pláče a zaniká v nocích nepochopení, rozdrčená, protože byla jiná a větší pod tupou vymezenou železnou dráhou společenských kolejí, tak a tak vysokých – vlastně nízkých. Ona je nezrozený svět, hvězda, která nenašla místa a kterou roztráštily jiné – ale která neumřela proto, která zhustí se v slunce v jiných polích, v jiné době, až pohasnou ty, které dnes hoří nebo dohořívají v dýmu, lépe. Ji ospravedlňuje – budoucnost. Ona je světice církve, která nemá posud svůj chrám, nemá posud svoje věřící, svoje nebe. Která není posud zrozena. Ale která přijde a v níž ona bude Madonnou. –

A co je ti pak můj soud? Přijde kdokoli třetí a ty uvěříš jemu! Jak je malá tvoje víra! A máš pravdu: pohrdej svým tělem, tváří, duší, uměním. Styď se za ně. Hnus si je. Dobře tak: - vždyť víš, že je všechny miluju k sešílení, že se k nim modlím, že je vzývám. A proto si je hnus, že je miluju. Tím se staly hnusny, vid', že je miluju? Tím jsou poskvřněny, vid'? Moje modlitba již poskvřňuje, vid'?

Pláču, jak jsem ti málo, jak jsem ti málo!

Přijde třetí kdosi a tam kde já se modlil – přejde lhostejně – a ty uvěříš jemu a ne mně. Jeho povrchnímu, lhostejně prázdnému, všednímu, hospodskému tlachu. Ale ne mně, ne nitru mého intra, ne sázce mého života a mojí duše, podstatě mého osudu. Ne mně uvěříš, který jsem vyplnil tebou duši svou, který jsem rozjímal celé dny a noci, celá léta a celé měsíce tvoje krásy a tvoje hloubky, který jsem poznal tvoji čistotu a svatost[?] do posledních hlubin bojácným, pokorným zrakem, který, jsem napojil duši svojí tvojí vůní chrámovou, kterou nejde zničit leda s předmětem samým, až vhodí jej do ohně a stráví na popel.

Ano, máš pravdu. Poskvřnil jsem tebe, že jsem tě vzýval a miloval. Taková je tvoje víra, taková je tvoje láska! Ano, jsi spravedlivá! Zapaluješ chrám, protože nesmekl někdo kdo šel kolem! Rozbýváš sochu, že ji neporozuměl prostý, lhostejně obmezený, tupý mozek! Co

je ti potom, že kdosi se v chrámu modlil, že kdosi klečel před sochou, že komusi byli cílem a podstatou, touhou a štěstím? Jsi spravedlivá, nesmírně spravedlivá!

Tolik ti jsem! Ano, méně než každý nahodilý, lhostejný třetí člověk, než každý povrchní a prázdný úsudek, hozené slovo, jako bláto bezobsažné a prázdné a kalné.

Chtěl jsem tě prosit, abys mi dala rukopis Olgy. Ale dnes nechci, protože nejsi dobrotivá, protože neznáš soucit ani víru ani lásku. A poskvrnil jsem tebe svojí láskou, vid'? Myslíš tak? Vid', jsou takové předměty, jichž pouhý stín znečišťuje, na koho padne, kdo jím projde? A já jsem z nich, vid'? Já, který tě tolik miluju, k neskonání, tebe jediného boha svého, paní sladkou, svaté, hluboké čisté srdce, krásnou, světlou, hudební, rozspívanou duši.

F. X. Šalda

Příloha č. 8

Dopis F. X. Svobody jednatelem Společnosti Šaldovy Dr. Bedřichu Fučíkovi z 18. července 1940.

„Vážený příteli, k Vašemu dotazu, není-li nějaká korespondence Šaldova v mém opatrování, dovoluji si podati Vám tuto zprávu:

V posledních dvou letech svého života pořádala choť má pilně svoji korespondenci. Měla k tomu sekretářku. Spoustu bezvýznamných listů vyházela a to, co se jí zdálo důležité, složila do balíčků. Na obalech je napsáno jméno, od koho dopisy jsou. Korespondence Šaldova byla zvlášť, a myslím, že ji společně se Šaldou podrobili bedlivému zkoumání, co by z ní měli zachovati a co odstarniti. Bylať tehdy doba, kdy se z korespondence Boženy Němcové vynášeli hanlivé závěry o jejím soukromém životě. To choť moji pobuřovalo a nutilo, aby spoustu dopisů prohlédli. Z toho důvodu požádala Šaldu, kdyby zemřela, aby bděl nad její korespondencí, která byla veliká. On příliš důrazně v té věci zakročil, takže nikdo mu neodpověděl, žádných opisů nedostal a ovšem ani dopisu mu nikdo nevydal. Soudím, že tehda při pročitání své korespondence většinu časově sestavili a již k sobě složili, takže velikou část k sobě určitě Šalda vzal. Ve stole své choti po její smrti jsem našel balíčky, na nichž bylo napsáno, aby byly spáleny. Co v nich bylo, nevím, ale jistě takové věci, na nichž mé choti velmi záleželo. V jedné zásuvce stolu bylo něco dopisů Šaldových, v balíček nesvázaných. Snad to byly takové, jež se jim nezdály důležité. Nedovolil jsem si je přečísti a všecky jsem ihned zabalil a odevzdal Šaldovi. Když se Šalda ke mně přestěhoval, prohlédli jsme společně ještě stůl mé choti a i všechny balíčky. Tehda jsme smutně seděli nad několika z nich, na nichž bylo napsáno: Spálit! Nebylo pochyby, že přání splníme, ale oba jsme rozhodnutí prodlužovali. A tu Šalda najednou rozhodl učiniti to ihned. Spálili jsme je. Co v nich bylo, nevím a nevěděl jsem.

Tedy: U mne Šaldových dopisů již není. Které jsem našel, všecky jsem mu ihned poslal nebo osobně odevzdal. Bylo jich dost, ale jistě ne všechny. Větší část asi měl již za života mé choti u sebe. On v té věci byl trochu nepořádný a nedbalý, z bolesti nedbalý. [...] Snad ani nevěděl, kde to všecko má zastrkáno. Chybí-li nějaká část, měl by být požádán bratr Šaldův, aby opatrně pátral ve spoustách papírů, které jistě v bytě zesnulého bratra našel. Třeba též uvážiti, že Šalda byl denně u nás a že často vyřídil on nebo má choť odpověď na dopolední list odpoledne ústně, takže takový list má pak náhodou mezeru. Nezapomenu ovšem ani já na věc tu myslit a kdybych náhodou ještě na nějaký list takový přišel, ihned

bych Vám jej zaslal. [...] Je mi líto, že jsem Vás nemohl překvapit nějakou příznivější zprávou.

S přátelským pozdravem Váš F. X. Svoboda.